

อภินันทนาการ

14/2/64

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีหมู่บ้าน 2 ฝั่งแม่น้ำยม
เขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

0439
30 SEP 2006

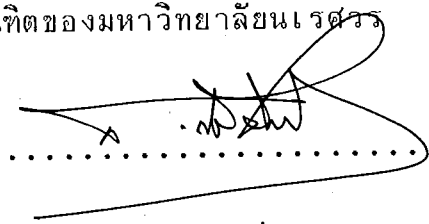
	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
วิทยานิพนธ์	วันลงทะเบียน ..... 30 SEP 2006 .....
ของ	เลขทะเบียน ..... 0439 .....
ศาสตราจารย์ ลิ้ม นันทศิลป์	เลขเรียกหนังสือ ..... 50 ๒๑๖๒๒๗ .....

ศ 291 2
2536

DS 589 .Ph 5
ศ 291 ๑
๑ ๕๑๖

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
ตุลาคม 2536

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยนเรศวร

(รองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์)

อาจารย์ที่ปรึกษา

ประกาศคุณูปการ

การทำวิทยานิพนธ์ เป็นการทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้ผลงานชิ้นนี้ออกมาดีที่สุด ความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ ถึงแม้ว่า ในบางครั้งจะอุปสรรคและความยากลำบาก แต่ก็ได้รับความเมตตากรุณา และช่วยเหลือ จากบุคคลหลาย ๆ ท่าน ซึ่งควรจะได้รับการกล่าวถึง เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ท่านแรกคือ รองศาสตราจารย์สมคิด ศรีสิงห์ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และควบคุมทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ โดยให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มแรก จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ท่านที่สองคือ นายอำเภอเสวี นายอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตรที่ได้ให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะและช่วยจัดหาวิทยากรในการให้สัมภาษณ์ข้อมูล อีกทั้งเจ้าหน้าที่ส่วนราชการ ทุกฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในการค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ขอขอบคุณวิทยากรที่ให้ข้อมูล สัมภาษณ์ จนทำให้ผู้เขียนดำเนินงานไปด้วยความสะดวกเรียบร้อยทุกประการ

และกำลังใจที่สำคัญที่ทำให้ผู้เขียนมีความพยายามศึกษาค้นคว้า ในการเขียนวิทยานิพนธ์จนสำเร็จเรียบร้อย คือความรัก ความห่วงใย ตลอดจนกำลังใจที่รัญจวนจากพ่อแม่ที่มีให้ ผู้เขียนมาตลอดการศึกษาและรวมทั้ง ความรักปรารถนาดีจากพี่น้อง และเพื่อน ๆ ทุกคน ที่ให้กำลังใจผู้เขียนตลอดมา

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน ทั้งที่กล่าวมานานแล้ว และไม่ได้ กล่าวนามในที่นี้เป็นอย่างสูง

ศศิธร ลิ่มนันทศิลป์

บทคัดย่อ

ประวัติศาสตร์วัดเขารวมพระเพ็ญบ้าน 2 ซี่งแม่น้ำยม
เขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

บทคัดย่อ

ของ

ศศิธร ลีมนันท์ศิลปิน

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลึกสุด
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

ตุลาคม 2536

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ เพื่อรวบรวมประวัติชื่อ ตำบล หมู่บ้าน และวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัด พิจิตร และศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติประเพณีของตำบลต่าง ๆ ดังนี้ คือ ตำบลกำแพงดิน ตำบลสามง่าม และตำบลวังนก

การรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์จากวิทยากรที่มีภูมิลำเนา อยู่บนสองฝั่งแม่น้ำ ยมในเขตอำเภอสามง่าม อำเภอพิจิตร และข้อมูลจากสถานที่ต่าง ๆ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สามง่าม ที่ทำการพัฒนาการเกษตรอำเภอสามง่าม ที่ว่าการจังหวัดพิจิตร และอีก หลาย ๆ แห่งด้วยกัน

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า หมู่บ้านทั้งสองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร มีประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่โบราณอยู่หลายแบบด้วยกัน คือ ประเพณีทางศาสนา ประเพณีครอบครัว ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีทางสังคม ประเพณีความเชื่อต่าง ๆ คาดว่าอาจมาจากการศึกษาพบว่า ตำบลสามง่าม ปฏิบัติประเพณี ต่าง ๆ มากที่สุด

ในด้านของประวัติหมู่บ้าน ทำให้ทราบถึงลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้าน ซึ่งมักจะตั้ง ตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น หมู่บ้านกำแพงดิน ตำบลสามง่าม ตั้งตามแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น หมู่บ้านคลองพันจอบ หมู่บ้านปากคลอง หมู่บ้านหาดกรวด นอกจากนี้ยังตั้งตามนิยาย ปรัมปรา เช่น หมู่บ้านวังปลาชุก หมู่บ้านวังลูกช้าง หมู่บ้านจระเข้ผอม

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล.....	4
1. แหล่งข้อมูลภาคสนาม.....	4
2. ประเภทของข้อมูล.....	5
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	5
4. การจัดเก็บข้อมูล.....	5
5. แหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร.....	5
1 สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดพิจิตร.....	8
1.1 ประวัติความเป็นมา.....	8
1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์.....	13
1.3 การปกครองและประชากร.....	16
1.4 สภาพเศรษฐกิจ.....	19
1.5 สภาพทางด้านสังคม.....	24
1.6 ความรู้พื้นฐานทางด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ และประเพณีที่สำคัญ.....	27
2 สภาพโดยทั่วไปของอำเภอสามง่าม.....	31
2.1 ประวัติความเป็นมา.....	31
2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์.....	32
2.3 การปกครองและการบริหาร.....	34

บทที่	หน้า
2.4	การประกอบอาชีพและธุรกิจ..... 35
2.5	การศึกษาและการศาสนา..... 36
2.6	การคมนาคม..... 36
2.7	การสื่อสาร..... 37
2.8	การสาธารณสุขปโภค..... 37
2.9	การสาธารณสุขสุข..... 37
2.10	แหล่งท่องเที่ยวและความงามตามธรรมชาติ..... 38
3	ประวัติของหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตอำเภอ
	สามง่าม จ.พิจิตร..... 40
3.1	ตำบลกำแพงดิน..... 40
3.2	ตำบลสามง่าม..... 55
3.3	ตำบลรังนก..... 67
4	วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของอำเภอสามง่าม..... 78
4.1	ประเพณีตรอบครีว..... 79
4.2	ประเพณีเกี่ยวข้องกับอาชีพ..... 84
4.3	ประเพณีเกี่ยวข้องกับสังคมอื่น ๆ..... 86
4.4	ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์..... 89
4.5	ความเชื่อด้านไสยศาสตร์..... 90
4.6	ความเชื่อด้านคาถาอาคม..... 91
4.7	ความเชื่อบาปบุญคุณโทษ..... 92
5	วิเคราะห์การปฏิบัติประเพณีของหมู่บ้านตัวอย่างในเขต
	อำเภอสามง่าม..... 93
5.1	ตำบลกำแพงดิน หมู่บ้านกำแพงดิน..... 93
5.2	ตำบลสามง่าม หมู่บ้านสามง่าม..... 101
5.3	ตำบลรังนก หมู่บ้านจระเข้ผอม..... 108

	หน้า
บทสรุป.....	116
บรรณานุกรม.....	121
ตรวจหนังสือวิทยากร.....	123
ตรวจหนังสือหมู่บ้านและตำบล.....	126
บทคัดย่อ.....	128
ประวัติผู้ประพันธ์.....	131

บัญชีแผนก

แผนก	หน้า
1 แสดงเขตจังหวัดพิจิตร.....	7
2 แสดงแผนที่อำเภอสามง่าม.....	30
3 แสดงแผนที่ตำบลกำแพงดิน.....	39
4 แสดงแผนที่ตำบลสามง่าม.....	54
5 แสดงแผนที่ตำบลวังนก.....	66

บัญชีตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงข้อมูลสภาพอากาศจังหวัดพิจิตรปี 2535.....	15
2	แสดงจำนวนอำเภอ ตำบล หมู่บ้านและพื้นที่ของจังหวัด พิจิตร.....	17
3	แสดงชื่อ พื้นที่ และที่ตั้งของสํานักบําลต่าง ๆ ของจังหวัด พิจิตร.....	18
4	แสดงจำนวนประชากรของจังหวัดพิจิตร.....	19
5	แสดงการใช้พื้นที่ทางการเกษตร จำแนกตามเขตพื้นที่ อำเภอ จังหวัดพิจิตร.....	20
6	แสดงพื้นที่ชลประทานแยกตามรายอำเภอ.....	22
7	แสดงประเภทสํากรณ์จำนวนสํากรณ์และสมาชิกใน จังหวัดพิจิตร.....	23
8	แสดงจำนวนโรงงานตามรายอำเภอ.....	24
9	แสดงสถานศึกษาจังหวัดพิจิตรปี 2535.....	25
10	แสดงจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรหมู่บ้าน ของตำบลกำแพงดิน.....	44
11	แสดงจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรหมู่บ้าน ของตำบลสามง่าม.....	57
12	วิเคราะห์หรือยละการปฏิบัติประเพณีตรอบครัว ตำบลกำแพงดิน.....	94
13	วิเคราะห์หรือยละการปฏิบัติประเพณีศาสนา ตำบลกำแพงดิน.....	95
14	วิเคราะห์หรือยละการปฏิบัติประเพณีอาชีพ ตำบลกำแพงดิน.....	96

ตารางที่

หน้า

15	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ตำบลกำแพงดิน.....	97
16	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีความเชื่อ ตำบลกำแพงดิน.....	99
17	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคม ตำบลกำแพงดิน.....	100
18	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีครอบครัว ตำบลสามง่าม.....	101
19	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีศาสนา ตำบลสามง่าม.....	102
20	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีอาชีพ ตำบลสามง่าม.....	103
21	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ตำบลสามง่าม.....	104
22	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีความเชื่อ ตำบลสามง่าม.....	106
23	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคม ตำบลสามง่าม.....	107
24	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีครอบครัว ตำบลวังนก.....	108
25	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีศาสนา ตำบลวังนก.....	109
26	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีอาชีพ ตำบลวังนก.....	110
27	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ ตำบลวังนก.....	111
28	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีความเชื่อ ตำบลวังนก.....	113
29	วิเคราะห์หรือผลการปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคม ตำบลวังนก.....	114
30	เปรียบเทียบการปฏิบัติประเพณีที่ปฏิบัติประจำของตำบลต่าง ๆ.....	115

บทนำ

1. ภูมิหลัง

การศึกษาเรื่องราวของสังคม ศิลปะ วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะจะเป็นการเสริมสร้างความรู้ให้แก่ตัวบุคคล และความเข้าใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความประทับใจในมรดกวัฒนธรรมความสำนึก ความรักในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ยังช่วยให้บุคคลอื่นได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นอย่างถูกต้องอีกด้วย

ในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่นนั้น สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่จะต้องศึกษาด้วยคือ ประวัติของสถานที่หรือท้องถิ่น เพราะประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณี การที่จะศึกษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นใด โดยไม่ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นมาก่อน ก็ย่อมจะทำความเข้าใจ เรื่องของวัฒนธรรม และประเพณีได้ไม่แจ่มแจ้ง

การศึกษาเรื่องราวของวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นอาจจะทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่ง que เห็นว่าได้ผล คือ การปลูกฝังให้เกิดความรักความผูกพันในท้องถิ่นของตน และแม้ว่าการศึกษาประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนั้น จะมีความจำเป็นเพียงใด แต่การศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นต่าง ๆ ให้กว้างขวาง และครอบคลุมไปทั่วจังหวัดย่อมเป็นไปได้ด้วยมีอุปสรรคในเรื่องเวลา งบประมาณ ความปลอดภัยของผู้ศึกษา ดังนั้นจึงความเป็นหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น¹

---

¹ สำนักงานจังหวัดพิจิตร. บรรยายสรุป. ปี 2532. หน้า 1.

จังหวัดพิจิตร เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งของประเทศไทย ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่างระหว่างจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร เป็นจังหวัดที่มีเรื่องราวในอดีตมากมายเชื่อกันว่า เจ้ากาญจนาภุมารวาทบุตรพระยาโคตรบอง ได้สร้างเมืองพิจิตรขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1501 บนริมฝั่งแม่น้ำน่านเดิม ซึ่งยังปรากฏซากเมือง เป็นร่องรอยอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่า พิจิตรเคยอยู่ที่เมืองชัยวร ปัจจุบันอยู่ในเขตท้องที่อำเภอโพทะเล เมืองชัยวร นี้ก็เชื่อว่า เป็นเมืองเกี่ยวข้องกับเมืองปากยมในประวัติศาสตร์

เมืองพิจิตรเดิม ตั้งอยู่ที่แม่น้ำพิจิตร (แม่น้ำน่านเดิม) ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 12 กิโลเมตร เหตุที่ต้องย้ายเนื่องจากแม่น้ำน่านเดิมได้เปลี่ยนทางเดินของกระแสน้ำ ไหลผ่านมาทางที่ตั้งเมืองปัจจุบันแม่น้ำเดิมสั้นขึ้น ทำให้กันดารน้ำ จึงย้ายมาตั้งเมืองใหม่ชั่วคราว เมื่อ พ.ศ. 2424 ณ บ้านตำบลปากทาง อำเภอเมือง พิจิตร ต่อมาในปี 2427 ได้ย้ายมาสร้างเมืองถาวร ณ บ้านตำบลท่าหลวง ซึ่งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำน่านปัจจุบัน

จังหวัดพิจิตรแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ เทศบาล 3 แห่ง สุขาภิบาล 11 แห่ง 644 หมู่บ้าน เนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 4,529.667 ตารางกิโลเมตรมีทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดพิษณุโลก ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดนครสวรรค์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดนครสวรรค์ การประกอบอาชีพของประชากรยังยึดอยู่กับการเกษตรอาศัยแหล่งน้ำชลประทาน อำเภอสามง่ามเป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ติดกับ แม่น้ำยมที่ราบลุ่มทั้งสองฝั่ง และมีสภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื้อที่โดยประมาณของอำเภอสามง่ามมีประมาณ 654 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบล 89 หมู่บ้าน มีสุขาภิบาล 2 แห่ง คือ สุขาภิบาลสามง่าม และสุขาภิบาลกำแพงดิน ประชากรส่วนใหญ่อาศัยในชนบท มีอาชีพทางเกษตร ระยะทางจากพิจิตรสู่อำเภอสามง่าม ประมาณ 18 กิโลเมตร

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา และได้เข้าไปสัมผัสกับบรรยากาศของอำเภอสามง่าม ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตนเองมาแล้ว ทำให้เพิ่มความสนใจมากกว่าเดิม เมื่อได้ทราบเนื้อหาโดยคร่าว ๆ เกี่ยวกับอำเภอมากขึ้น เป็นเหตุให้ใคร่จะศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งประวัติความเป็นมา รวมทั้งวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยมของอำเภอสามง่ามอย่างจริงจังยิ่งขึ้น

2. ความมุ่งหมายและการศึกษาค้นคว้า

2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบล และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา ประชากร วัฒนธรรมต่าง ๆ

2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชื่อตำบล และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตอำเภอสามง่าม

2.3 วิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติวัฒนธรรมของหมู่บ้านตัวอย่างในแต่ละเขตตำบล ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

3. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

3.1 ผลการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

3.2 ผลการศึกษาค้นคว้า จะได้เป็นหลักฐานอ้างอิง เกี่ยวกับวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร สำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงในท้องสมุด และเพื่อผู้สนใจทั่วไปในการศึกษาค้นคว้า

3.3 ผลการศึกษาค้นคว้าจะเป็นการถ่ายทอด และรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนเกื้อหนุนให้ดำรงไว้ซึ่งสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ

3.4 เพื่อเป็นการรักษา และถ่ายทอดวัฒนธรรม และเรื่องราวของท้องถิ่นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาถึงสภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติตามประเพณี ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

4.2 ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะจำกัดขอบเขตเฉพาะตำบล และหมู่บ้านในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ที่มีแม่น้ำไหลผ่าน รวม 3 ตำบล 18 หมู่บ้าน

4.3 วิทยากรผู้ให้ข้อมูลจะเลือกจากผู้รู้ และสนใจ เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น และมีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหรือหมู่บ้าน ในเขตอำเภอสามง่าม

5. วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

5.1 แหล่งข้อมูลสนาม ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ทำการศึกษาค้นคว้าจากผู้รู้ในตำบลและหมู่บ้านใน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ตำบลและหมู่บ้านที่ทำการศึกษาค้นคว้า มีดังนี้

5.1.1 ตำบลสามง่าม มี 7 หมู่บ้าน

- หมู่ที่ 1 บ้านหาดกรวด
- หมู่ที่ 2 บ้านวีแดง
- หมู่ที่ 3 บ้านสามง่าม
- หมู่ที่ 6 บ้านรายชะโด
- หมู่ที่ 8 บ้านวังลูกช้าง
- หมู่ที่ 9 บ้านวัดใหม่
- หมู่ที่ 13 บ้านตลาดใหม่

5.1.2 ตำบลวังนก มี 5 หมู่บ้าน

- หมู่ที่ 1 บ้านจรเข้ผอม
- หมู่ที่ 3 บ้านวังนก
- หมู่ที่ 6 บ้านใหม่
- หมู่ที่ 9 บ้านกระทุ่มน้ำเต๋อด
- หมู่ที่ 11 บ้านปากคลอง

5.1.3 ตำบลกำแพงดิน มี 6 หมู่บ้าน

หมู่ที่ 1 บ้านกำแพงดิน

หมู่ที่ 6 บ้านคลองพันจอ

หมู่ที่ 7 บ้านท่าแห

หมู่ที่ 8 บ้านวังโป่ง

หมู่ที่ 10 บ้านวังปลาทุ

หมู่ที่ 12 บ้านท่าทอง

5.2 ประเภทของข้อมูล

5.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ มุขปาฐะ จากวิทยากร
ข้อมูลสำรอง

5.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ข้อมูลซึ่งรวบรวม
จากแหล่งค้นคว้าอื่น ๆ

5.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.3.1 ศึกษาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริม
แม่น้ำยมในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

5.3.2 ออกไปพบปะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงสภาพของตำบล
และหมู่บ้านเบื้องต้น

5.3.3 วิทยากรผู้ให้ข้อมูล เลือกจากประชาชนที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขต
และหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

5.3.4 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ที่เกี่ยวกับประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้าน
ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร จากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

5.3.5 สัมภาษณ์ และแจกแบบสอบถาม แก่วิทยากรผู้ให้ข้อมูลในหัวข้อการ
ปฏิบัติทางวัฒนธรรม ในหมู่บ้านตัวอย่าง หมู่บ้านละ 20 ข้อมูล

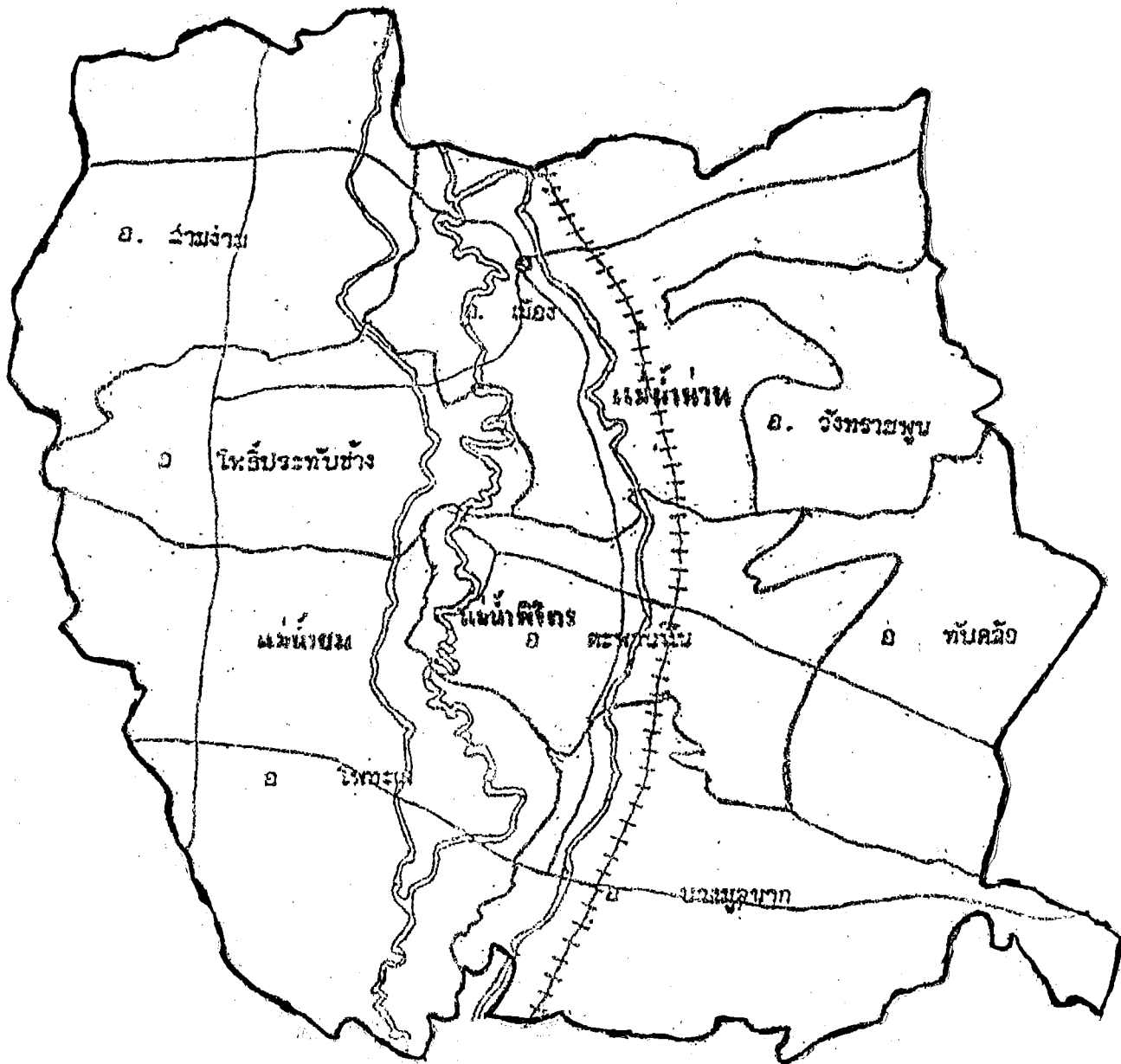
5.4 การจัดเก็บข้อมูล

5.4.1 กรอกรข้อความที่วิทยากรเล่าประวัติหมู่บ้าน ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

5.4.2 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับประวัติของชื่อหมู่บ้าน ในเขต
อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร จากแหล่งค้นคว้าอื่น ๆ มาประกอบเป็นข้อมูลปฐมภูมิ

- 5.5 แหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร
  - 5.5.1 ห้องสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น
  - 5.5.2 ห้องสมุดประชาชน จังหวัดพิจิตร
  - 5.5.3 ห้องสมุดประชาชน อำเภอสามง่าม
  - 5.5.4 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามง่าม
  - 5.5.5 ที่ว่าการอำเภอสามง่าม
  - 5.5.6 ศาลากลางจังหวัดพิจิตร
  - 5.5.7 ที่ว่าการอำเภอเมือง จ.พิจิตร

แผนที่ 1 จังหวัดพิจิตร

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร

สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดพิจิตร

1.1 ประวัติความเป็นมา

"พิจิตร" แปลว่า "งาม" เมืองพิจิตร จึงหมายถึง เมืองงาม เมืองที่มีเสน่ห์ประทับใจเป็นเมืองที่ให้กำเนิดนักปราชญ์ราชบัณฑิต ตามประวัติศาสตร์ได้จารึกว่า พระโหราธิบดี บิดาของศรีปราชญ์ ถือกำเนิดเหนือแผ่นดินพิจิตร ส่วนจมนไวยনারถ ทายาทของขุนแผนยอดขุนพล เมืองอโยธยา ก็เคยหลงเสน่ห์สาวงามเมืองพิจิตร

ดินแดนอันเป็นเขตจังหวัดพิจิตร อยู่ในที่ราบลุ่มตอนเหนือของภาคกลาง หรือตอนใต้ของภาคเหนือในดินแดนสุวรรณภูมิเป็นบริเวณลำน่านายม และลำน่านาน ซึ่งไหลมารวมกันที่จังหวัดพิจิตรดินแดนแถบนี้ เต็มไปด้วย หนอง คลอง บึง และทางน้ำซึ่งเปลี่ยนทางเดินอยู่เสมอ ถึงฤดูน้ำ ๆ จะหลากท่วมไปทั่ว ฤดูแล้งน้ำในคลองจะแห้งงวดลง มีคนมาตั้งถิ่นฐานบนสองฝั่งลำน่านาน และลำน่านายม ไม่น้อยกว่าหนึ่งพันปี และดินแดนแถบนี้ เป็นเสมือนชนวนระหว่างบ้านเมืองเหนือกับทางใต้ของสุวรรณภูมิเป็นทางหนึ่งของเจ้าบ้าน ผ่านเมืองประวัติศาสตร์ของเมืองพิจิตรเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้จนถึง พ.ศ. 2400¹

1.1.1 สมัยสุโขทัย เมืองพิจิตรได้มีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายที่ตั้งเมืองหลายครั้งในอดีตเชื่อกันว่า พิจิตรเคยเป็นเมืองชัยบวรมาก่อน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในท้องที่ อำเภอโพทะเล ต่อมาได้อพยพโยกย้ายมาตามลำน่านานเก่าสู่ทางทิศเหนือ ตั้งรกราก สร้างบ้านเมืองขึ้นเป็นปึกแผ่นที่บ้าน "สระหลวง" อยู่ในเขตเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ห่างจากตัวเมืองไปทางตะวันตกประมาณ 9 กิโลเมตร ต่อมาลำน่านานเก่าเปลี่ยนทางเดิน เป็นเหตุให้ลำน่านานเดิม ต้องย้ายเมืองมาตั้งใหม่ ณ ที่ปัจจุบัน เชื่อกันว่าพิจิตร มีชื่อเรียกหลายชื่อ คือ เมืองสระหลวง เมืองโฆษบุรี เมืองชัยบวร เมืองปากยม และยังมีเมืองเก่าอยู่ในอำเภอตะพานหิน สันนิษฐานว่าชื่อเมืองนครพิงค์คา และเมืองแสงเช้รา และอีกเมืองหนึ่งคือ เมืองพ่วง อยู่ตำบลทับคล้อ

¹ สำนักงานจังหวัดพิจิตร ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร , หน้า 17.

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ราว พ.ศ. 1300 ชาวละว้าเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุดในดินแดนสุวรรณภูมิได้แบ่งการปกครองออกเป็น 2 อาณาจักรใหญ่ ๆ คือ อาณาจักรทราวดี ได้แก่พื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ไปจนถึงตราขบุรี ที่ศตวันออกไปถึงจังหวัดปราจีนบุรีอาณาจักรโยนก และอาณาจักรโคตรบูรณ์ สำหรับอาณาจักรทราวดีมีเมืองสำคัญ 3 เมือง คือ นครปฐม ละโว้ หรือลพบุรี เมืองสยามหรือสุโขทัย โดยมีนครปฐมเป็นราชธานี ส่วนเมืองพิจิตร ครั้งกระนั้นอยู่ในเขตเมืองละโว้ มีนามอย่างไร ตั้งอยู่ที่ไหนไม่ปรากฏชัด ต่อมาราว พ.ศ. 1400 ขอมมีอำนาจมากขึ้น พระยาแกรกได้ยกทัพเข้าตีเมืองละโว้ได้ พระยาโคตมเทวราช ซึ่งเป็น เจ้าเมืองละโว้ ได้พาลไพร่พลอพยพขึ้นมาทางเหนือ จนถึงบ้านโกณฑัญญคาม และได้สร้างเมืองขึ้นที่บ้านโกณฑัญญคามนี้ ต่อมาพระราชบุตรของพระยาโคตมเทวราช ได้ไปสร้างเมืองพิจิตรขึ้น ดังข้อความในพงศาวดารเหนือ มีดังนี้ "...และพระยาโคตมเทวราชเสด็จมาถึงบ้านโกณฑัญญคาม พราหมณ์ชื่อโกณฑัญญคาม เป็นใหญ่กว่าพราหมณ์ทั้งหลายได้ 500 ครั้นเห็นพระยามาแต่ไกล โกณฑัญญคามพราหมณ์ทั้งหลายก็ไปต้อนรับพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จึงมีพระบรมราชโองการตรัสถามว่า ดูราชีพ่อพราหมณ์ทั้งหลายบ้านท่านชื่อใด ชีพ่อพราหมณ์ทูลว่า บ้านนี้ชื่อโกณฑัญญคามแต่ดูข้าเป็นชีพ่อพราหมณ์ได้ 500 คน จึงมีพระราชโองการว่า เราจะสร้างเมืองในสถานที่นี้ ท่านทั้งหลายจะยินดีหรือไม่ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยินดีด้วยกันทั้งสิ้น พระยาได้ฟังดังนั้นยินดีให้เสนาอำมาตย์ตั้งพลับพลาทอง แล้วให้ชีพ่อพราหมณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่กับเศรษฐีประชุมพร้อมกันจึงให้ชีพราหมณ์ตั้งพิธีกินบวชสิ้น และรำแขนงเจ็ดวัน แล้วสระเกล้าขึ้นโล้ อัมพวาย ถวายแก่พระอิศวร พระนารายณ์ แล้วเลี้ยงไฟที่จะตั้งพระราชวัง..."²

จากข้อความในพงศาวดารเหนือ ตอนนี้พบว่า พระยาโคตมเทวราชได้สร้างเมืองที่บ้านโกณฑัญญคาม ซึ่งอ้างจากหนังสือพิจิตรของเราว่า บ้านโกณฑัญญคาม ก็คือ เมืองชัยบวร ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ ตำบลบ้านน้อย กับตำบลบางคลาน อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร และเมืองขนาดใหญ่และเล็ก มักเรียกว่า บึงชัยบวร และบึงไชยบวรก็มี ส่วนนครชัยบวร หรือเมืองชัยบวร เรียกว่าเมืองชัยบวรอีกด้วย ชาวบ้านยังเชื่อว่าชื่อเดิมเมืองชัยบวร เรียกว่า บ้านโกณฑัญญคามมาก่อน

² หวน พันธุพันธ์ ประวัติเมืองพิจิตร, หน้า 14

³ สำนักงานจังหวัดพิจิตร ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร, หน้า 19,

ส่วนการสร้างเมืองพิจิตร ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ในพงศาวดารเหนือ ได้กล่าวไว้ในเรื่องพระยาแกรกว่า "...และพระยาโคตรมเหศวรราช มีพระราชบุตรองค์หนึ่งชื่อเจ้ากาญจนกุมาร เป็นพระยาแทนพระบิดานานมาจึงชื่อ เจ้าไวยักษาไปสร้างเมืองพิชัยจึงได้ชื่อพระยามือเหล็ก ครั้นใหญ่ชื่อเจ้าโคตรตะบองไปสร้างเมืองพิจิตร มีชื่อพระยาโคตรตะบองได้ย้ายเมืองจากนครชัยบุรีไปตั้งที่หมู่บ้านสระหลวง และได้เริ่มตั้งหลักเมือง เมื่อวันที่พุธขึ้น 13 ค่ำ เดือน 12 ปีชาลพ.ศ. 1601 ทรงสั่งก่อสร้างกำแพงขึ้นเหนือยาว 10 เส้น ใต้ยาว 10 เส้น ตะวันออกและตะวันตกยาวด้านละ 35 เส้น ขุดคูลึก 6 ศอก ตามกำแพงได้เปลี่ยนชื่อเมืองใหม่ว่าเมือง"สระหลวง" มีกษัตริย์ปกครองต่อมาประมาณ 200 ปี ส่วนเมืองโอชะบุรี เข้าใจว่าเป็นเมืองพิจิตรเก่า อันเป็นเมืองที่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกสร้างขึ้น พร้อมกับเมืองพิษณุโลก ดังกล่าวในพงศาวดารเหนือ ดังนี้ "พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกยี่ด้นักหนา มีพระราชโองการ ตรัสสั่งให้ชุมนุมท้าวพระยาทั้งหลายตามเสด็จพระองค์ได้ตั้งพลับพลาทองริมน้ำ ไกลเมืองประมาณ 100 เส้น สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกจึงให้ท้าวพระยาทั้งหลาย และเจ้าไกรสรราช เจ้าชาติสาครตามเสด็จเข้าเมือง จึงให้ชื่อเมือง จึงตรัสถามชื่อพ่อพราหมณ์ว่าจะให้ชื่อเมืองอันใดดี พราหมณ์จารย์กราบทูลว่า เจ้ามารถึงวันนี้ยามปัจจุจึงชื่อว่า พิษณุโลก ถ้าจะว่าตามพระพุทธเจ้ามาบิณฑบาตก็ชื่อว่า โอมบุรีตะวันออกตะวันตกชื่อ จันทบุรี พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้สร้างพระธาตุวิหาร ตั้งวิหารทั้งสี่ทิศ"

"โอมบุรี คือ เมืองพิจิตรหรือไม่ คำว่า "โอม" หมายความว่า บึงสี่ไซ "เมืองพิจิตร" เข้าใจเป็นชื่อเมืองใหม่ เมืองโอมบุรีคือ เมืองพิจิตร เป็นเมืองโบราณ มีป้อมปราการอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า ชื่อเดิมเรียกว่า "เมืองสระหลวง"

ในศิลาจารึกกรุงสุโขทัย กล่าวถึง เมืองปากยม อาจเป็นเมืองชัยบุรี เพราะตั้งอยู่ใกล้แม่เฒ่ามกับแม่น้ำน่านเก่าไหลมาบรรจบ ที่บางคลาน อำเภอโพทะเล แสดงว่าในสมัยกรุงสุโขทัยรัชกาลพระยาลิไท มีเมืองสระหลวง และเมืองปากยม ทั้งสองเมืองเป็นเมืองที่อยู่ใน อาณาจักรสุโขทัย

จาก พ.ศ. 1601 เป็นปีที่พระยาโคตรตะบอง สร้างเมืองสระหลวง จนถึง พ.ศ. 2800 ขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลง ไทยเราเริ่มลงมาในดินแดนสุวรรณภูมิ และได้เริ่มมีบทบาทขึ้นในดินแดนส่วนนี้ โดยพลขุนนางกลางท้าว กับพ่อขุนผาเมือง ได้ยกกองทัพ เข้าตีเมืองสยาม เมืองหน้าด่านของขอมได้ พิจิตรจึงตกเป็นของไทยตั้งแต่นั้นมา

ราว พ.ศ. 1820 กรุงสุโขทัยมีเมืองสำคัญ ๆ อยู่ซึ่งมีเมืองพิจิตรรวมอยู่ด้วย
เวลานั้นสุโขทัยมีศัตรูมาก เช่น ขอม พิจิตร จึงกลายเป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์ จึงได้
ยกเป็น เมืองหน้าด่าน เพื่อป้องกันข้าศึก พิจิตรจึงอุปมา เสมือนทหารเอกของกรุงสุโขทัย
พ.ศ. 1949 การศึกษาวิทยาการพิจิตรเจริญมาก เมืองพิจิตรเป็นเมืองรายรอบปริมณฑล
กรุงสุโขทัยเป็นหัวเมืองชั้นใน พระเจ้าแผ่นดินกรุงสุโขทัย จึงปกครองเมืองนี้โดยตรง
ตลอดสมัยที่กรุงสุโขทัยรุ่งเรืองอยู่

1.1.2 สมัยกรุงศรีอยุธยา สุโขทัยตกเป็นขึ้นของกรุงศรีอยุธยา พิจิตรก็ตกไป
อยู่กับกรุงศรีอยุธยาด้วย พ.ศ. 2006 สมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรง
ยกเลิกการปกครองแบบเก่า มาเป็นจตุสดมภ์ รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง แบ่งหัวเมือง
เอก โท ตรี และจัตวา พิจิตรมีฐานะเป็นเมืองตรี นับว่าพิจิตรเป็นเมืองใหญ่ที่มีความ
สำคัญทางทหาร และการปกครอง เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้เสด็จครองราชย์ที่
เมืองพิษณุโลกทรงเห็นว่า พิจิตร เป็นเมืองลุ่มเต็มไปด้วย บึง คลอง ลำห้วย โดยเฉพาะ
บึงสีไฟ ที่มีน้ำขังตลอดปีไม่เคยแห้ง มีเนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ จึงขนานนามเมืองพิจิตร
ว่า "โอบขบุรี" แปลว่า "ห้วงน้ำ"

รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีประวัติเกี่ยวกับเมืองพิจิตรคือ เมืองพิจิตร
เป็นที่ประสูติของพระเจ้าเสือ และสิ้นกำเนิดของพระโหราธิบดี กวีเอกของไทย เมื่อ
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสด็จไปเมืองพิษณุโลก พระเพทราชาได้พานางสนมที่ ได้รับ
พระราชทานขณะนั้นตั้งครรภ์แก่ จวนคลอดติดตามไป เมื่อถึงบ้านโพธิ์ประทับช้างเมืองพิจิตร
นางได้คลอดบุตร ในเดือนอ้าย อัฐศก และตั้งรกรักไว้ที่ต้นมะเดื่อ บุตรนั้นได้ชื่อว่า "นายเดื่อ"
หรือ "ดอกเดื่อ" ต่อมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า "พระศรี
สรรเพชญ์ที่ 8" หรือ พระพุทธเจ้าเสือ หรือ ขุนหลวงสรศักดิ์ เมื่อครองราชย์แล้ว ได้
เสด็จไปคล้องช้างเมืองพิจิตร เลยไปเยี่ยมมาตุภูมิ เดิมที่หมู่บ้านโพธิ์ประทับช้าง โปรด
เกล้าฯ ให้สร้างพระอารามประกอบด้วย พระอุโบสถวิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ และ
กุฏิสงฆ์ เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2244 พระองค์เสด็จทางชลมารค ไปฉลองพระอาราม ตั้งพระครู
ธรรมรุจิราชมุนี เป็นเจ้าอาวาส และพระราชทานนามว่า วัดโพธิ์ประทับช้าง ปัจจุบันยังมี
พระอุโบสถที่ชำรุด พระเจดีย์เก่า ซึ่งราษฎรนิยมไปเคารพ สักการะอยู่เสมอ⁴

⁴ ที่ว่าการอำเภอเมืองพิจิตร สรุปข้อราชการ ปี 2536, หน้า 2

1.1.3 สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สถาปนาบ้านเมืองยังไม่สงบ มีเจ้าเมืองตั้งตัวเป็นก๊ก 5 ก๊ก เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพไปปราบ ก๊กพระยาพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2311 นั้นถึงตำบลเกษียะทรงถูกปืนที่พระซ่งซี้ซ้าย จึงยกทัพกลับพระนคร จากนั้นเจ้าพระฝางตีได้เมืองพิษณุโลก ชาวเมืองพิษณุโลก และเมืองพิจิตรต่างแตกหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ณ กรุงธนบุรี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2313 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงยกทัพไปปราบ เจ้าพระฝางตีได้เมืองพิษณุโลก และเมืองสว่างบุรี เมืองพิจิตรเป็นทางผ่านของกองทัพ และชาวพิจิตรคงจะถูกเกณฑ์ไปรบด้วย เมื่อ พ.ศ. 2318 กองทัพหลวงของพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกมาตั้งกองหาเสบียงในท้องที่เมืองพิจิตร ตั้งค่ายที่บ้านโคกสลด และที่บ้านโพธิ์ประทับช้าง คอยป้องกันและล่าเลี้ยงไพร่พลที่จะขึ้นไปทางน้ำแขวงพิจิตร

1.1.4 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งศึก 9 ทัพ รongพระเจ้าพดุง ปี พ.ศ. 2328 พม่ายกกองทัพเข้าตีเมืองไทยถึง 9 ทัพ ทั้งภาคเหนือ ภาคใต้และภาคตะวันตก ทัพเหนือพม่ายกมาทางเมืองเชียงใหม่ ตีได้เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิษณุ และเมืองพิษณุโลก นอกจากเมืองพิจิตร เพราะว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้จัดกองทัพสำหรับที่จะต่อสู้ถึง 9 ทัพ ทางเหนือให้กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เป็นแม่ทัพไปตั้งขัดตราทัพอยู่ที่เมืองนครสวรรค์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขได้ให้เจ้าพระยามหาเสนาบดียกขึ้นไปตั้งรักษาเมืองพิจิตรไว้ พม่าจึงตั้งค่ายอยู่ที่ปากพิงใต้เมืองพิษณุโลก เพื่อดอกกองทัพหนุนจึงจะยกมาตีกองทัพไทยที่เมืองพิจิตร และเมืองนครสวรรค์ก่อน แล้วยกเข้าตีค่ายพม่าที่ปากพิง จนกองทัพพม่าแตกพ่าย พม่าจึงไม่มีโอกาสตีเมืองพิจิตร กระแสน้ำได้เริ่มเปลี่ยนทางเดินเมื่อ พ.ศ. 2410 ชาวจีนที่ทำไร่ฝ้ายบ้านดงเสธรฐิต์ตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมืองพิจิตร ได้ทำการขุดคลองดงเสธรฐิต์ เพื่อเอามูลดินมาทำปุ๋ยในไร่ฝ้าย ตรงนั้นเป็นท้องคู้งดินต่ำ พอฤดูน้ำไหลแรง ทำให้ดินข้างคลองพัง กระแสน้ำจึงไหลทางคลองเรียงที่บ้านท่าเรือ แล้วไปบรรจบกับคลองท่าหลวง และคลองคัน ในเขตอำเภอเมืองพิจิตร ถึงคลองหัวขุดคลองบุษบงเหนือ ใต้ ของอำเภอบางมูลนาก เกิดเป็นลำน้ำใหญ่ไหลไปบรรจบกับลำน้ำยมที่ตำบลเกษียะชัย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนลำน้ำน่านเก่า ตั้งแต่บ้านดงเสธรฐิต์ตำบลคลองคะเชนทร์ โวงช้าง เมืองเก่า โพธิ์ประทับช้าง ของอำเภอเมืองพิจิตร ตำบลวังสำโรงของอำเภอดงพวนหิน ตำบลวังขวาง ทุ่งน้อย ท่าบัว บ้านน้อย จนถึงลำน้ำยม ที่ตำบลบางคลาน ตำบลโพทะเลเล็ก ต้นเขิน การสัญจรไปมาทางเรือไม่สะดวก

หลวงสรณรงค์ เจ้าเมืองพิจิตรในขณะนั้น จึงได้ย้ายเมืองพิจิตรเสียใหม่

สมัยรัชการที่ 5 หลวงสรณรงค์ ได้ทำการย้ายเมืองพิจิตร ในปี พ.ศ. 2424 โดยไปสร้างเมืองพิจิตรใหม่ที่บ้านปากทาง ตำบลปากทาง โดยตั้งศาลากลางจังหวัดเป็นการชั่วคราวขึ้นที่เหนือต้นโพธิ์ใหญ่ ใกล้ปากทางที่จะไปตำบลคลองคะเชนทร์ ซึ่งอยู่ตรงบริเวณเชิงสะพานพระพิจิตรด้านใต้ ต่อมา พ.ศ. 2427 จึงได้ย้ายเมืองใหม่อีกเป็นครั้งที่ 2 โดยย้ายไปตั้งที่บ้านท่าหลวง ตำบลในเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองพิจิตรใหม่ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2525) ปี พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอท่าหลวงเป็นอำเภอเมืองพิจิตร และอำเภอบางกลาน ย้ายไปตั้งที่บ้านโพทะเลจึงเปลี่ยนชื่ออำเภอบางกลานเป็นอำเภอโพทะเล ปี 2480 และตั้งกิ่งอำเภอตะพานหิน ปี 2479 ยกฐานะเป็นอำเภอในปี 2484 ตั้งอำเภอสามง่ามในปี 2481 ตั้งอำเภอโพธิ์ประทับช้างในปี 2510 ยกฐานะเป็นอำเภอปี 2516 ปี 2518 ตั้งกิ่งอำเภอวังทรายพูน ยกฐานะเป็นอำเภอ ปี 2524 และปี 2527 ตั้งกิ่งอำเภอทับคล้อ⁵

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

1.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดพิจิตรอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 347 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ ระยะทางประมาณ 351 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ผ่านอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ และแยกเข้าจังหวัดทางอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร และระยะทางประมาณ 354 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ผ่านอำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ และเข้าจังหวัดผ่านทางกิ่งอำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 50 กับ 16 45 เหนือและเส้นแวงที่ 99 55 กับ 100 45 ตะวันออก มีพื้นที่ทั้งจังหวัดประมาณ 4,531.014 ตารางกิโลเมตร มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

⁵ สำนักงานจังหวัดพิจิตร บรรยายสรุปจังหวัดพิจิตร ปี 2532, หน้า 2

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดกำแพงเพชร และนครสวรรค์

1.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดพิจิตร ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มในฤดูน้ำ น้ำจะไหลหลากท่วมพื้นที่เกือบทั้งจังหวัด มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำน่าน และแม่น้ำยม ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในจังหวัดน่าน และจังหวัดเชียงราย มีลำคลองสาย มีต้นน้ำจากทิวเขาเพชรบูรณ์ พื้นที่ของจังหวัดพิจิตรจึงเหมาะในการทำนา ทำไร่ และทำสวน ส่วนภูเขาในพื้นที่จังหวัดพิจิตรมีเพียงภูเขาขนาดเล็ก เช่น เขารูปช้าง เขาพระ เขามือฯ มีป่าไม้อยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ และป่าแดง โดยเป็นป่าห่อมเล็ก ห่อมน้อย อยู่ห่างกัน ลักษณะภูมิประเทศของพิจิตร อาจแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ พื้นที่ทางตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีความลาดเทจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ค่อนข้างต่ำ มีน้ำท่วมเกือบทุกปี พื้นที่ที่อยู่ห่างไกล เป็นพื้นที่ค่อนข้างสูง มีลำน้ำที่เกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ไหลผ่าน บริเวณนี้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,409,500 ไร่ อีกพื้นที่หนึ่งคือ พื้นที่ระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ลาดเอียงจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ มีแม่น้ำพิจิตร (แม่น้ำน่านเดิม) ไหลผ่าน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 677,500 ไร่ พื้นที่สุดท้าย คือ พื้นที่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำยม ลาดเอียงจากทิศตะวันตก ไปทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ต่ำ มีน้ำท่วมเกือบทุกปี

1.2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของจังหวัดพิจิตร จะอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมเขตร้อน มีสภาพอากาศเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกทั้งปี หากมีปริมาณน้ำฝนเพียงพอในฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าว ฤดูฝนจะมีฝนตกชุก และฤดูหนาวอากาศจะไม่หนาวจนเกินไป

อุณหภูมิและปริมาณน้ำฝนในระหว่างปี 2535 จังหวัดพิจิตรมีจำนวนวันที่ฝนตกทั้งสิ้นจำนวน 75 วัน วัดปริมาณน้ำฝนได้รวม 1190.8 มิลลิเมตร ที่อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 29.4 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด วัดในเดือนธันวาคม วัดได้ 20.7 องศาเซลเซียส ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงข้อมูลสภาพอากาศจังหวัดพิจิตร ปี 2535

เดือน	อุณหภูมิสูงสุด (ช.)	อุณหภูมิต่ำสุด (ช.)	อุณหภูมิเฉลี่ย (ช.)	ปริมาณน้ำฝนรวม (ม.ม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)
มกราคม	36.0	19	27.1	22.0	1
กุมภาพันธ์	37.0	18.9	26.7	-	-
มีนาคม	37.7	13	26.1	60.5	5
เมษายน	40.0	16.5	29.4	4.5	1
พฤษภาคม	40.0	17.5	27.8	177.6	10
มิถุนายน	35.5	17.6	26.1	144.4	12
กรกฎาคม	36.5	17.4	26.5	142.8	10
สิงหาคม	35.5	17.5	26.3	176.2	13
กันยายน	35.5	15.5	25.8	339.0	11
ตุลาคม	36.0	16.0	25.3	86.7	9
พฤศจิกายน	34.5	12.0	24.1	37.1	3
ธันวาคม	33.6	8.8	20.7	-	-

ที่มา : ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร ประจำปี 2535, หน้า 3

1.2.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ จังหวัดพิจิตร มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 128.82 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 2 ของพื้นที่รวมทั้งจังหวัด มีสภาพเป็นป่าเบญจพรรณ โดยเหตุที่จังหวัดมีพื้นที่ป่าไม้น้อยมาก ป่าไม้จึงไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัด

แร่ธาตุ แร่ที่สำคัญพบในท้องที่จังหวัดพิจิตรคือ แร่ยิปซัม ซึ่งมีการทำเหมืองแร่ ที่ตำบลวังจี้ว อำเภอบางมูลนาก ใช้วิธีการเหมืองหาบ คุณภาพของแร่ยิปซัมค่อนข้างดี คือ แร่มีสีขาว-สีเทาอ่อน เนื้อหยาบ เพราะได้มีผู้ดำเนินการขอสัมปทานรวม 3 ราย เนื้อที่ประทานบัตร 1,226 ไร่ 1 งาน 25 ตารางวา

1.3 การปกครองและประชากร

1.3.1 การปกครองส่วนภูมิภาค จังหวัดพิจิตรแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 79 ตำบล 664 หมู่บ้าน ดังตาราง 2 ดังต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงจำนวนอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร

ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน
1	เมืองพิจิตร	915.290	18	143
2	ตะพานหิน	468.930	11	75
3	บางมูลนาก	598.041	13	106
4	โพทะเล	934.820	14	103
5	โพธิ์ประทับช้าง	597.584	7	59
6	สามง่าม	378.561	8	98
7	วังทรายพูน	259.501	4	36
8	ทับคล้อ	378.287	4	44
	รวม	4,531.014	79	664

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดพิจิตร. บรรยายสรุปปี 2535, หน้า 3

1.3.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น นอกเหนือไปจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตรแล้วจังหวัดพิจิตรมีหน่วยการปกครองท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองชุมชนของตนเองในรูปแบบของเทศบาล และสุขาภิบาล ดังนี้

ก. เทศบาลมี 3 แห่ง คือ เทศบาลเมืองพิจิตร เทศบาลเมืองบางมูลนากเทศบาลตำบลตะพานหิน

ข. สุขาภิบาลมี 14 แห่ง ดังตาราง 3 ดังนี้

ตาราง 3 แสดงชื่อ และที่ตั้งของสาขาภิบาลต่าง ๆ ของจังหวัดพิจิตร

ลำดับ	ชื่อสาขาภิบาล	ที่ตั้ง
1	วังกรด	อ. เมืองพิจิตร
2	ท่าเรือ	อ. เมืองพิจิตร
3	สากเหล็ก	อ. เมืองพิจิตร
4	หัวตง	อ. เมืองพิจิตร
5	วังตะกู่	อ. บางมูลนาก
6	บางไผ่	อ. บางมูลนาก
7	สำนักขุนเณร	อ. บางมูลนาก
8	โพทะเล	อ. โพทะเล
9	ท่าเสา	อ. โพทะเล
10	สามง่าม	อ. สามง่าม
11	กำแพงดิน	อ. สามง่าม
12	วังทรายพูน	อ. วังทรายพูน
13	ทับคล้อ	อ. ทับคล้อ
14	เขากทราย	อ. ทับคล้อ

ที่มา : บรรยายสรุป ปี 2535, หน้า 3

ค. ประชากร

จำนวนประชากรจังหวัดพิจิตร มีจำนวนทั้งสิ้น 549,369 คน เป็นชาย 269,702 คน และหญิง 279,602 คน อำเภอเมืองพิจิตรมีประชากรมากที่สุดจำนวน 129,020 คน และอำเภอวังทรายพูนมีประชากรน้อยที่สุด จำนวน 29,022 คน ประชากรในจังหวัดพิจิตรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย รองลงมาคือ เชื้อชาติจีน ศาสนาที่ประชาชนนับถือมากที่สุด คือ ศาสนาพุทธ ส่วนศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามมีประชาชนนับถือน้อย ดังแสดงตาราง 4 ดังนี้

ตาราง 4 แสดงจำนวนประชากรของจังหวัดพิจิตร

อำเภอ	จำนวนประชากร (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
เมืองพิจิตร	63,234	65,786	129,020
บางมูลนาก	37,710	38,567	76,277
ตะพานหิน	35,150	36,651	71,801
โพทะเล	38,615	41,043	79,658
สามง่าม	36,660	39,364	76,024
โพธิ์ประทับช้าง	21,099	21,940	43,039
วังทรายพูน	15,062	13,960	29,022
ทับคล้อ	22,232	22,296	44,528
รวม	264,762	279,607	549,369

ที่มา : ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร, หน้า 6

1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

1.4.1 การเกษตรกรรม พื้นที่ถือครองของจังหวัดพิจิตร มีพื้นที่ 2,831,883 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเกษตรกรรมจำนวน 2,104,513 ไร่ หรือร้อยละ 74.31 ของพื้นที่ถือครอง ที่เหลือนอกจากนี้เป็นพื้นที่เพื่อการอื่น ๆ จำนวน 727,370 ไร่ หรือร้อยละ 25.69 ของพื้นที่ถือครอง ซึ่งพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเกษตรกรรม จำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ดังที่แสดงตาราง 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงการใช้พื้นที่ทางการเกษตร จำแนกตามเขตพื้นที่อำเภอจังหวัดพิจิตร

อำเภอ	พื้นที่ถาวร	พื้นที่นา	พื้นที่การเกษตร (ไร่)			
			ที่ไร่	ไม้ผลไม้ยืนต้น	พืชผัก	ไม้ดอกไม้ประดับ
เมืองพิจิตร	572,056	310,450	45,390	28,500	3,000	25
สามง่าม	373,490	284,115	25,424	3,413	1,687	36
ตะพานหิน	293,081	209,131	23,440	5,992	1,075	13
บางมูลนาก	373,776	300,933	36,380	4,920	3,740	142
โพทะเล	584,262	278,918	36,625	29,224	4,291	420
โพธิ์ประทับช้าง	236,601	148,832	28,970	2,403	1,221	-
วังทรายพูน	162,188	126,085	3,753	209	561	6
ทับคล้อ	236,429	148,298	9,614	2,172	87	-
รวม	2,831,883	1,801,762	209,596	76,851	15,662	642

ที่มา : ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร, หน้า 9

ผลผลิตของจังหวัด ที่มีการเพาะปลูก และมูลค่าที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเขียวซึ่งส่วนใหญ่จะใช้บริโภคภายในจังหวัด สำหรับไม้ผลก็มีการเพาะปลูกเฉพาะการบริโภคภายในจังหวัด ได้แก่ มะพร้าว ขนุน ละครุด น้อยหน่า ส้มโอ ฯลฯ โดยเฉพาะส้มโอของจังหวัดซึ่งได้รับความนิยมมากคือ ส้มโอท่าข่อย

1.4.2 การปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ของจังหวัดพิจิตร ส่วนใหญ่ยังคงเป็นลักษณะการเลี้ยงแบบเกษตรกรรายย่อย การดำเนินกิจการในลักษณะธุรกิจฟาร์มมีน้อยมาก ทำให้ปริมาณสัตว์เลี้ยงในจังหวัดไม่พอบริโภค สัตว์เลี้ยงที่สำคัญได้แก่ ไก่ เป็ด สุกร และโค

1.4.3 การประมง จังหวัดพิจิตร เป็นแหล่งปลาน้ำจืดที่สำคัญแห่งหนึ่ง เนื่องจากมีแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง อยู่จำนวนมาก จึงเหมาะที่จะทำการประมงแบบน้ำจืด ซึ่งเกษตรกรได้ยึดเป็นอาชีพเสริมอาชีพหนึ่ง ทำรายได้ให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงแต่โดยส่วนใหญ่ยังเป็นการเพาะเลี้ยงแบบรายย่อย มูลค่าผลผลิตทางการประมงในแต่ละปียังนับว่าน้อยมาก คือมีมูลค่าประมาณ 40-50 ล้านบาท การเพาะเลี้ยงมีมากที่สุดในเขตอำเภอบางมูลนาก รองลงไปคือ อำเภอเมืองพิจิตร อำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอโพทะเล พันธุ์ปลาที่นิยมเลี้ยงกันมากได้แก่ ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาสลิค ปลานิล ปลาไน ปัจจุบันแหล่งปลาน้ำจืดแหล่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดคือ อาณาเขตบริเวณบึงสีไฟ ซึ่งเนื้อที่ประมาณ 5,000 ไร่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร โดยแบ่งเป็นเขตพื้นที่สงวนการจับสัตว์น้ำ ซึ่งอยู่ในความดูแลของสถานีประมงพิจิตรซึ่งทำหน้าที่เพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาแจกให้แก่ราษฎรในเขต 4 จังหวัด คือ เพชรบูรณ์ พิษณุโลก พิจิตร และอุตรดิตถ์ ในเขตนี้นี้มีประมาณ 400 ไร่ ส่วนอีกเขตที่เหลือเป็นเขตบริเวณที่ประชาชนสามารถเข้าไปจับสัตว์น้ำได้

1.4.4 การชลประทาน มีพื้นที่ชลประทานทั้งสิ้น 481,800 ไร่ จำแนกตามอำเภอ ดังแสดงตาราง 6 ดังนี้

ตาราง 6 แสดงพื้นที่ชลประทาน แยกตามรายชื่ออำเภอ

อำเภอ	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่รับน้ำ (ไร่)
1. เมืองพิจิตร	122,000	90,800
2. สามง่าม	28,500	23,700
3. ตะพานหิน	120,800	100,700
4. บางมูลนาก	45,000	35,800
5. โพนทะเล	122,600	92,900
6. โพนทราย	42,900	32,200
7. วังทรายพูน	-	-
8. ทับคล้อ	-	-
รวม	481,800	376,100

ที่มา : ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร, หน้า 21

1.4.5 การสหกรณ์ การดำเนินการรวมกลุ่ม เพื่อวัตถุประสงค์การรวมกลุ่มมี 4 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์บริการ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์ออมทรัพย์ มีสหกรณ์การเกษตร 14 สหกรณ์ และชุมนุมสหกรณ์การเกษตรสหกรณ์ 1 สหกรณ์ สหกรณ์บริการจำนวน 1 สหกรณ์ คือ สหกรณ์เดินรถยนต์โดยสารขนาดเล็ก พิจิตร จำกัด ตั้งอยู่ที่บางมูลนาก สหกรณ์ออมทรัพย์มีจำนวน 2 สหกรณ์ มีสมาชิก 7,260 คน ดังที่แสดงในตาราง 7 ดังนี้

ตาราง 7 แสดงประเภทสหกรณ์ จำนวนสหกรณ์ และสมาชิกในจังหวัดพิจิตร

จังหวัด/ อำเภอ	สหกรณ์ร้านค้า		สหกรณ์การเกษตร		สหกรณ์บริการ		สหกรณ์ออมทรัพย์	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน
จังหวัด	-	-	1	9	-	-	-	-
เมืองพิจิตร	1	720	2	1,145	-	-	3	7,260
ตะพานหิน	-	-	1	1,395	-	-	-	-
สามง่าม	-	-	3	1,779	-	-	-	-
บางมูลนาก	-	-	2	1,282	1	117	-	-
วังทรายพูน	-	-	1	558	-	-	-	-
โพทะเล	1	481	2	1,968	-	-	-	-
โพธิ์ประทับช้าง	-	-	1	847	-	-	-	-
ทับคล้อ	-	-	2	879	-	-	-	-
รวม	2	1,201	14	9,850	1	117	3	7,260

ที่มา : สำนักงานสหกรณ์จังหวัดพิจิตร

1.4.6 การอุตสาหกรรม การอุตสาหกรรมในจังหวัดส่วนใหญ่ เป็นอุตสาหกรรมทางการเกษตรเช่น โรงสีข้าว ไซโลข้าวโพด แต่การขยายตัวทางอุตสาหกรรมเกษตรในจังหวัดมีน้อย เนื่องจากปริมาณผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมเพราะผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในระดับไม่สูงนัก ซึ่งมีสาเหตุด้านการพัฒนาทางการเกษตรหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการนำมาใช้น้อย จำนวนโรงงานในจังหวัดพิจิตรมีจำนวน 608 โรงงานเงินทุน 5,775,963 ล้านบาท คนงาน 2,968 คน

ตาราง 8 แสดงจำนวนโรงงาน ตามรายอำเภอ

อำเภอ	จำนวนโรงงาน (โรงงาน)	เงินทุน (ล้านบาท)	จำนวนคนงาน (คน)
1. เมือง	179	203.3715	1130
2. สามง่าม	99	23.2714	210
3. บางมูลนาก	55	41.709	248
4. ตะพานหิน	99	212.3715	897
5. วังทรายพูน	37	5.5354	94
6. โพธิ์ประทับช้าง	45	14.91	116
7. โพทะเล	54	11.449	107
8. ทับคล้อ	40	64.9785	116
รวม	608	577.5963	2968

ที่มา : ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร, หน้า 23

1.5 สภาพทางด้านสังคม

โครงสร้างของสังคมในจังหวัดประกอบด้วยประชากรเชื้อชาติต่าง ๆ คือ เชื้อชาติไทย ส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่สืบเชื้อสายกันมา นอกจากเชื้อชาติจีน และอินเดีย ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศ ลักษณะเป็นสังคมเกษตร นับถือศาสนาพุทธส่วนมาก ประชากรร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ นอกจากนี้มีศาสนาคริสต์ และอิสลามบ้าง มีวัด 474 วัด สำนักสงฆ์ 122 แห่ง ศึกษ 7,237 รูป สามเณร 1,292 รูป มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม 104 แห่ง โรงเรียนบาลี 9 แห่ง มีโบสถ์คริสต์ 1 แห่ง และมีฮัซิด 1 แห่ง

431032

- 25 -

1.5.1 การศึกษา 30 SEP 2006 การศึกษาเป็น 2 ระบบ คือระบบโรงเรียน และระบบนอกโรงเรียน ซึ่งมีทั้งของรัฐบาลและเอกชน แบ่งการศึกษาเป็น 4 ระดับ คือ ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา ดังตาราง 8

ตาราง 9 แสดงสถานศึกษาของจังหวัดพิจิตร ปี 2535

ประเภทสถานศึกษา	จำนวน (โรง)	จำนวนห้อง (ห้อง)	จำนวนนักเรียน (คน)	จำนวนครู/ อาจารย์
อนุบาล (สช.)	5	34	1,118	46
ประถมศึกษา (สช.)	14	133	4,079	181
ประถมศึกษา (สปช.)	402	3,214	63,100	4,141
มัธยมศึกษา (สช.)	3	26	799	48
มัธยมศึกษา (สศ.)	23	381	14,537	857
วิทยาลัยเทคนิคพิจิตร	1	53	1,760	101
วิทยาลัยเกษตรกรรมพิจิตร	1	16	200	60
โรงเรียนสาร์พัดช่างพิจิตร	1	26	1,185	28
เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา(สช.)	1	11	236	17

หมายเหตุ สช. โรงเรียนสังกัดเอกชน
สปช. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
ประถมศึกษาแห่งชาติ
สศ. โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา

ที่มา : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพิจิตร ประวัติหมาดไทยส่วนภูมิภาค , หน้า 20

1.5.2 การสาธารณสุข จังหวัดพิจิตรมีโรงพยาบาล และสถานีอนามัยดังนี้ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 1 แห่ง สำนักงานส่งเสริมวิชาการและบริการสาธารณสุข 1 แห่ง โรงพยาบาลประจำจังหวัด 1 แห่ง โรงพยาบาลประจำอำเภอ 1 แห่ง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 8 แห่ง สถานีอนามัย 94 แห่ง ศูนย์โภชนาการเด็ก 3 แห่ง หน่วยควบคุมกามโรค 1 แห่ง หน่วยมาเลเรีย 1 แห่ง

1.5.3 การสาธารณสุขปโภค

ก. การไฟฟ้า ระบบการไฟฟ้าของจังหวัดอยู่ในความดูแลของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร ซึ่งรับซื้อกระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เชื้อเพลิงรีกิตต์จังหวัดอุตรดิตถ์ แบ่งเขตรับผิดชอบ 2 เขต คือ

เขตการไฟฟ้าจังหวัดพิจิตร รับผิดชอบ 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพิจิตร สามง่าม วังทรายพูน โพนีประทับช้าง เนินมะปราง (จังหวัดพิษณุโลก) และชาลวรลักษ์บุรี (จังหวัดกำแพงเพชร)

เขตการไฟฟ้าตะพานหิน รับผิดชอบ 5 อำเภอ 1 กิ่ง ได้แก่ อำเภอ ตะพานหิน บางมูลนาก โพทะเล ทับคล้อ ชนแดน(จังหวัดเพชรบูรณ์)และกิ่งอำเภอวังไกลรุ่ง

ข. การประปา ระบบการพิจิตรอยู่ในความรับผิดชอบ ของการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร มีแหล่งน้ำที่ใช้ในการผลิตคือ แม่น้ำน่าน แต่ยังไม่เพียงพอกับความ ต้องการจึงมีการปรับปรุงขยายการบริหารน้ำประปาให้มีคุณภาพ มีมาตรฐานและมีปริมาณ น้ำให้เพียงพอซึ่งจังหวัดมีการประปา 4 แห่ง กระจายอยู่ในเขตเทศบาล 3 อำเภอ และ สุขาภิบาลวังกรดอำเภอเมืองพิจิตร และมีประปาสุขาภิบาล 7 แห่ง เอกชนอีก 2 แห่ง คือประปาสากเหล็ก และประปาสามง่าม

1.5.4 การสื่อสารมวลชน มีชุมสายโทรศัพท์ 3 แห่ง คือ ชุมสายโทรศัพท์พิจิตร ชุมสายโทรศัพท์ตะพานหิน ชุมสายโทรศัพท์บางมูลนาก มีจำนวนคู่สายประมาณ 2400 คู่สาย จำนวนผู้เช่าประมาณ 3,329 ราย จะขยายชุมสายเพิ่มที่สามง่าม สากเหล็ก หัวดง ทับคล้อ เขาทรายส่วนใหญ่จะใช้ธุรกิจเอกชนร้อยละ 85 อีกร้อยละ 15 ใช้ในส่วนราชการ และ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งขณะนี้กำลังดำเนินการโครงการโทรศัพท์ทางไกล ชนบทในทุก ท้องที่ในเขตจังหวัดการไปรษณีย์และโทรเลข มีจำนวน 13 แห่ง เป็นที่ทำการไปรษณีย์ โทรเลขประจำอำเภอ 8 แห่ง และเป็นที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขประจำตำบล 5 แห่ง

1.5.5 การคมนาคมและการขนส่ง เส้นทางคมนาคมในจังหวัดพิจิตร มีเฉพาะทางบกและทางน้ำเท่านั้น ส่วนทางอากาศต้องบริการท่าอากาศยานจังหวัดพิษณุโลก

ก. ทางบก การเดินทางโดยรถยนต์ติดต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอสามารถเดินทางติดต่อได้โดยสะดวกรวดเร็ว และโดยทางรถไฟ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญผ่านอำเภอที่สำคัญ ๆ และเป็นศูนย์กลางของธุรกิจการค้าของจังหวัด คือ อำเภอเมืองพิจิตร อำเภอตะพานหิน และอำเภอบางมูลนาก

ข. ทางน้ำ เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการขนส่ง คือ แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน เฉพาะแม่น้ำยมจะใช้ได้ในฤดูน้ำหลาก ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม แม่น้ำน่านใช้ได้ตลอดปี และยังเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาการขนส่งทางน้ำ โดยจัดสร้างสถานีขนส่งทางน้ำที่อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

1.6 ความรู้พื้นฐานทางด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ และประเพณีที่สำคัญ

1.6.1 ศาลหลักเมือง

ตั้งอยู่ในบริเวณอุทยานเมืองเก่า สร้างขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ.2512 ตัวศาลจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ ด้านบนจะเป็นที่ตั้งของศาลหลักเมือง ส่วนด้านล่างจะเป็นที่ประดิษฐานรูปปั้นของพระยาโคตรบอง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "พ่อปู่"

1.6.2 บึงสี่ไฟ

บึงสี่ไฟ เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เป็นอันดับสามของประเทศ เดิมทีเนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ (ปัจจุบันเหลือประมาณ 5,000 ไร่) ลักษณะของบึงกลมคล้ายกะทะ แต่รีไปทางตะวันตกเล็กน้อย ปัจจุบันกรมประมงได้จัดตั้งสถานีประมงน้ำจืด เป็นที่เพาะพันธุ์ปลาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2511 และจังหวัดพิจิตรได้สร้างศาลาบึงสี่ไฟให้ประชาชนได้พักผ่อนบึงสี่ไฟเป็นสถานที่สำคัญยิ่งของจังหวัดพิจิตร ชาวพิจิตรถือว่าบึงสี่ไฟ เป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัด จังหวัดกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนสร้างสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี ขึ้นเป็นที่ระลึกที่บึงสี่ไฟ

1.6.3 วัดนครชุม

เป็นวัดตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร ก่อสร้างขึ้นในบริเวณกำแพงเมืองพิจิตรเก่า มีอายุประมาณ 800 ปี ด้านตะวันออกมีพระอุโบสถเก่าแก่มาก และมีพระพุทธรูปอายุประมาณ 800 ปี ประดิษฐานอยู่ พระอุโบสถแห่งนี้ ก่อสร้างด้วยอิฐฉาบปูน เครื่องบนเป็นไม้ใช้สลักไม้แทนตะปู ไม่มีหน้าต่าง

1.6.4 วัดโพธิ์ประทับช้าง

เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2242 โดยสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงมาตภูมิของพระองค์ อยู่ห่างจากตัวเมือง 27 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ตะวันออกของแม่น้ำพิจิตรเก่า เป็นวัดที่มีพระวิหารสูงใหญ่ มีกำแพงล้อมรอบ 2 ชั้น เป็นศิลปะแบบอยุธยา ปัจจุบันได้รับการบูรณะปรับปรุง เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ชมอีกด้วย

1.6.5 วัดเขารูปช้าง

อยู่ห่างจากตัวเมืองพิจิตรไปทางใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร บนเส้นทางพิจิตรตะพานหิน มีพระอุโบสถอยู่บนยอดเขาที่มีหินสีขาวซ้อนกันมองดูคล้ายรูปช้าง ภายในวัดประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลา และพระพุทธรูปบาทจำลอง

1.6.6 วัดท่าหลวง

เป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดพิจิตร อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านฝั่งตะวันตก ใกล้ศาลากลางจังหวัด สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2388 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย สมัยเชียงแสนมีนามว่า "หลวงพ่อเพชร" หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ พุทธลักษณะงดงาม หน้าตักกว้าง 1.40 เมตร สูง 1.60 เมตร ประวัตินี้ว่า พระพิจิตร ซึ่งเป็นเจ้าเมืองพิจิตรอยากได้พระประธานมาประดิษฐานที่จังหวัดพิจิตร ในโอกาสที่ทัพกรุงศรีอยุธยาได้เดินทางผ่านเมืองพิจิตร เพื่อไปปราบขบถจอมทองเมืองเชียงใหม่พระพิจิตรจึงได้ขอร้องแม่ทัพว่า ถ้าปราบขบถเสร็จให้หาพระมาฝาก เมื่อเสร็จศึกจึงได้อาราธนาพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร ลงแพลูกบวบ ล่องมาทางแม่น้ำปิง ฝากเจ้าเมืองกำแพงเพชรไว้และพระพิจิตรจึงอัญเชิญมาประดิษฐานที่อุโบสถวัดนครชุม ตำบลเมืองเก่า อ.เมืองพิจิตร ต่อมาจึงได้อาราธนาหลวงพ่อเพชรมาประดิษฐานไว้ ณ พระอุโบสถวัดท่าหลวง อำเภอเมืองพิจิตรจนถึงปัจจุบัน

1.6.7 หลวงพ่อเงิน-พิพิธภัณฑ์ตำหนักนครไชยบุรี

วัดที่รัฐญารามหรือวัดบางคลาน ตั้งอยู่ที่อำเภอโพทะเล เป็นวัดที่หลวงพ่อเงินเจ้าอาจารย์ เคยจำวัดอยู่ และเป็นที่ตั้งของนครไชยบุรี และวัดตำหนักเดิม มีตำหนักไชยบุรีตั้งอยู่ในบริเวณวัด เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บวัตถุโบราณ เครื่องถ้วย และกระเบื้องเบญจรงค์ที่ขุดพบได้บริเวณนี้

1.6.8 พระเครื่องเมืองพิจิตร

พระเครื่องเมืองพิจิตร เป็นเครื่องรางของขลังที่มีชื่อเสียงมีหลายพุทธลักษณะ อาทิ พระพิจิตรเกศคด พระพิจิตรเม็ดข้าวเม่า พระพิจิตรใบมะขาม พระพิจิตรนาคปรก ฯลฯ

1.6.9 พระพุทธรูปเขตนมกล

พระพุทธรูปเขตนมกล หรือหลวงพ่อดุสิตพานหิน เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ณ วัดเทวประสาธน์ ตำบลห้วยเกตุ อำเภอตะพานหิน เป็นพระพุทธรูปที่เป็นสักการะของชาวพิจิตรทั่วไป

1.6.10 อุทยานเมืองเก่า-ถ้าชาละวัน

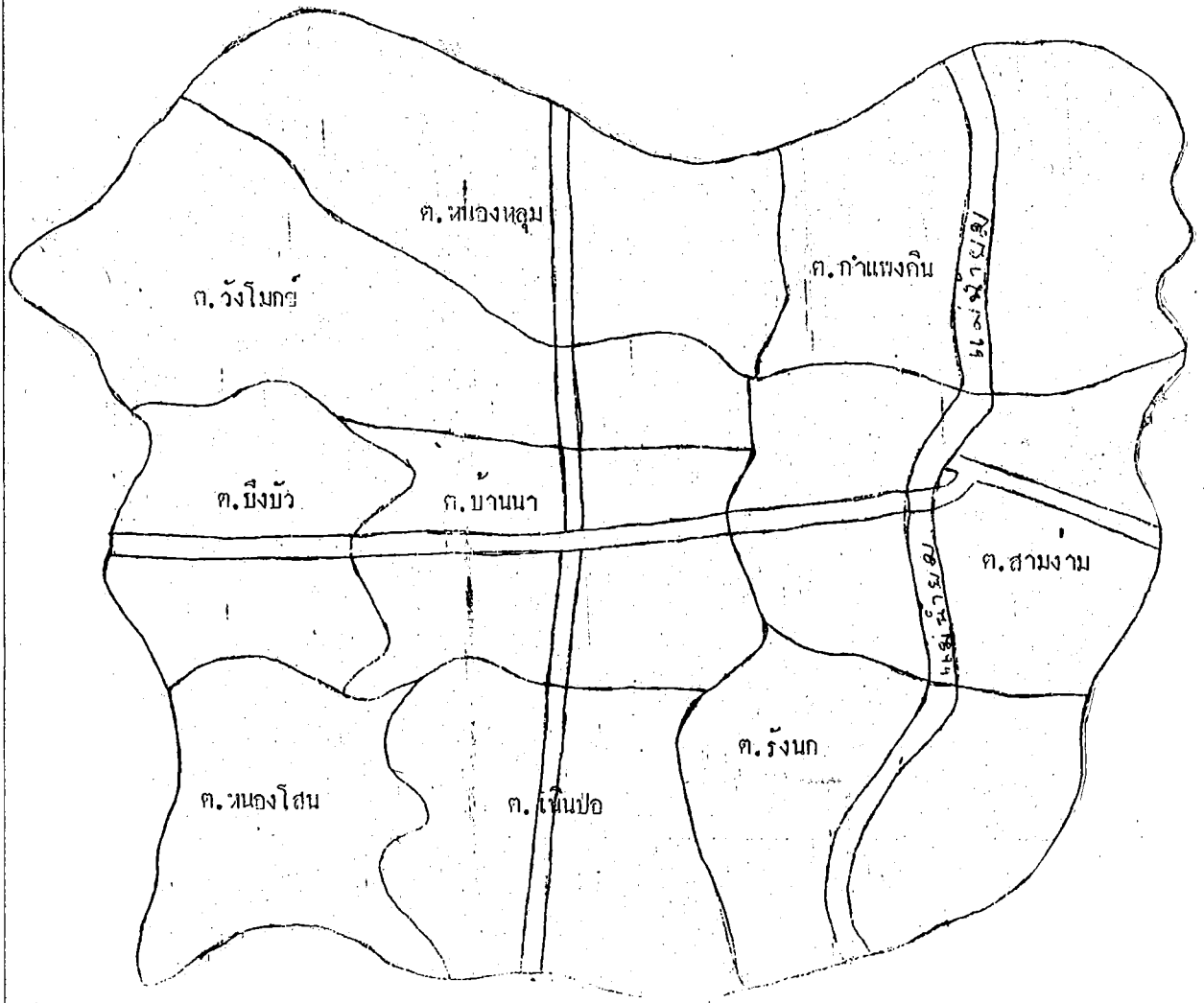
ตั้งอยู่บนเส้นทางพิจิตร - จังจิก ห่างจากตัวเมืองประมาณ 8 กม. ภายในอุทยานจัด เป็นสวนรุกขชาติร่มรื่นไปด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เป็นที่พักผ่อนมีถ้าชาละวัน เกาะศรีมามลา และรูปปั้นตัวละครสำคัญ ๆ ในวรรณคดีเรื่องไกรทอง มีซากพระปรางค์วัดมหาธาตุอันเป็นสถานที่ขุดพบศิลปวัตถุ เครื่องปั้นดินเผาและพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ

1.6.11 การแข่งขันเรือประจำปีจังหวัดพิจิตร

จังหวัดร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ฟื้นฟูงานแข่งเรือของจังหวัดให้เป็น เทศบาลท่องเที่ยวระดับชาติ โดยกำหนดจัดงานในวันที่ 1-3 ของเดือนกันยายน รวม 3 วัน เป็นประจำทุกปี จะมีการแข่งขันเรือประเพณีและการประกวดขบวนแห่เรือต่าง ๆ ขึ้นที่แม่น้ำน่าน บริเวณวัดท่าหลวง ในงานนี้จะมีสาวงาม และการประดับประดาเรือขบวนต่าง ๆ น่าชมมาก⁷

⁷ ปราณี วจากทง ท่องเที่ยวไปในประเทศไทย 2517, หน้า 216

แผนที่ 2 อำเภอสามง่าม

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร

บทที่ 2

สภาพโดยทั่วไปของอำเภอสามง่าม

2.1 ประวัติความเป็นมา

อำเภอสามง่ามเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 8 อำเภอ ของจังหวัดพิจิตร แต่เดิมนั้น "สามง่าม" เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม มีคลองสำคัญชื่อ "คลองสามง่าม" ไหลลงสู่แม่น้ำยม มองเห็นเป็นแฉก 3 แฉก จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านสามง่าม" ต่อมา ทางราชการได้ยกฐานะเป็นตำบล จัดตั้งเป็นตำบลสามง่ามขึ้นกับอำเภอเมืองจังหวัดพิจิตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอสามง่าม โดยแบ่งแยกจากตำบลต่าง ๆ ของอำเภอเมืองพิจิตร คือ ตำบลสามง่าม ตำบลรังนก ตำบลไผ่รอบ ตำบลเนินปอ ตำบลบ้านนา และแบ่งแยกจากอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก 2 ตำบลคือ ตำบลกำแพงดิน ตำบลหาดกรวด รวมเป็น 8 ตำบล ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ตำบลวังจิก และตำบลไผ่รอบ ได้แยกออกไปขึ้นกับอำเภอเมือง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร¹

ในปัจจุบันอำเภอสามง่ามแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล มี 101 หมู่บ้าน คือ

ตำบลเนินปอ	มีจำนวนหมู่บ้าน	15	หมู่บ้าน
ตำบลสามง่าม	มีจำนวนหมู่บ้าน	13	หมู่บ้าน
ตำบลกำแพงดิน	มีจำนวนหมู่บ้าน	12	หมู่บ้าน
ตำบลหนองโสน	มีจำนวนหมู่บ้าน	12	หมู่บ้าน
ตำบลรังนก	มีจำนวนหมู่บ้าน	11	หมู่บ้าน
ตำบลหนองหลุม	มีจำนวนหมู่บ้าน	11	หมู่บ้าน
ตำบลบ้านนา	มีจำนวนหมู่บ้าน	12	หมู่บ้าน
ตำบลวังโมกข์	มีจำนวนหมู่บ้าน	9	หมู่บ้าน
ตำบลบึงบัว	มีจำนวนหมู่บ้าน	8	หมู่บ้าน

¹ ที่ว่าการอำเภอสามง่าม บรรยายสรุป ปี พ.ศ. 2536, หน้า 1

ทางราชการได้ก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอสามง่าม เป็นสถานที่ราชการตั้งแต่ พ.ศ. 2487 จนถึงปี พ.ศ. 2527 มีการรื้อถอนอาคารหลังเก่า และก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอสามง่ามหลังใหม่ขึ้น แล้วเสร็จ พ.ศ. 2528 ²

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

2.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต อำเภอสามง่ามตั้งอยู่ที่ลุ่มสองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตสุขาภิบาลสามง่าม ซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดพิจิตรไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 18 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อบ้านหลังอิฐก่ ตำบลพันเสา และตำบลหนองกุเลา อำเภอ บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อบ้านวังจิก ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัด พิจิตร
ทิศตะวันออก	ติดต่อบ้านไร่ ตำบลโคกสลอด ตำบลสนามคลี่ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ตำบลย่านยาว และตำบลคลองกระเซ็นทร์ อำเภอ เมือง จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันตก	ติดต่อบ้านลานกระบือ อำเภอลานกระบือ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และตำบลหนองหล้า อำเภอไทรงาม ตำบล คลองขลุ่ย ตำบลวังยาง อำเภอดงขลุ่ย และ ตำบลระหาน อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ³

² ศูนย์ประสานงานการศึกษาเอกชนอำเภอสามง่าม สรุปผลการปฏิบัติ งานปีงบประมาณ 2534, หน้า 6

³ พัฒนาชุมชนอำเภอสามง่าม แผนพัฒนาอำเภอสามง่าม 5 ปี (พ.ศ. 2535-2539), หน้า 1

2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่ในอำเภอสามง่ามเป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา มีป่าไม้เป็นส่วนน้อยอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ตั้งที่ว่าการอำเภอสามง่าม พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง เหมาะแก่การทำนา ทำไร่ ทำสวน และเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ที่ราบลุ่มส่วนใหญ่อยู่ในแถบริมแม่น้ำยมทั้งสองฝั่ง เมื่อถึงฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก จะมีน้ำฝนและน้ำป่าในลำน้ำยมไหลหลากเข้าท่วมทุ่ง เป็นบริเวณทั่ว ๆ ไป เกือบทุกปี

2.2.3 ลักษณะภูมิอากาศ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมเขตร้อน มีสภาพอากาศเหมาะสำหรับการปลูกทั้งปีหากปริมาณน้ำฝนเพียงพอ อากาศในช่วงฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าว ฤดูฝนจะมีฝนตกชุก และฤดูหนาวอากาศจะไม่หนาวจนเกินไป สำหรับช่วงระยะเวลาฤดูต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ฤดูคือ

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์

2.2.4 แม่น้ำสำคัญ อำเภอสามง่ามมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน 1 สาย คือแม่น้ำยม ไหลมาจากจังหวัดเชียงราย ผ่านจังหวัดสุโขทัย จังหวัดพิษณุโลก ไหลผ่านอำเภอสามง่าม อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ไปบรรจบกับแม่น้ำปิง วัง และน่านที่ตำบลเกษชัย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

2.2.5 ทวีปชากรธรรมชาติ

ก. ป่าไม้ มีป่าไม้เหลืออยู่เพียงเล็กน้อย อยู่บริเวณเขตแดน จังหวัดกำแพงเพชร

ข. แร่ธาตุ ในเขตท้องที่อำเภอสามง่ามยังไม่มี การสำรวจอย่างจริงจัง

ค. แหล่งน้ำธรรมชาติ มีแม่น้ำยมไหลเข้าสู่ อำเภอสามง่ามที่บ้านท่าแห ตำบลสามง่าม ผ่านไปยังเขตอำเภอโพธิ์ประทับช้าง และมีหนองบึงต่าง ๆ ในเขตอำเภอสามง่าม อำเภอสามง่ามมีหนองบึงอยู่เป็นจำนวนมาก แต่สภาพปัจจุบันเริ่มตื้นเขิน และมีราษฎรบุกรุกเข้าไปทำกินเกือบหมด

ง. ภูเขาใหญ่ ไม่มีในเขตพื้นที่อำเภอ^๕ ส่วนความงามตามธรรมชาติ สิ่ง ที่ควรศึกษาหรือควรหาทางพัฒนา อำเภอสามง่าม กำลังดำเนินการปรับปรุงแหล่งน้ำขนาดเล็ก บ้านบึงเต่า ตำบลหนองโสน และที่บ้านห้วยห้าง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองหลุม^๔

2.2.6 ประชากร จำนวนพลเมืองและเชื้อชาติทั้งหมด มีจำนวน 77,645 คน ชาย 37,471 คน หญิง 40,174 คน คนต่างด้าวสัญชาติจีน 63 คน ประชากรอำเภอสามง่าม ส่วนใหญ่เชื้อชาติไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีบ้าน 15,314 บ้าน และ 22,949 ครอบครัว ประชากรร้อยละ 90 อยู่ในชนบท

2.3 การปกครองและการบริหาร

อำเภอสามง่ามแบ่งการปกครองเป็นตำบลและหมู่บ้านมี 9 ตำบล 101 หมู่บ้าน คือ

ตำบลสามง่าม	มี	13	หมู่บ้าน*
ตำบลบ้านนา	มี	10	หมู่บ้าน
ตำบลหนองหลุม	มี	11	หมู่บ้าน
ตำบลกำแพงดิน	มี	12	หมู่บ้าน*
ตำบลรังนก	มี	11	หมู่บ้าน*
ตำบลเนินปอ	มี	15	หมู่บ้าน
ตำบลหนองโสน	มี	12	หมู่บ้าน
ตำบลวังโมกข์	มี	9	หมู่บ้าน
ตำบลบึงบัว	มี	8	หมู่บ้าน

สุขาภิบาลมี 2 แห่ง คือ สุขาภิบาลสามง่าม และสุขาภิบาลกำแพงดิน

การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย ในท้องที่อำเภอสามง่ามคดีความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประทุษร้ายต่อชีวิต และทรัพย์สินมีน้อย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ ทางอำเภอได้สอดส่อง ดูแลปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดการล่วงละเมิดในสิทธิเสรีภาพของผู้ที่อยู่เสมอ และมีหน่วยรักษาความปลอดภัยคือ

สถานีตำรวจภูธรอำเภอสามง่าม	1 แห่ง
สถานีตำรวจภูธرتำบลหนองโสน	1 แห่ง

* ตำบลที่ทำการสำรวจ

2.4 การประกอบอาชีพและธุรกิจ

2.4.1 การเกษตรกรรม เนื่องจากท้องที่อำเภอสามง่ามเป็นที่ราบลุ่มส่วนใหญ่ ราษฎรจึงมีอาชีพหลักในการทำนา ทำไร่ และอาชีพประมงเป็นอาชีพรอง สำหรับการทำนา มีเนื้อที่ในการทำนาประมาณ 230,080 ไร่ รายได้จากการทำนาปีหนึ่ง ๆ คิดเป็นเงินประมาณ 252,546,645 บาท การปลูกพืช มีเนื้อที่ประมาณ 16,806 ไร่ รายได้จากการทำไร่ปีหนึ่ง ๆ คิดเป็นเงินประมาณ 1,000,000 บาท

พื้นที่ในเขตชลประทาน	30,596	ไร่
พื้นที่ในเขต สปก.	120,000	ไร่
พื้นที่เขตสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า	10,833	ไร่
ผลผลิตข้าวนาปี เฉลี่ยได้	493	กิโลกรัม
ผลผลิตข้าวนาปรัง เฉลี่ยได้	558	กิโลกรัม

2.4.2 การประมง การจับสัตว์น้ำ มีการจับในแม่น้ำยมในช่วงน้ำลด โดยจับตาม ห้วย ท้อง คลอง บึง และตามแหล่งน้ำธรรมชาติ และยังมี การชุดบ่อเลี้ยงปลาบ้างเล็กน้อย รายได้ปีหนึ่ง ๆ คิดเป็นเงินประมาณ 2,000,000 บาท

2.4.3 การอุตสาหกรรม ในท้องที่อำเภอสามง่าม มีโรงอุตสาหกรรมจำนวน 83 โรง แยกเป็นโรงงานดังนี้คือ

โรงสีขนาดใหญ่	1	โรง
โรงสีขนาดกลาง	12	โรง
โรงสีขนาดเล็ก	69	โรง
โรงน้ำแข็ง	1	โรง

2.4.4 การพาณิชย์กรรม ในท้องที่อำเภอสามง่าม มีการค้าขายข้าวเปลือกและข้าวสารส่งไปขายยังต่างจังหวัด สำหรับการค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคมีตลาดชุมชนหนาแน่น คือ ตลาดศรีโสภณ ตลาดสามง่าม ตลาดกำแพงดิน ตลาดหนองโสน ตลาดสระยายชี ตลาดรังนก อาชีพการค้าขายส่วนใหญ่อยู่ในมือคนจีน

2.4.5 การธนาคาร มีธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ธนาคารทหารไทย และธนาคารออมสิน จำนวน 3 แห่ง

2.4.6 การคลัง เงินรายได้สรรพากรคิดเป็นเงิน 4,486,716.46 บาท เงินรายได้องค์การบริหารส่วนอำเภอ 1,474,430.34 บาท เงินรายได้สุขาภิบาลสามง่าม 2,428,976.46 บาท เงินรายได้สุขาภิบาลกำแพงดิน 2,876,834.59 บาท และเงินรายได้สถานีตำรวจอำเภอสามง่าม 86,700 บาท

2.5 การศึกษาและการศาสนา

อำเภอสามง่ามมีโรงเรียนทั้งหมด 61 โรงเรียน และวิทยาลัย 1 แห่ง แยกเป็นประเภทดังนี้

โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา (ระดับมัธยม)	4 แห่ง
โรงเรียนในสังกัดการประถมศึกษา	57 แห่ง
วิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา (วิทยาลัยเกษตรกรรม)	1 แห่ง

จำนวนวัดในพระพุทธศาสนา 52 แห่ง แยกเป็นวัดได้รับพระราชทานวิสุงคามวาสี 26 แห่ง สำนักสงฆ์ 21 แห่ง และที่พักสงฆ์ 15 แห่ง นอกจากนี้ยังมี หอสมุดประชาชน อำเภอ 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 45 แห่ง อีกด้วย⁵

2.6 การคมนาคม

2.6.1 ทางบก มีทางหลวงแผ่นดิน 2 สาย คือ ถนนสาย พิจิตร-กำแพงเพชร และถนนสาย พิษณุโลก - นครสวรรค์

2.6.2 ทางน้ำ ใช้สัญจรได้สะดวกเฉพาะฤดูน้ำ ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึง ตุลาคม นอกจากนี้ใช้ติดต่อกันได้เฉพาะบางแห่งที่มีน้ำลึก ในอดีตปกติใช้เรือเป็นพาหนะ ในฤดูน้ำจึงมีเรือยนต์ลากจูงเรือบรรทุกสินค้ามาทำการซื้อขาย แต่ปัจจุบันการคมนาคมทางบก สะดวกและรวดเร็วกว่า การสัญจรทางน้ำจึงลดน้อยลงไป

⁵ ที่ว่าการอำเภอสามง่าม บรรยายสรุปปี 2536 , หน้า 3

2.7 การสื่อสาร

ไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง โทรศัพท ปัจจุบันให้บริการเฉพาะตู้สาธารณะทางไกลชนบท และจะเปิดชุมสายใหม่ 1 ชุมสาย ในเร็ว ๆ นี้

สถานีวิทยุโทรทัศน์ อำเภอสว่างงามไม่มีสถานีสำหรับส่งถ่ายทอดสัญญาณโทรทัศน์ เครื่องข่ายของสถานีต่าง ๆ แต่สามารถรับสัญญาณถ่ายทอดของสถานีต่าง ๆ ได้ถึง 5 สถานี

2.8 การสาธารณสุข

2.8.1 การไฟฟ้า ในพื้นที่อำเภอสว่างงาม มีไฟฟ้าครบทั้ง 9 ตำบล แต่ยังไม่ครบ 101 หมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายการติดตั้งกระแสไฟฟ้าคาดว่าคงจะครบในไม่ช้า

2.8.2 การประปา ในเขตอำเภอสว่างงาม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การทำสัมปทาน ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลสว่างงาม

การประปาสุขาภิบาลกำแพงดิน ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลกำแพงดิน

การประปาหมู่บ้าน เป็นโครงการก่อสร้างระบบน้ำสะอาด ตั้งอยู่ที่บ้านสระยายชี ตำบลเนินปอ และบ้านคลองพันจ้อ ตำบลกำแพงดิน

2.9 การสาธารณสุข

การสาธารณสุข ในเขตอำเภอสว่างงามมีดังนี้คือ

2.9.1	โรงพยาบาลสว่างงาม	1	แห่ง
2.9.2	สถานีอนามัยตำบลเนินปอ	1	แห่ง
2.9.3	สถานีอนามัยตำบลหนองโสน	2	แห่ง
2.9.4	สถานีอนามัยตำบลรังนก	1	แห่ง
2.9.5	สถานีอนามัยตำบลกำแพงดิน	1	แห่ง
2.9.6	สถานีอนามัยตำบลหนองหลุม	1	แห่ง

2.9.7	สถานีอนามัยตำบลบ้านนา	2	แห่ง
2.9.8	สถานีอนามัยตำบลวังโสมกข์	1	แห่ง
2.9.9	สถานีอนามัยตำบลบึงบัว	1	แห่ง ⁶

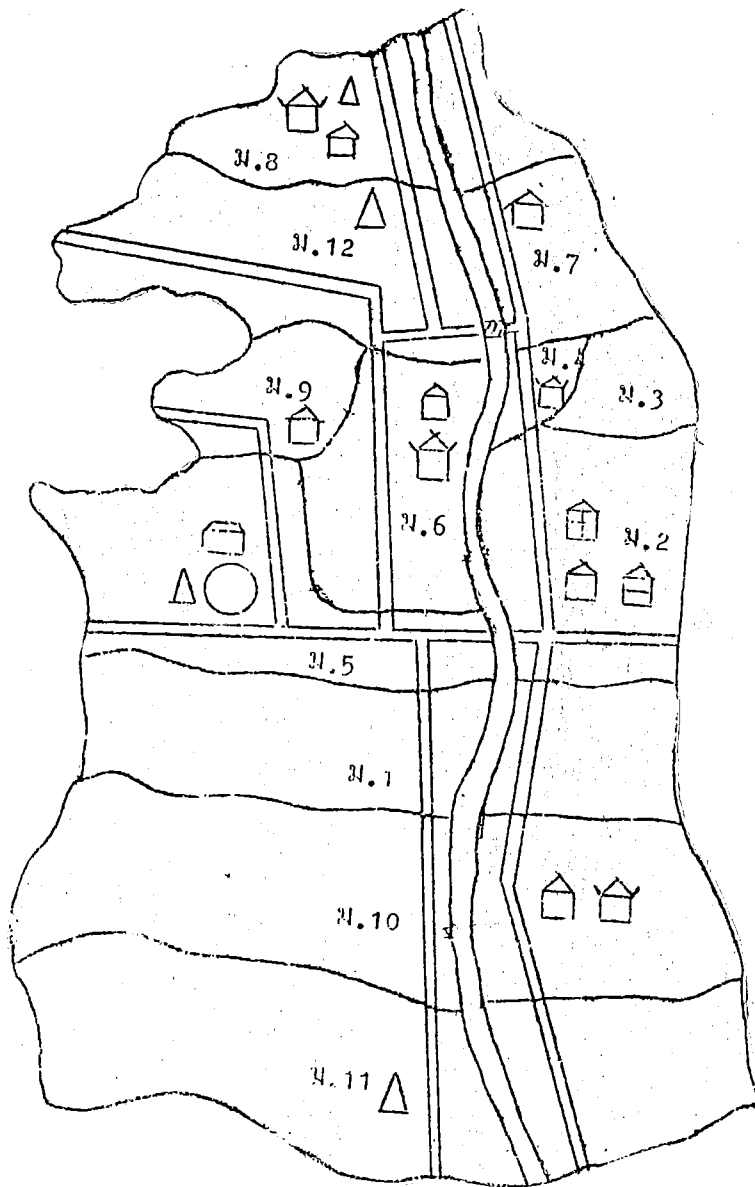
2.10 แหล่งท่องเที่ยวและความงามตามธรรมชาติ

อำเภอสามง่ามมีสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งได้แก่ ท่านพระครูมล ธรรมานุกิษย์ หรือหลวงพ่อขวัญ ซึ่งอยู่ที่วัดเทพสิทธิการราม (วัดบ้านไร่) หมู่ที่ 10 ตำบลสามง่าม ส่วนความงามตามธรรมชาติ มี 2 แห่ง คือที่บึงพันอบ หมู่ที่ 3 ตำบลวังโสมกข์ มีนกเป็ดน้ำ มาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในช่วงฤดูหนาว คือระหว่างเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ส่วนอีกแห่งหนึ่งคือสวนสาธารณะสุชาภิบาลสามง่าม หมู่ที่ 5 ตำบลสามง่าม ซึ่งอยู่บริเวณด้านหลังที่ว่าการอำเภอสามง่าม ในพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่เล่นและออกกำลังกายของประชาชนทั่วไป โดยได้รับงบประมาณจากทางราชการ 8 แสนบาท และอีกส่วนได้จากพ่อค้าประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการส่วนต่าง ๆ ในอำเภอสามง่าม รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ 3 ล้านบาท และได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2535⁷

⁶ ล.ต หน้า 5

⁷ โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม ศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร , หน้า 43

แผนที่ 3 ตำบลกำแพงดิน

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร

บทที่ 3

ประวัติและตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

3.1 ตำบลกำแพงดิน

ตำบลกำแพงดินตั้งอยู่ทางตอนล่างของพื้นที่อำเภอสามง่าม อยู่ห่างจากตัวอำเภอสามง่าม ประมาณ 10 กิโลเมตร¹ ตำบลกำแพงดินเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ หมู่บ้านหนึ่ง และมีแม่น้ำยมไหลผ่านใจกลางตำบล ตำบลกำแพงดินเป็นตำบลหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์เป็นมาช้านานกว่าร้อยปีมาแล้ว สมัยก่อนนี้มีผู้แต่ผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า มีทัพพม่ายกมาตีไทยทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม จะข้ามแม่น้ำยมไปฝั่งตะวันออก ไทยจึงยกทัพมาประจัญบานกันพม่าทางฝั่งตะวันออก เพื่อไม่ให้พม่าข้ามผ่านแม่น้ำยม ไทยจึงได้ก่อกำแพงซึ่งเป็นกำแพงดินขึ้นมา เพื่อเป็นเกราะกำบังกระสุนของฝ่ายศัตรู จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ณ ที่นั้น ผลของการต่อสู้ ทั้งสองฝ่ายต้องสูญเสียกำลังผู้คนจำนวนมาก แต่ไม่ทราบว่าใครเป็นฝ่ายชนะและใครเป็นฝ่ายแพ้ ณ ที่ตรงนั้น ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของป่าช้าของวัดจอนัดทิต ต่อมาเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดศรีรัตนาราม" ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของตำบลกำแพงดิน และวัดพลับ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "วัดกำแพงดิน" อยู่ทางฝั่งตะวันออกของตำบลกำแพงดิน ซึ่งทั้งสองวัดมีแม่น้ำไหลผ่านกลางซากตัวกำแพง ปัจจุบันอยู่ในป่าช้าของวัดทั้งสอง แต่ด้วยเหตุบางปีก็มีน้ำท่วมบางปีก็ไม่มีน้ำท่วม เพราะสมัยก่อนไม่มีเขื่อนกั้นน้ำเหมือนเช่นปัจจุบัน จึงพัดพาดินที่เป็นตัวกำแพง กัดชะดินไปทุก ๆ ปี จึงหายไปหมด เหลือไว้แต่ความทรงจำ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ "ตำบลกำแพงดิน" *ตำบลกำแพงดิน สมัยก่อนเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่กันเป็นหย่อม ๆ หย่อมละ 2-3 หลังคาเรือน ขึ้นกับตำบลหาดกรวด อำเภอบางระกำ ต่อมา พ.ศ. 2481 ได้ก่อตั้งอำเภอสามง่าม ตำบลหาดกรวด จึงยุบเป็นหมู่บ้านแล้วโอนมาขึ้นกับ อำเภอสามง่ามและตั้งหมู่บ้าน

¹ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามง่าม แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (2535-2539)
ตำบลกำแพงดิน, หน้า 1

* สัมภาษณ์ นายวิศิษฐ์ ลีมนันทศิลป์ อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 20/2 หมู่ที่ 2
ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2536

เป็นตำบลกำแพงดินชั้น ต่อมาทางราชการต้องการยกตำบลกำแพงดินชั้นเป็นอำเภอ เพราะสมัยนั้นการคมนาคมหรือการติดต่อกับจังหวัด ประชาชนเดินทางเข้ามาค้าขายที่ตำบลกำแพงดินเป็นส่วนใหญ่เพราะสมัยนั้นกำแพงดินเป็นศูนย์กลางการค้าของราษฎร ในแถบนี้เช่นประชาชนเดินทางไปพิจิตร หรือไปจังหวัดพิษณุโลกก็ต้องผ่านตำบลกำแพงดินก่อน ไม่ว่าจะทางรถหรือทางเรือ แต่สมัยนั้นส่วนใหญ่จะเดินทางไปทางเรือ สินค้าส่วนใหญ่จะถูกส่งมาทางเรือแดง และถูกลำเลียงมาโดยเกวียนวัวและควาย ลากเกวียนบรรทุกสินค้ามาลงที่กำแพงดิน ซึ่งการค้าสมัยนั้นเจริญรุ่งเรืองมาก ด้วยเหตุนี้ทางการต้องการยกตำบลกำแพงดินเป็นอำเภอกำแพงดิน แต่ไม่สามารถทำสำเร็จ เพราะประชาชนไม่ยอมยกที่ดินบางส่วนให้ตนเอง ปัจจุบันตำบลกำแพงดินเหมือนอยู่เกาะ เงียบแทบจะไม่มีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาทำการค้าขายกัน คนส่วนใหญ่อพยพโยกย้ายตั้งถิ่นฐานและไปทำงานยังที่อื่นมาก เศรษฐกิจทรุดโทรม ความเจริญรุ่งเรืองดังเช่นสมัยก่อนเลือนหายไป ตรงกันข้าม อำเภอสามง่ามปัจจุบันนี้กลับเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางการค้ากับตำบลต่าง ๆ แทนตำบลกำแพงดินที่เคยรุ่งโรจน์ในอดีต ปัจจุบันตำบลกำแพงดินจึงเป็นเพียงทำการค้าขายกันเองภายในหมู่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นเอง*

3.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลกำแพงดินตั้งอยู่บริเวณตอนล่างของอำเภอสามง่าม มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางตำบล มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลวังอีตก	อำเภอบางระกำ
ทิศใต้	จดตำบลสามง่าม	อำเภอสามง่าม
ทิศตะวันออก	จดตำบลโคกสลุด	อำเภอบางกระทุ่ม
ทิศตะวันตก	จดตำบลหนองหลุม	อำเภอสามง่าม

3.1.2 สภาพภูมิประเทศ

ตำบลกำแพงดิน มีพื้นที่ทั้งหมด 20,712 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 19,532 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา มีแม่น้ำยมเป็นหัวใจหลักไหลผ่านตรงกลางพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่ยึดอาชีพการทำนาเป็นหลักสามารถทำนาได้ปีละ 2-3 ครั้ง

* สัมภาษณ์ นายมุข สมสงวน ร้านสิ่งทอของพานิช 12/2 หมู่ที่ 2 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2536

เนื่องจากสภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์และมีการชลประทานที่ทั่วถึง กล่าวคือ มีการสูบน้ำด้วย
พลังไฟฟ้า ส่งน้ำจากแม่น้ำยมไปทั่วพื้นที่การให้น้ำ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าตำบลกำแพงดินเป็น
"อู่ข้าวอู่น้ำ" ก็ว่าได้

3.1.3 การคมนาคม

การคมนาคมของตำบลกำแพงดินค่อนข้างจะสะดวกสบายไม่ว่าจะเป็น
การติดต่อระหว่างหมู่บ้านหรือตำบลอื่น ๆ รวมทั้งการติดต่อระหว่างที่ว่าการอำเภอก็นับว่า มี
ความสะดวกสบายอย่างมาก มีถนนสายสามง่าม-กำแพงดิน จากอำเภอไปสู่ตำบล จำนวน
2 เส้นทาง โดยทั้งสองเดินทางจะขนานไปกับแม่น้ำยมทั้งสองข้าง สามารถเชื่อมติดต่อกัน
ได้ มีระยะทางอำเภอถึงหมู่บ้าน ที่เป็นศูนย์กลางของตำบลประมาณ 9 กิโลเมตร และ
จากตำบลไปถึง หมู่บ้านที่อยู่ใกล้สุดของตำบลมีระยะทาง 9 กิโลเมตร

3.1.4 การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ได้แบ่งเขตการปกครอง
ออกเป็น 12 หมู่บ้าน

หมู่ที่ 1	บ้านกำแพงดิน	เขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 2	บ้านกำแพงดิน	เขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 3	บ้านกำแพงดิน	เขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 4	บ้านกำแพงดิน	เขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 5	บ้านกำแพงดิน	เขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 6	บ้านคลองพินิจ	เขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 7	บ้านท่าแห	นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 8	บ้านวังโป่ง	นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 9	บ้านหนองบัว	นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 10	บ้านวังปลาทุ	นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 11	บ้านวังปลาทุ	นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 12	บ้านท่าทอง	นอกเขตสุขาภิบาล

ในปี พ.ศ. 2535 มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านและจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้าน ใน
ตำบลเป็น 2 ระดับ คือ

- หมู่บ้านเร่งรัดอันดับ 1 มี 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 7, 8, 9, และหมู่ที่ 10
หมู่บ้านเร่งรัดอันดับ 2 มี 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1, 6, 11 และหมู่ที่ 12

3.1.5 ประชากร

ประชากรในตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร มีจำนวนประชากร ทั้งหมด 4,298 คน เป็นชาย 2,052 คน เป็นหญิง 2,241 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 958 ครัวเรือน ในเขตสุขาภิบาล 359 ครัวเรือน นอกเขตสุขาภิบาล และในเขตสุขาภิบาลบางส่วน 599 ครัวเรือน

จำนวนประชากร แยกตามอายุได้ดังนี้

1 วัน-3 ปี	จำนวน	194 คน
3 ปี 1 วัน -6 ปี	จำนวน	165 คน
6 ปี 1 วัน -12 ปี	จำนวน	383 คน
12 ปี 1 วัน - 14 ปี	จำนวน	277 คน
14 ปี 1 วัน - 18 ปี	จำนวน	380 คน
18 ปี 1 วัน - 50 ปี	จำนวน	2,033 คน
50 ปี 1 วัน - 60 ปี	จำนวน	420 คน
60 ปี ขึ้นไป	จำนวน	446 คน

แสดงให้เห็นว่า แรงงานในตำบลกำแพงดินมีพอ เพียงจนอาจจะเกิดปัญหาการว่างงานในฤดูแล้ง จึงต้องมีการอพยพไปทำงานยังต่างจังหวัด หรือกรุงเทพฯ บางส่วน

ตาราง 10 แสดงจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากร

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากรหญิง	จำนวนประชากรชาย
1	บ้านกำแพงดิน	78	239	441
2	บ้านกำแพงดิน	158	300	599
3	บ้านกำแพงดิน	68	193	352
4	บ้านกำแพงดิน	34	105	185
5	บ้านกำแพงดิน	94	296	589
6	บ้านคลองพันจอ	145	231	449
7	บ้านท่าแห	83	237	437
8	บ้านวังโป่ง	45	91	171
9	บ้านหนองบัว	45	121	235
10	บ้านวังปลาทุ	58	134	271
11	บ้านวังปลาทุ	81	165	325
12	บ้านท่าทอง	64	129	239

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอสามง่าม แผนพัฒนาตำบล 5 ปี

(พ.ศ. 2535-2539) ตำบลกำแพงดิน, หน้า 2

3.1.6 การประกอบอาชีพ

ตำบลกำแพงดิน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระแต่ยึดเป็นอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชต่าง ๆ ส่วนอาชีพรองคือ การจับปลา และการรับจ้างทั่วไป ในการทำนาได้ผลผลิตโดยเฉลี่ย 346 กิโลกรัมต่อไร่ และจำนวนครัวเรือนที่อยู่เฉพาะในเขตสุขาภิบาลบางส่วนและนอกเขตสุขาภิบาล ที่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ มีจำนวน 201 ครัวเรือน ที่ประกอบอาชีพอย่างเดียว 140 ครัวเรือน และครัวเรือนที่มีการเลี้ยงสัตว์ วัชขายจำนวน 105 ครัวเรือน สัตว์ที่เลี้ยงส่วนใหญ่คือ วัว ควาย หมู

3.1.7 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และไม่ต้องเช่ามี จำนวน 307 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินของตนเองแต่ต้องเช่าเพิ่มบางส่วนมีจำนวน 98 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเลย ต้องเช่าที่ดินทำกินทั้งหมด 52 ครัวเรือน

3.1.8 การบริการสาธารณสุข

การบริการสาธารณสุขของตำบลกำแพงดินมีดังนี้

- มีวัด 4 แห่ง
- มีโรงเรียน 7 แห่ง แยกเป็นโรงเรียนประถม 6 แห่ง
แยกเป็นโรงเรียนมัธยม 1 แห่ง
- มีที่ทำการไปรษณีย์ตำบล จำนวน 1 แห่ง
- มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 1 แห่ง
- มีป้อมยามตำรวจ จำนวน 1 แห่ง
- มีศูนย์ระดับข้อมูลตำบล จำนวน 1 แห่ง
- มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 5 แห่ง
- มีสถานีอนามัยประจำตำบลกำแพงดิน 1 แห่ง²

ลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึงหมู่บ้าน และวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อถือดั้งเดิม และความสืบเนื่องที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันของหมู่บ้านริมสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตตำบลกำแพงดิน ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะทำการศึกษากรณีเฉพาะบ้านคลองพันจอ (หมู่ที่ 6) บ้านท่าแห (หมู่ที่ 7) บ้านวังโพง (หมู่ที่ 8) บ้านวังปลาทุ (หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 11) บ้านท่าทอง (หมู่ที่ 12) และบ้านกำแพงดิน (หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5,)

3.1.9 บ้านคลองพันจอ

3.1.9.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านคลองพันจอหมู่ที่ 6 ตำบลกำแพงดิน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

² สำนักงานพัฒนาชุมชน

ทิศเหนือ	จดบ้านท่าทอง	หมู่ที่	12
ทิศใต้	จดบ้านกำแพงดิน	หมู่ที่	5
ทิศตะวันตก	จดริมฝั่งแม่น้ำยม		
ทิศตะวันออก	จดบ้านหนองบัว	หมู่ที่	9

ข. ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ลักษณะดินมีความเหมาะสม อาชีพหลักของประชากรคือ ทำนา ทำไร่ พืชที่ปลูกคือข้าวโพด เป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ คือแม่น้ำยม และคลองที่ไหลผ่านกลางหมู่บ้านสองฝั่งที่เรียกว่า "คลองพันจอ" ส่วนอาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป และจับปลาในบางฤดูกาล

ค. ประชากร บ้านคลองพันจอมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 145 ครัวเรือน เป็นชาย 218 คน เป็นหญิง 231 คน มีโรงเรียนระดับประถม 1 แห่ง คือโรงเรียนวัดศรีรัตนาราม มีวัด 1 แห่ง คือวัดศรีรัตนาราม

ง. การคมนาคม มีถนนลูกรังเชื่อมระหว่างเรียบแม่น้ำยม สายกำแพงดิน-บ้านคลองพันจอระยะทางจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการอำเภอสามง่าม ประมาณ 11 กิโลเมตร มีนายทิมย์ คำจริง อายุ 52 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้าน^๓

3.1.9.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านคลองพันจอ มีประวัติเล่าต่อมากันว่า เมื่อสมัยก่อน บ้านคลองพันจอ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ฝั่งทางทิศเหนือ และทิศใต้ โดยมีคลองน้ำไหลผ่านกลางหมู่บ้านและด้วยเหตุว่ามีคลองน้ำมากั้นขวาง การสัญจรไปมาของประชากร ทั้ง 2 ฝั่ง จึงไม่สามารถไปมาหาสู่กันได้ ยามเย็นสนธยาประชาชนส่วนใหญ่จึงมานั่งจ้อ หรือมานั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจตามริมคลอง เพราะไม่สามารถมาหากันได้เ็นเองจึงเรียกคลองนี้ว่า "คลองไอ้จ้อ" เพราะคนมานั่งจ้อกันตรงคลอง แต่ปัจจุบันจึงต้องมาตั้งชื่อใหม่ให้สละสลวยขึ้นเป็น "คลองพันจอ" หรือ "บ้านคลองพันจอ" นั้นเอง และปัจจุบันนี้ได้มีการสร้างสะพานข้ามคลองขึ้นเมื่อปี 2525 ชื่อว่า "สะพานคลองพันจอ" ซึ่งปัจจุบันประชากรได้มีการสัญจรไปมาหาสู่กันสะดวกสบายยิ่งขึ้น*

^๓ ศูนย์ข้อมูลระดับตำบลกำแพงดิน ผลการปฏิบัติงานของนายทิมย์ คำจริง , หน้า 1

* สัมภาษณ์ นายทิมย์ คำจริง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านเลขที่ 23/6 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2536

3.1.10 บ้านท่าแห

3.1.10.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านท่าแห หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงดิน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านวังโป่ง	หมู่ที่ 8
ทิศใต้	จดบ้านกำแพงดินและบ้านคลองพันจ่อ	
ทิศตะวันออก	จดตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระทุ่ม	
ทิศตะวันตก	จดแม่น้ำยม	

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม อาชีพหลักของประชากร คือ ทำนา ทำไร่ พืชปลูก คือ ถั่วฝักยาว มะเขือ ข้าวโพด เป็นส่วนใหญ่ อาชีพรองคือการจับปลาในลุ่มแม่น้ำยม

ค. ประชากร บ้านท่าแหมีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 83 ครัวเรือนเป็นชาย 200 คน เป็นหญิง 237 คน มีโรงเรียนระดับประถม 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านท่าแห ประชากรส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาต่ำ ระดับประถมปีที่ 4 และมักส่งบุตรหลานเข้าไปทำงานยังต่างจังหวัด และกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่

ง. การคมนาคม การคมนาคมยังไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร ถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านยังคงเป็นถนนดินผสมลูกรังเพราะพื้นที่ยังอยู่นอกเขตสุขาภิบาล จึงยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าใดนัก ระยะทางห่างจากตำบล 2 กิโลเมตร และระยะห่างจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการอำเภอสว่างงามประมาณ 12 กิโลเมตร มีนายทวี ต่ายฝอย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.1.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านท่าแหได้มีผู้อาวุโสเล่ากันว่า เมื่อประมาณกว่า 100 ปีมาแล้ว หรือประมาณผู้ใหญ่อายุ 5 สมัยมาแล้ว ตั้งแต่สมัย ผู้ใหญ่ตาเจย ผู้ใหญ่เหลื่อ ผู้ใหญ่เล็ก ผู้ใหญ่ล้อม และผู้ใหญ่ด้วง เมื่อก่อนตรงบริเวณบ้านท่าแห ยังเป็นป่าหนาทึบยังไม่มีผู้คนมาอาศัยอยู่ และพื้นที่ตรงนั้นมีท่าแห่งหนึ่ง ประชากรในแถบนั้นและคนนอกพื้นที่นิยมกันมาเพื่อทอดแหจับปลาหากิน เป็นเวลาแรมเดือน และคนพวกนี้จะกินนอนกลางมุ้งกันตรงนั้นเองเป็นจำนวนมาก จนเกิดความเคยชิน ต่อมาคนพวกนี้เองจึงได้อพยพครอบครัวมาตั้งรกราก

สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยกันมากขึ้น ด้วยเหตุเหตุนี้จึงมีชื่อว่า เป็น "บ้านท่าแห" จนตราប់ทุกวันนี้*

3.1.11 บ้านวังโป่ง

3.1.11.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังโป่งหมู่ที่ 8 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ตั้งอยู่ทางริมฝั่งของแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้คือ

ทิศเหนือ จดตำบลวังลึกก อำเภอบางระกำ

ทิศใต้ จดบ้านท่าทอง หมู่ที่ 12

ทิศตะวันออก จดริมฝั่งแม่น้ำยม

ทิศตะวันตก จดตำบลหนองหลุม อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม อาชีพหลักของประชากรคือการทำนา ทำไร่ อาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป

ค. ประชากร บ้านวังโป่ง มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 45 ครัวเรือน เป็นชาย 80 คน เป็นหญิง 91 คน มีโรงเรียนระดับประถม 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านวังโป่ง มีวัด 1 วัด คือวัดวังโป่ง ตลอดจนมีโครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านด้วย ประชากรแถบนี้ยังมีการศึกษาที่ต่ำ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ก็มักส่งบุตรหลานออกไปทำงานยังต่างจังหวัด เพื่อส่งเงินมาเลี้ยงครอบครัวของตนเป็นส่วนใหญ่

ง. การคมนาคม การคมนาคมของบ้านวังโป่งก็นับว่าไม่สะดวกสบายเท่าใดนัก ถนนเป็นถนนดิน ฤดูฝนถนนแบบนี้จะลำบากมาก เพราะว่าอยู่นอกเขตสุขาภิบาล ยังไม่ได้รับความสนใจที่จะพัฒนาระยะทางห่างจากตำบลประมาณ 9 กิโลเมตร และระยะทางจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการอำเภอสามง่ามประมาณ 19 กิโลเมตร มี นายมัน ประสพผล เป็นผู้ใหญ่บ้าน ⁴

* สัมภาษณ์ นายทวี ต่ายฝอย ผู้ใหญ่หมู่ที่ 7 บ้านท่าแห บ้านเลขที่ 100 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2536

⁴ ศูนย์ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสามง่าม สรุปผลการปฏิบัติงาน งานโป่งประมาณ 2535 , หน้า 20

3.1.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังโป่ง นั้นว่ายังเป็นนอกเขตสุขาภิบาล ซึ่งยังไม่ได้รับ การสนใจดูแลพัฒนา บ้านวังโป่งเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ประชาชนส่วนใหญ่ฐานะยากจนอยู่ ทำ งานเพื่อเลี้ยงชีพประทังชีวิตไปวัน ๆ เท่านั้นเอง ภายในหมู่บ้านยังอยู่กันแบบพี่น้อง มีปัญหา ก็ปรึกษาช่วยเหลือกัน บ้านวังโป่งเดิมมีประวัติเล่ากันว่า บ้านวังโป่งสมัยก่อนที่ชื่อว่าวังโป่ง เพราะ มีวังโป่ง ฝึปลวกมากในแถบนี้ เป็นป่าหนาทึบในแถบนี้ จึงให้ชื่อว่าบ้านวังโป่ง* บางคนก็เล่าว่า แต่เดิมนบ้านวังโป่งมีชื่อเรียกว่า บ้านครองโก สาเหตุที่เรียกเพราะว่า ตรงบริเวณพื้นที่แถบนั้น มีวังแห่งหนึ่ง และวังแห่งนี้มีโป่งมาก สมัยก่อนตรงนั้นเป็นป่า หนาทึบมีสัตว์มากมาย คนนิยมที่จะไปจับสัตว์ ล่าสัตว์กัน แต่ว่ากันว่า การจับสัตว์แถบนี้ แปลกกว่าที่อื่น ตรงที่ว่าผู้ใดที่จะไปล่าสัตว์จะต้องมีวิชาดมโป่ง ถึงจะได้จับสัตว์ใหญ่มาได้ ปัจจุบันนี้ไม่มีโป่ง ไม่มีสัตว์ป่า เพราะไม่มีสัตว์ ให้เหลืออีกแล้วมีแต่วัง เขาจึงเรียกว่า "วังโป่ง" หรือ "บ้านวังโป่ง" トラบทุกวันนี้**

3.1.12 บ้านวังปลาทุ

3.1.12.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังปลาทุ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดที่ 10 และ หมู่ที่ 11 ตั้งอยู่ที่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมทั้ง 2 ฝากฝั่ง ตำบลกำแพงดิน มีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านกำแพงดินหมู่ที่ 7
ทิศใต้	จดตำบลสามง่าม จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันออก	จดริมฝั่งแม่น้ำยม
ทิศตะวันตก	จดตำบลหนองหลุม อำเภอสามง่าม

* สัมภาษณ์ นายบำรุง คำจริงบ้านเลขที่3/3 หมู่ที่ 3 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร อายุ 38 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ นายทวีต่ายฝอย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่7 บ้านเลขที่100 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2536

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม อาชีพของประชากรคือ ทำนาเป็นส่วนใหญ่ อาชีพรองคือการจัดปลา และรับจ้างทั่วไป

ค. ประชากร บ้านวังปลาหมู่ที่ ๑ ครึ่งเรือนทั้งหมด 139 ครึ่งเรือน เป็นชาย 251 คน เป็นหญิง 199 คน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านวังปลา หมู่ที่ ๑ มีวัด 1 แห่ง คือ วัดวังปลา อยู่ริมฝั่งตะวันออกของหมู่ที่ 10

ง. การคมนาคม บ้านวังปลาหมู่ที่ ๑ การคมนาคมสะดวกสบาย มีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านไปที่ว่าการอำเภอถึง 2 สาย คือ เส้นทางฝั่งตะวันตก สายกำแพงดิน-สามง่าม และฝั่งตะวันออก ริมแม่น้ำยม ระยะทางห่างจากอำเภอสามง่าม ประมาณ 6 กิโลเมตร มีนายประเทือง คำสอน เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10 และนายเฟื่อง แดงอ่อน เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11

3.1.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังปลา หมู่ที่ ๑ เป็นหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งของตำบลกำแพงดิน เป็นหมู่บ้านเล็ก อยู่นอกเขตสุขาภิบาล หมู่บ้านยังไม่เจริญรุ่งเรืองหรือมีการพัฒนาเท่าที่ควร ประวัติหมู่บ้านวังปลา มีประวัติมากมาย บางคนก็เล่าว่า เหตุที่ตั้งชื่อวังปลา เพราะว่าสมัยแต่ก่อน นานมากสมัย 100 ปีมาแล้ว มีชาวมอญเอาปลาทุลงเรือสำเภามาขาย และเรือเกิดล่ม เพราะตรงนั้นน้ำวังน้ำวนอยู่ จึงเรียกว่า "วังปลา" บางคนก็เล่าว่า มีชาวบ้านพยายามสร้างโป๊ะปลาขึ้นมาแต่ไม่สำเร็จจึงผูกมัดไว้กับต้นไม้ใหญ่ไว้เป็นอนุสรณ์ไว้ จึงเรียกว่า "วังปลา"* บางคนก็เล่าว่า เดิมบ้านวังปลา ชื่อว่า "บ้านสว่างอารมณ์" เพราะคนมาอยู่ และมาสร้างบ้านคนแรกชื่อตาสว่าง หรือตาหว่าง ประกอบกับพื้นสมัยนั้นร่มเย็น มองเห็นพระอาทิตย์สวยงามมาก มองดูแล้วสบายตาสบายอารมณ์ จึงชื่อว่า "บ้านสว่างอารมณ์" ต่อมามีคนแลพบวิธีไม่ทราบชื่อ เดินทางมาพักบริเวณโรงเรียนวังปลา และเป็นคนที่เปลี่ยนชื่อเป็น บ้านวังปลา เพราะสมัยก่อนที่ตรงวัดเป็นตลิ่งชันที่ยื่นออกมา มาก ประกอบกับน้ำมันไหลขึ้นและไหลวน จึงเป็นเหตุให้ที่ตรงหน้าวัดมีปลาชุกชุม เพราะน้ำไหลวน ปลาส่วนใหญ่เป็นปลาที่แหวกว่ายอยู่ จึงเป็นสาเหตุที่ตั้งชื่อว่า บ้านวังปลา

---

* สัมภาษณ์ นายประเทือง แดงอ่อน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 บ้านวังปลา บ้านเลขที่ 56/10 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2536

สมัยก่อนบ้านวังปลาทูน้อยอยู่กับอำเภอชุมแสง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อประมาณ 40-50 ปีมาแล้ว จึงย้ายมาขึ้นกับอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร *

3.1.13 บ้านท่าทอง

3.1.13.1 สภาพโดยทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านท่าทองตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของริมฝั่งแม่น้ำยม บ้านท่าทองเป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่ซึ่งแยกมาจากบ้านท่าแห* มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านวังโป่ง	หมู่ที่ 8
ทิศใต้	จดบ้านหนองบัว	หมู่ที่ 9
ทิศตะวันออก	จดบ้านท่าแห	หมู่ที่ 7
ทิศตะวันตก	จดริมฝั่งแม่น้ำยม	

ข. ลักษณะภูมิประเทศ บ้านท่าทองมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม อาชีพหลักคือ การทำนา ทำไร่ พืชที่ปลูกคือ ข้าวโพด ถั่ว เป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชีพรองคือ การจับปลา การจับสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น นก หนูนาและจับจิ้งจกทั่วไป โดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ คือแม่น้ำยมเป็นหัวใจหลักของประชากรในแถบนี้

ค. การคมนาคม การคมนาคมของบ้านท่าทอง ก็จะใช้ร่วมกันกับบ้านท่าแห มีถนนดินหรือถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ถนนสายหลักคือ ถนนสายกำแพงดิน-สามง่าม ระยะห่างจากหมู่บ้านถึงที่ทำการอำเภอสามง่าม 12 กิโลเมตร ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยโรงเรียนและวัดตลอดจนสาธารณูปการต่างๆ ร่วมกันกับหมู่บ้านท่าแห

ง. ประชากร หมู่บ้านท่าทอง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 14 ครัวเรือน เป็นชาย 110 คน เป็นหญิง 129 คน มีโครงการสูบน้ำ ด้วยพลังงานไฟฟ้า เข้าถึงหมู่บ้าน

* สัมภาษณ์ นายเฟื่อง แดงอ่อน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11 บ้านเลขที่ 11 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2536

3.1.13.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านท่าทองเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งของตำบลกำแพงดิน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่ ซึ่งแยกหมู่บ้านของหมู่บ้านท่าแห ซึ่งหมู่บ้านท่าทองจะอยู่ทางฝั่ง ตะวันตก บ้านท่าแหจะอยู่ท่าฝั่งตะวันออกโดยมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางหมู่บ้านทั้งสอง ปัจจุบัน ประชาชนที่อยู่อาศัยมีความเป็นอยู่อย่างแบบพี่น้องกันถึงจะแยกตัวออกมาแล้วก็ตาม แต่ก็ต้อง พากายกันอยู่เสมอ เหตุที่ตั้งชื่อว่าท่าทอง มีคำบอกเล่าว่า สมัยก่อนพื้นที่ตั้งบ้าน ท่าทอง มี ทองมีดินมาแห่งุดทองกัน จะดินทองกันมากจึง เรียกว่าบ้านท่าทอง*

3.1.14 บ้านกำแพงดิน

3.1.14.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านกำแพงดิน หมู่ที่ 1, 2, 3, และหมู่ที่ 4 ตั้งอยู่ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำยม ส่วนหมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม โดยมีแม่น้ำ ไหลผ่านกลาง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดบ้านท่าแห หมู่ที่ 7 และบ้านคลองพินจ่อ หมู่ที่ 6

ทิศใต้ จดบ้านวังปลาทุ หมู่ที่ 10 ตำบลกำแพงดิน

ทิศตะวันออก จดตำบลโคกสลุด อำเภอบางกระทุ่ม

ทิศตะวันตก จดตำบลหนองหลุม อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำยมไหลผ่าน ลักษณะดินมีความเหมาะสม อาชีพหลักของประชากรในแถบนี้ ทำนา ทำไร่ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชีพรองลงมา คือ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และจับปลาเป็นต้น โดยอาศัยแม่น้ำยมใน การดำรงชีพ

---

* สัมภาษณ์ นายเจีย เพ็ญพงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 บ้านเลขที่ 2/12 หมู่ที่ 12 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร อายุ 45 ปี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2536

ค. ประชากร บ้านกำแพงดินเป็นหมู่บ้านที่มีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุด ในจำนวนหมู่บ้านตำบลกำแพงดินทั้งหมด มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 437 ครัวเรือน เป็นชาย 1,038 คน เป็นหญิง 1,133 คน มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านกำแพงดินพิทยาคมและโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนชุมชนบ้านกำแพงดิน มีวัด 1 แห่ง มีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง มีศูนย์ข้อมูลประจำตำบล 1 แห่ง และโครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า 1 แห่ง

ง. การคมนาคม ถนนหนทางหมู่บ้านกำแพงดิน นับว่ามีความสะดวกสบายอย่างมากมีถนนคอนกรีตเชื่อมระหว่างหมู่บ้านทุกสาย และมีถนนเรียบแม่น้ำยม 2 สาย ทั้งทางฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออก สายกำแพงดิน-สามง่าม ระยะห่างจากหมู่บ้านไปยั้งที่ว่าการอำเภอสามง่าม ประมาณ 12 กิโลเมตร มีนายวีระ สุกทัศน์ เป็นกำนันหมู่ที่ 5 นายเหี่ยม เต็งประเสริฐ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 อายุ 52 ปี นายโย่ง ต่านประเสริฐชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 อายุ 56 ปี นายจำลอง มีไชโย เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 และนายสืบ เผือกพงษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4

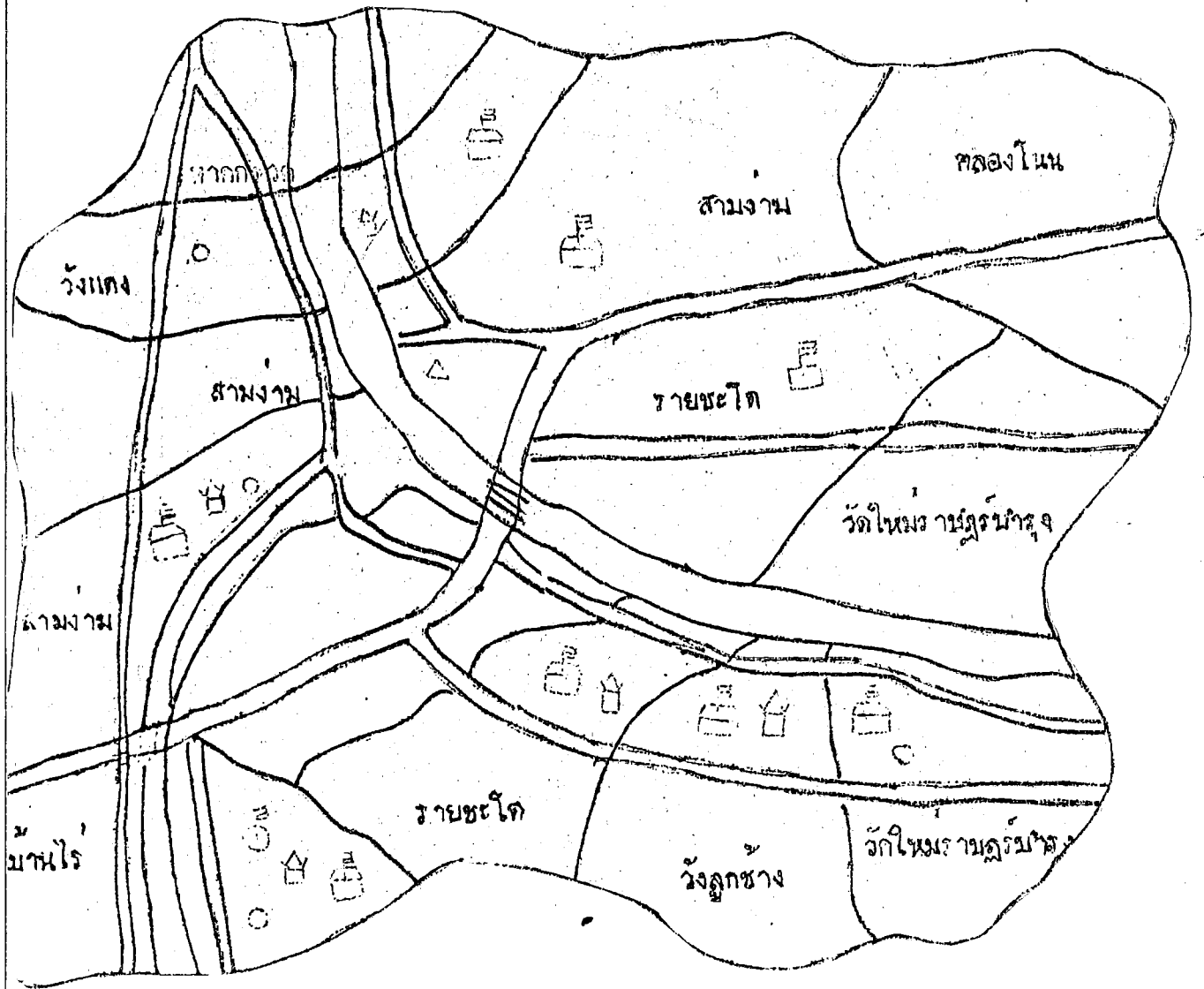
3.1.14:1 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านกำแพงดินเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลกำแพงดินเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีความเจริญ เป็นที่ตั้งของที่ว่าการกำนันและสถานีอนามัยประจำตำบลบ้านกำแพงดินมีประวัติเล่ากันว่าสมัยก่อนราวร้อยกว่าปีมาแล้ว มีพม่ายกทัพมาตีไทยทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมและเพื่อไม่ให้ทัพพม่าข้ามฝั่งมาตะวันออกของแม่น้ำยม ไทยจึงได้ยกทัพมาประจัญบานกับพม่า และได้ก่อสร้าง กำแพง ซึ่งเป็นกำแพงดินขึ้นเพื่อใช้เป็นเกราะกำบังศัตรู และเมื่อสงครามสิ้นสุดลงก็ยังคงปรากฏร่องรอยกำแพงดินหลงเหลือให้เห็นอยู่ จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน "กำแพงดิน" มาจนทุกวันนี้*

---

* สัมภาษณ์ นางสัมพันธ์ สหิธรรมรังษี แม่บ้านประจำตำบลกำแพงดินอายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 2/2 หมู่ 2 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิษณุโลกเมื่อวันที่ 10 ส.ค 36

แผนที่ 4 ตำบลสามง่าม

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร

3.2 ตำบลสามง่าม

ตำบลสามง่ามเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร และเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการต่าง ๆ มีความเจริญทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นศูนย์รวมของการพาณิชย์และการบริการชุมชนต่าง ๆ ตำบลสามง่ามตั้งอยู่ทางตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำยม อยู่ในตัวอำเภอสามง่าม ตำบลสามง่ามเป็นหมู่บ้านหนึ่งของอำเภอสามง่าม และมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลาง สมัยก่อนประชาชนจะสร้างบ้านเรือนตามริมของฝั่งแม่น้ำยม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของประชาชนแถบนี้ โดยใช้พาหนะเรือยนต์ไปมาหาสู่กัน แต่ปัจจุบันบ้านเรือนแถบนั้นแทบไม่มีเพราะประชาชนหรือถนนสร้างขึ้นมาใหม่ โดยเป็นไปตามยุคตามสมัยปัจจุบันนี้ ตำบลสามง่ามเมื่อก่อนภายในหมู่บ้านมีคลองไหลผ่านเรียกว่า "คลองสามง่าม" ไหลลงสู่แม่น้ำยมมองเป็นแฉกคล้ายสามง่าม จึงตั้งชื่อว่า "บ้านสามง่าม" ต่อมาได้ยกฐานะเป็นตำบลสามง่ามและเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2481*

3.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลสามง่าม ตั้งอยู่บริเวณตัวเมืองของอำเภอสามง่าม มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลาง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
ทิศใต้	จดตำบลรังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันออก	จดอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันตก	จดตำบลบ้านนา อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

3.2.2 สภาพภูมิประเทศ

ตำบลสามง่าม มีเนื้อที่ทั้งหมด 35,109 ไร่ เป็นพื้นที่ทางการเกษตร 31,010 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูฝน มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางตำบลมีหมู่บ้านตั้งอยู่สองริมฝั่ง แม่น้ำยมด้านตะวันออกเป็นเขตชลประทาน ฝั่งตะวันตกไม่อยู่ในเขตชลประทาน ทำให้ขาดน้ำในฤดูแล้งหรือเกิดภาวะฝนแล้ง สภาพดินเป็นดินเหนียวและดินเหนียวปนทราย

---

* สัมภาษณ์ นายประดิษฐ์ แสงกิตติสุขวัฒน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านเลขที่ 38/2 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

3.2.3 การคมนาคม

การคมนาคมของตำบลสามง่าม นับว่าสะดวกสบายไม่ว่าจะเป็นการติดต่อระหว่างที่ทำการอำเภอและตำบลอื่น ๆ รวมทั้งการติดต่อที่ทำการอำเภอนับว่าสะดวกสบายอย่างมากที่สุด เนื่องจากมีถนนทางหลวงแผ่นดินสายทางพิจิตร-สามง่าม ผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ เกือบทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมี ถนนสายต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีตเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีระยะห่างจาก จังหวัดพิจิตร ประมาณ 18 กิโลเมตร

3.2.4 การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลสามง่าม ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1	หาดกรวด	อยู่นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 2	บ้านวังแดง	อยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 3	บ้านสามง่าม	อยู่ในเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 4	บ้านสามง่าม	อยู่ในเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 5	บ้านสามง่าม	อยู่ในเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 6	บ้านรายชะโด	อยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 7	บ้านรายชะโด	อยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 8	บ้านข่าลูกช้าง	อยู่นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 9	บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง	อยู่นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 10	บ้านไร่	อยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วน
หมู่ที่ 11	บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง	อยู่นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 12	บ้านคลองโน	อยู่นอกเขตสุขาภิบาล
หมู่ที่ 13	บ้านตลาดใหม่	อยู่ในเขตสุขาภิบาล

ในปีพ.ศ. 2535 มีการจัดพัฒนาหมู่บ้านดังนี้

- หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 มีจำนวน 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 12
- หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 มีจำนวน 8 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 หมู่ที่ 11

⁵ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ แผนพัฒนาตำบล 5ปี (พ.ศ. 2535-2539) อำเภอสามง่าม), หน้า 2

- หมู่บ้านที่อยู่ในเขตสุขภาพจำนวน 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 13

ตาราง 11 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากร

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากรชาย	จำนวนประชากรหญิง
1	บ้านหาดกรวด	42	209	191
2	บ้านวังแดง	142	258	281
3	บ้านสามง่าม	70	219	233
4	บ้านสามง่าม	335	1,274	1,406
5	บ้านสามง่าม	239	1,034	950
6	บ้านรางชะโด	135	284	304
7	บ้านรางชะโด	180	304	340
8	บ้านวังลูกช้าง	75	137	151
9	บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง	78	133	151
10	บ้านไร่	245	586	555
11	บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง	47	157	149
12	บ้านคลองโนน	82	186	198
13	บ้านตลาดใหม่	212	306	355

ที่มา : กรมการพัฒนชุมชนอำเภอสามง่าม แผนพัฒนาตำบลสามง่าม 5 ปี
(2535-2539), หน้า 2

3.2.6 การประกอบอาชีพ

ตำบลสามง่าม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองคือค้าขาย ทำสวนผักและผลไม้ พืชที่ปลูกคือปลูกพริก ข้าวโพด และส้มโอทำขาย นอกจากนี้ยังรับจ้างทำงานทั่วไป ซึ่งสามารถแยกการประกอบอาชีพของประชากร ตำบลสามง่ามได้ดังนี้คือ

ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ	จำนวน 965	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาอย่างเดี่ยว	จำนวน 357	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายอย่างเดี่ยว	จำนวน 212	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำสวนทำไร่อย่างเดี่ยว	จำนวน 25	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอย่างอื่น ๆ	จำนวน 95	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เพื่อขาย	จำนวน 28	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง	จำนวน 240	ครัวเรือน
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอย่างเดี่ยว	จำนวน 965	ครัวเรือน
ครัวเรือนครัวเรือนที่อพยพไปทำงานต่างถิ่น	จำนวน 312	ครัวเรือน
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน	28,000 บาท/ครัวเรือน	

3.2.7 กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองไม่ต้องเช่า จำนวน 570 ครัวเรือน
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ต้องเช่าเพิ่มบางส่วน จำนวน 109 ครัวเรือน
และครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ทำกินจำนวน 84 ครัวเรือน

3.2.8 แหล่งน้ำเก็บน้ำใช้และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

ตำบลสามง่ามมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรมดังนี้

- มีบ่อน้ำบาดาล	จำนวน 441	บ่อ
- มีน้ำปะปาเอกชนใช้	จำนวน 4	หมู่บ้าน
- แม่น้ำยมไหลผ่าน	จำนวน 12	หมู่บ้าน
- มีหนองน้ำธรรมชาติ	จำนวน 22	แห่ง
- มีคลองส่งน้ำธรรมชาติ	จำนวน 5	แห่ง
- มีคลองชลประทาน	จำนวน 1	แห่ง 5 หมู่บ้าน
- มีโครงการส่งน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า	จำนวน 3	แห่ง 5 หมู่บ้าน
- มีถังเก็บน้ำฝน ผ. 33	จำนวน 6	แห่ง (อยู่ตามวัด จ. ร.)
- มีฝายน้ำล้น	จำนวน 2	แห่ง

3.2.9 สาธารณประโยชน์ในตำบล

การบริหารสาธารณประโยชน์ของตำบลสามง่ามมีดังนี้

- มีวัด จำนวน 5 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง โรงเรียนประถม
- มีโรงเรียนประถม จำนวน 3 แห่ง

- มีโรงเรียนมัธยม จำนวน 1 แห่ง
- มีวิทยาลัยเกษตรกรรม จำนวน 1 แห่ง
- มีโรงพยาบาลของรัฐ จำนวน 1 แห่ง
- โรงพยาบาลแผนโบราณ 1 แห่ง
- คลินิกเอกชน จำนวน 3 แห่ง
- ศูนย์ราชการในระดับอำเภอ จำนวน 1 แห่ง
- สถานีตำรวจภูธร จำนวน 1 แห่ง ป้อมตำรวจ 3 แห่ง
- มีถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน
- ถนนลูกรัง จำนวน 9 หมู่บ้าน ถนนดิน 2 หมู่บ้าน
- ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานหมู่บ้าน จำนวน 1 ศูนย์
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ จำนวน 8 แห่ง
- ห้องสมุด จำนวน 1 แห่ง
- ศูนย์ข้อมูลระดับตำบล จำนวน 1 แห่ง
- ศูนย์เกษตรตำบล จำนวน 1 แห่ง
- ตลาดชุมชน จำนวน 1 แห่ง^๖

ลำดับต่อไปนี้จะกล่าวถึงชื่อหมู่บ้าน และวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อถือดั้งเดิม และความสืบเนื่องที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ปัจจุบันของหมู่บ้านริมสองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตตำบลสามง่าม ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะทำการศึกษากกรณีเฉพาะ บ้านหาดกรวด (หมู่ที่ 1) บ้านวังแดง (หมู่ที่ 2) บ้านสามง่าม (หมู่ที่ 3, 4, 5,) บ้านรายชะโด (หมู่ที่ 6, 7) บ้านวังลูกช้าง (หมู่ที่ 8) บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง (หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 11)

3.2.10 บ้านหาดกรวด

3.2.10.2 สภาพโดยทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านหาดกรวดหมู่ที่ 1 ตำบลสามง่ามจังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ทางตอนใต้ของตำบลกำแพงดิน มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางตำบล มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

^๖ ศูนย์ประสานงานการศึกษาเอกชนอำเภอสามง่าม สรุปผลการปฏิบัติ
งานปีงบประมาณ 2535, หน้า 10

ทิศเหนือ	จดบ้านวังปลาทุ(หมู่ที่ 10, 11) ตำบลกำแพงดิน
ทิศใต้	จดบ้านวังแดง(หมู่ที่ 2) ตำบลสามง่าม
ทิศตะวันตก	จดตำบลหนองหลุม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันออก	จดสนามคลี

ข. ลักษณะภูมิประเทศ บ้านหาดกรวด ตำบลบ้านนา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม ดินแม่น้ำยม ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมกับการเพาะปลูก ทำเกษตรกรรมอาชีพของประชากร ในบ้านกรวด ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนาทำไร่ ปลูกกล้วยบ้างเล็กน้อย อาชีพรองได้แก่ การจับปลาในแถบลุ่มน้ำยม เป็นส่วนใหญ่

ค. ประชากร บ้านหาดกรวดมีประชากรทั้งหมด 400 คน แยกเป็นชาย 209 คน หญิง 191 คน มีจำนวนบ้านทั้งหมด 42 คับครัวเรือน มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่อจะส่งบุตรหลานมาเรียนหนังสือที่โรงเรียน วัดวังแดง และมากำบุญเข้าวัดที่วัดวังแดง ซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน

ง. การคมนาคม มีถนนของร.พ.ช. เป็นถนนลูกรังสายสามง่าม-กำแพงดิน ผ่านทางหมู่บ้านหาดกรวดทั้งทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก มีระยะห่างจากอำเภอสามง่ามประมาณ 3 กิโลเมตร มี นายสุป ทองพงษ์เนียม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.2.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านหาดกรวด หมู่ที่ 1 ตำบลสามง่าม จังหวัดพิจิตรประชากรส่วนใหญ่เป็นคนมีพื้นเพดั้งเดิม ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม สมัยก่อน มีคนกล่าวขานกันต่อ ๆ มาว่า แถบลำแม่น้ำยมมีส่วนหนึ่งของแม่น้ำยมบริเวณใกล้หมู่บ้านหาดกรวด มีหาดน้ำแห่งหนึ่งซึ่งในท้องน้ำและบริเวณทางบกมีกรวดหินมากมาย จนมองแทบไม่เห็นเม็ดทรายทั้ง ๆ ที่เป็นหาดน้ำจะมีทรายมาก แต่กับมีกรวดมากแทน พวกชาวบ้านแถบนี้ก็ไม่ทราบสาเหตุว่ากรวดมากับถมกันมาจากไหน สันนิษฐานว่าคงมาจากกาจัดพาของกระแสน้ำ ด้วยสาเหตุนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านหาดกรวด" บ้านหาดกรวดครั้งหนึ่งเคย เป็นตำบลหาดกรวดขึ้นอยู่กับอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ต่อมาปี พ.ศ. 2481 ได้ตั้งอำเภอสามง่ามขึ้นมาจึงโอนตำบลหาดกรวดมาเข้ากับอำเภอสามง่าม*

* สัมภาษณ์ ท่านพระครูจิตร์ เจ้าอาวาสวัดวังแดง ตำบลสามง่าม เมื่อวันที่ 13

3.2.11 บ้านวังแดง

3.2.11.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังแดง หมู่ที่ 2 ตำบลสามง่าม ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ จดบ้านหาดกรวด หมู่ที่ 7
- ทิศใต้ จดอำเภอสามง่าม
- ทิศตะวันออก จดบ้านสนามคลี่ อำเภอบางกระทุ่ม
- ทิศตะวันตก จดตำบลหนองหลุม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ดินแม่น้ำยม ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเกษตรกรรม อาชีพของประชากรในบ้านวังแดง ส่วนใหญ่ทำนาทำไร่ เป็นอาชีพหลัก อาชีพรองคือจับปลา ในแถบลุ่มน้ำยม และรับจ้างทั่วไป

ค. ประชากร บ้านวังแดง มีจำนวนประชากรทั้งหมด 539 คน เป็นชาย 238 คน เป็นหญิง 281 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 142 ครัวเรือน พื้นที่มีอยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วนมีโรงเรียนสังกัดการประถมศึกษา 1 แห่ง ชื่อว่าวัดวังแดง และมีวัด 1 แห่ง คือวัดวังแดง ท่านพระครูสมจิตร์เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งชาวบ้านแถบนั้นให้ความเคารพและเชื่อถือเพราะท่านสามารถเป็นรักษาหมอกระตูกต่าง ๆ ให้หายดีอย่างน่าพิศดาร จนมีชื่อเสียงโด่งดัง คนส่วนใหญ่ทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัดนิยมเดินทางมารักษากัน*

ง. การคมนาคม การคมนาคมของบ้านวังแดง นับว่ามีความสะดวกสบาย ไม่ว่าจะเดินทางไปว่าการอำเภอก็มีถนนตัดผ่าน 2 สาย คือสายทางด้านตะวันออกและตะวันตก สายกำแพงดิน-สามง่าม ระยะห่างจากอำเภอสามง่ามประมาณ 500 เมตร มีนายคิด อินถิ่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.2.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังแดงหมู่ที่ 2 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ประชากรส่วนใหญ่ มีพื้นเพเดิมมาจากลุ่มน้ำยม บ้านวังแดงสมัยก่อนเล่าว่า เป็นหมู่บ้านสุดเขตของอำเภอบางระกำ ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำยม แม่น้ำยมที่ใกล้บริเวณหมู่บ้าน

* สัมภาษณ์ พระมหาบุญปลูก อาภากรโร รองเจ้าอาวาสวัดวังแดง อำเภอสามง่าม เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2536

ส่วนใหญ่ชาวบ้านเรียกว่า "วัง" เพราะแถบนี้มีแม่น้ำลี้ก และประกอบกับบริเวณนี้เป็นบริเวณสุดแดนชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่า "บ้านวังแดน" ต่อมาสำเนียงภาษาไทยเพื่อความสะดวกจึงเรียกให้ง่ายจึงเพี้ยนมาเป็น "บ้านวังแดง" จนตราเป็นตราทุกวัน

3.2.12 บ้านสามง่าม

3.2.12.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านสามง่าม ครอบคลุมพื้นที่ หมู่ที่ 3, 4, 5 บ้านสามง่าม ตั้งอยู่ท่ากลางความเจริญต่าง ๆ โดยมีแม่น้ำยมไหลผ่านหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านวังแดง	หมู่ที่ 2	อำเภอสามง่าม
ทิศใต้	จดบ้านตลาดใหม่	หมู่ที่ 13	อำเภอสามง่าม
ทิศตะวันออก	จดบ้านนา		อำเภอสามง่าม
ทิศตะวันตก	จดบ้านรายชะโด	หมู่ที่ 6	อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองบ้านไร่ไหลผ่านกลางหมู่บ้าน และแม่น้ำยมซึ่งเป็นหัวใจหลักของคนส่วนใหญ่ เนื่องจากดินมีความเหมาะสม อาชีพหลักของคนแถบนี้ จึงทำนาและทำไร่ เป็นส่วนใหญ่ อาชีพรองลงมาคือ การจับปลา ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

ค. ประชากร บ้านสามง่าม มีครัวเรือนทั้งหมด 644 ครัวเรือน จำนวนประชากร เป็นชาย 2,525 คน เป็นหญิง 2,589 คน อยู่ในเขตสุขาภิบาล มีโรงเรียนระดับประถม 1 แห่ง โรงเรียนระดับมัธยม 1 แห่ง และมีวัด 2 แห่ง โรงพยาบาล 1 แห่ง ห้องสมุดประชาชน 1 แห่ง สถานีตำรวจ 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอสามง่าม

ง. การคมนาคม การคมนาคมของบ้านสามง่าม นับว่ามีความสะดวกสบาย อย่างมาก เพราะอยู่ในเขตชุมชน มีถนนหลวงแผ่นดินสายพิจิตร-สามง่าม ระยะทางห่างจาก จังหวัดประมาณ 18 กิโลเมตร มีนายสุรพล เสรีพงษ์ เป็นกำนันหมู่ที่ 3 นายมवल แพร่โพธิ์ เป็นหมู่ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 และนายเหลือ อำนะตัด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5

* สัมภาษณ์ นายประดิษฐ์ แสงกิตติสุวัฒน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านเลขที่ 38/2 อำเภอสามง่าม เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

3.2.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านสามง่าม เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่ที่สุดทั้งด้านพื้นที่อาณาเขตตลอดจนครัวเรือนของประชากร บ้านสามง่ามเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลสามง่าม ครอบคลุมพื้นที่ถึง 3 หมู่ด้วยกัน คือ หมู่ที่ 3, 4 ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ของลุ่มแม่น้ำยม และยังมีคลองบ้านไร่ไหลผ่านกลางหมู่บ้านทั้งสองอีกด้วย ส่วนหมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ด้านตะวันออก ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญต่าง ๆ มีประชากรหนาแน่นมาก อยู่ในเขตสุขาภิบาล และเนื่องจากมีความหนาแน่นมากจึงได้มีการตั้งหมู่บ้านขึ้นอีก 1 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 13 ชื่อว่า "บ้านตลาดใหม่" ซึ่งแยกจากบ้านสามง่ามไป บ้านสามง่ามตั้งชื่อตามตำบลสามง่ามที่กล่าวไว้ว่า ที่มาของชื่อสามง่ามนี้ เนื่องจากท้องที่ของตำบลสามง่ามมีคลองมาบรรจบแม่น้ำยมมองเห็นเป็นรูปสามแฉกหรือสามง่าม จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "สามง่าม" หรือ "บ้านสามง่าม" มาจนตราเป็นมาทุกวันนี้*

3.2.13 บ้านราชชะโอด

3.2.13.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านราชชะโอดครอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่บ้านด้วยกัน คือหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
- ทิศใต้ จดบ้านวังลูกช้าง หมู่ที่ 8
- ทิศตะวันออก จดอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก จดตำบลบ้านนา อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมอาชีพ ของคนในแถบนี้ส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก จับปลา รับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง

ค. ประชากร บ้านราชชะโอดมีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,232 คน เป็นชาย 584 คน เป็นหญิง 644 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 315 ครัวเรือน พื้นที่อยู่ในเขตสุขาภิบาลบางส่วน มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีวัด 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 2 แห่ง มีกองทุนยาหรือศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน 1 แห่ง

* สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมโฆภัส เจ้าอาวาสวัดสามง่าม ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

ง. การคมนาคม มีถนนเรียงฝั่งแม่น้ำยมด้านตะวันตก สายสามง่าม-
รังนก ทางตะวันออก มีถนนทางหลวงแผ่นดินสาย สามง่าม- พิจิตร แยกไปทางทิศใต้สาย
สามง่าม-รังนก ผ่านหมู่บ้านระยะทางห่างจากอำเภอสามง่าม ประมาณ 10 กิโลเมตร มี
นายเลือน พันทิพ เป็นหมู่ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 และมีนายยนต์ กุมี เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7

3.2.13.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านราชชะโด หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตก
และฝั่งตะวันออก ตามลำดับ โดยมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ประชากรส่วนหนึ่งเพ
ดั้งเดิม ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม สมัยก่อนบ้านราชชะโดมีประวัติเล่ากันว่า หน้าวัด
แห่งหนึ่งในหมู่บ้าน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำยมมีปลามากมายหลายชนิดมาอาศัยอยู่กัน โดยเฉพาะ
ปลาชะโดมีมากที่สุด เพราะปลาชนิดนี้มีนิสัยดุร้าย จึงมีปลาชะโดมาก และด้วยเหตุปลา
อาศัยกันอยู่บริเวณวัด คนส่วนใหญ่จึงไม่กล้ามาจับปลากัน เพราะมีความเชื่อว่าเป็นปลาของ
พระ กลัวจะบาปเพราะเป็นสมบัติของวัด ประกอบกับปลาชะโดมีลักษณะเด่น คือลำตัว
จะมีลายเป็นปล้อง ๆ ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านราชชะโด" มาจนถึงปัจจุบัน*

3.2.14 บ้านวังลูกช้าง

3.2.14.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังลูกช้างหมู่ที่ 8 ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม
ทางฝั่งตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดบ้านราชชะโด หมู่ที่ 7
- ทิศใต้ จดบ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุงหมู่ที่ 9
- ทิศตะวันออก จดอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก จดตำบลบ้านนา จังหวัดพิจิตร

ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มดินมีความอุดมสมบูรณ์
เหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพของคนในบ้านวังลูกช้างส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่เป็นอาชีพหลัก
ค้าขายอละรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง ประชากรบ้านวังลูกช้างมีจำนวนประชากรทั้งหมด
288 คน เป็นชาย 137 คน เป็นหญิง 151 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 75 ครัวเรือน
พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่นอกเขตสุขาภิบาล มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง

* สัมภาษณ์ นายมาล แพรโพธิ์ อายุ 59 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6
บ้านเลขที่ 128 หมู่ 6 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

ค. การคมนาคม มีถนน ร.พ.ช. 2 สาย ผ่านสามง่ามแยกจากสาย
สามง่าม-ปลวกสูง มีระยะห่างจากอำเภอสามง่ามประมาณ 3 กิโลเมตร มีนายสำรวจ
บุญเขต เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.2.14.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังลูกช้าง หมู่ที่ 8 ตำบลสามง่ามมีประวัติเล่าว่าพื้นที่
แถบแม่น้ำยม มีพื้นที่คดเคี้ยวไปมาคล้ายรูปหัวช้าง และประกอบด้วยพื้นที่แถบนี้แม่น้ำสักจึง
เรียกตามลักษณะพื้นที่ว่า "วังลูกช้าง"* บางคนก็เล่าว่าเป็นเพราะสมัยก่อนพื้นที่แถบแม่น้ำยม
เป็นป่าจึงมีลูกช้าง มาลงเล่นน้ำเยอะมาก จึงเรียกแถบนี้ว่า "วังลูกช้าง" หรือ "บ้าน
วังลูกช้าง"***

3.2.15 บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง

3.2.15.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง หมู่ที่ 9 อยู่ทางด้าน
ตะวันตก และหมู่ที่ 11 อยู่ทางด้านตะวันออก โดยมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลาง เป็นเขตเชื่อม
ติดต่อกัน มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ   จดกับบ้านวังลูกช้าง หมู่ที่ 8
- ทิศใต้   จดบ้านจรเข้ผอม ตำบลวังนก
- ทิศตะวันออก   จดอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก   จดตำบลวังนก อำเภอสามง่าม

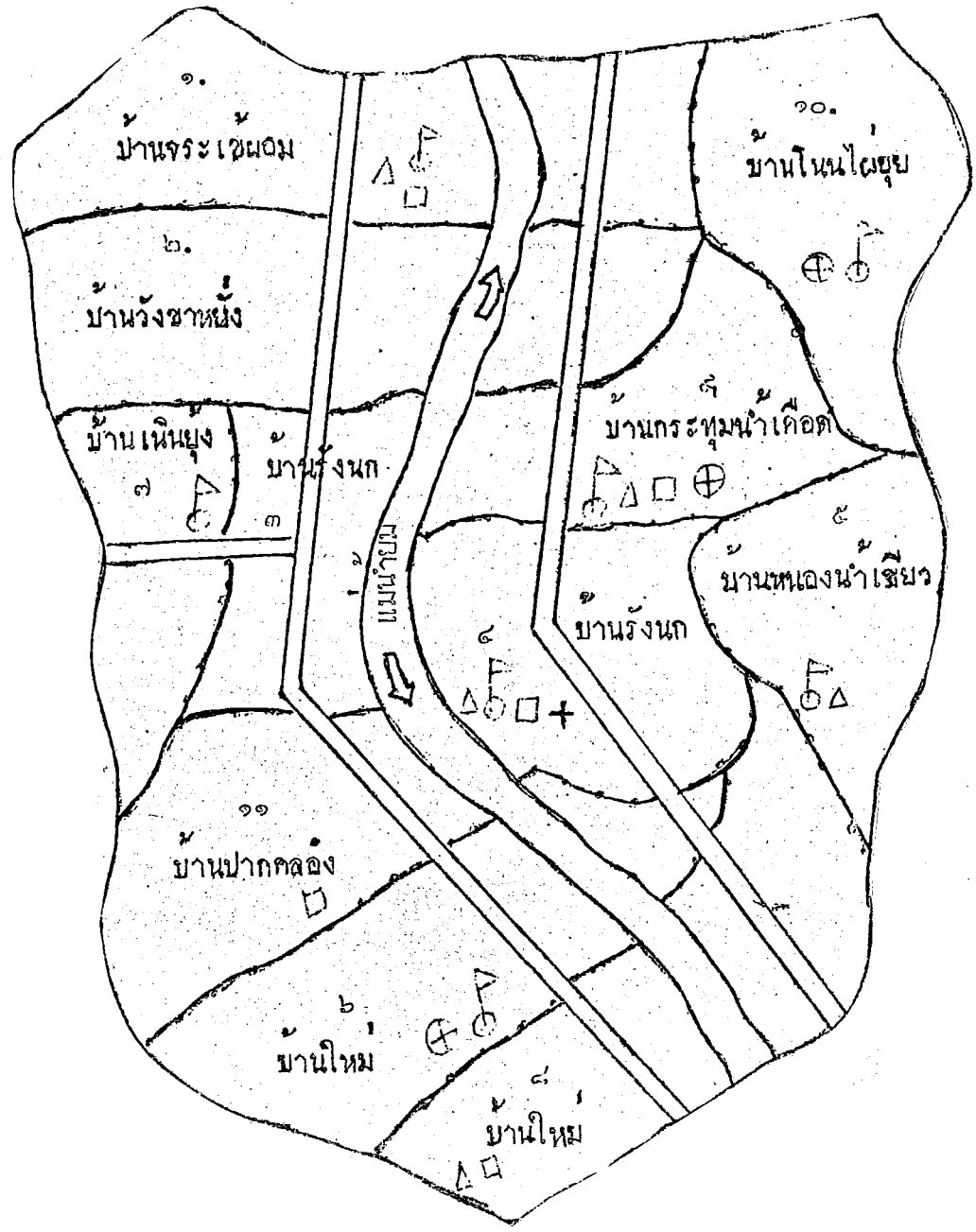
ข. ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง เป็น
พื้นที่ราบลุ่มและที่ดอนบางส่วน ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูก อาชีพของคนส่วนใหญ่
ทำนา ทำไร่ ปลูกข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก ค้าขายและรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง

---

* สัมภาษณ์ นายสำรวจ บุญเขต ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 อายุ 45 ปี บ้านเลขที่
148 หมู่ที่ 8 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ ท่านพระครูจิตร์ เจ้าอาวาสวัดวังแดง ตำบลสามง่าม อำเภอ
สามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2536

แผนที่ 5 ตำบลวังนก

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร

ค. ประชากร บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง มีจำนวนประชากรทั้งหมด 590 คน เป็นชาย 290 คน เป็นหญิง 300 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 125 ครัวเรือน พื้นที่อยู่นอกเขตสุขาภิบาล มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง มีกองทุนยาหรือสาธารณสุขมูลฐาน 1 แห่ง

ง. การคมนาคม มีถนนร.พ.ช. ตัดผ่านแยกจาก ถนนสายพิจิตร-สามง่าม 1 สาย และมีถนนเรียงฝั่งแม่น้ำยม 2 สาย แยกจากถนนสามง่าม-ปลวกสูง 2 สาย มีนายประสาน อินทสุรย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 และนายไพบูรณ์ สกุลทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11

3.2.14.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง ครอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่บ้านด้วยกัน คือหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 11 คนส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเพดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ริมสองฟากฝั่งแม่น้ำยม บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุงสมัยก่อนแล้วว่า ได้มีการฝังลูกนิมิตถึง 2 ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกฝังลูกนิมิตไปแล้วเหตุใดไม่ปรากฏ ประชาชนไม่พอใจ ให้มีการขุดขึ้นมาเพื่อฝังใหม่ เป็นครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเรื่องแปลกมาก ประกอบเหตุที่ใช้ในการสร้างวัดเป็นเงินที่ได้จากการรับบริจาคจาก ราษฎรเป็นส่วนใหญ่ตลอดจนราษฎรได้ช่วยกันสร้างช่วยกันรักษาดูแล จึงได้ให้ชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง" มาจนถึงทุกวันนี้ *

3.3 ตำบลริงนก

ตำบลริงนกเป็นหนึ่งในสามตำบลของอำเภอสามง่าม ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ตำบลริงนกเป็นตำบลเล็ก ตำบลหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออก ของอำเภอสามง่าม ระยะห่างจากตัวอำเภอสามง่าม ประมาณ 10 กิโลเมตร มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางตำบล และยังมีคลองน้ำไหลผ่านอีกด้วย ซึ่งเป็นหัวใจในการดำรงชีวิตของประชาชนในแถบนี้ ตำบลริงนกมีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในปี 2504 เดิม "ตำบลริงนก" มีชื่อว่า "ตำบลลุ่ม" เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ในแถบนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมบ่อยครั้งมองเห็นคล้ายทะเลไปที่ละพื้นที่ ต่อมาในสมัยกษัตริย์คนแรกของตำบล ชื่อกษัตริย์ขุนศรีปักษาสाइ ได้ทำการเปลี่ยนชื่อจากตำบลลุ่ม

* สัมภาษณ์ นางสาวนันท์ บุญผ่อง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 2/937 หมู่ที่ 7 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2536

มาเป็นตำบลวังนก เพราะสมัยก่อนพื้นที่ตำบลวังนกจะมีหนองคลองมากมาย และข้างคลอง จะมีต้นจิกจำนวนมาก ในคลองจะมีปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ อย่างอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีนกต่าง ๆ มากอาหาร นับเป็นล้าน ๆ ตัว จึงเป็นที่มาของชื่อ "วังนก" มาจนตราប់ทุกวันนี้ และนับตั้งแต่พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา นกและปลา หรือสัตว์ต่าง ๆ จึงมีปริมาณลดน้อยลงไป เนื่องจากคนส่วนใหญ่ ทำการล่าสัตว์กันมาก ประกอบกับน้ำในคลองแห้งขอดลงไปอีกด้วย*

3.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต ตำบลวังนกดั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของ อำเภอสามง่าม มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางตำบล มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลสามง่าม
ทิศใต้	จดตำบลโรงช้าง อำเภอเมืองพิบูลย์
ทิศตะวันออก	จดตำบลคลองคะเชนทร์ อำเภอเมืองพิบูลย์
ทิศตะวันตก	จดตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม

3.3.2 สภาพภูมิศาสตร์ ตำบลวังนก มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 23,970 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 20,993 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงไม่มีภูเขา มีแม่น้ำยมเป็นหัวใจหลักของตำบล ประชากรส่วนใหญ่ยึดอาชีพทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก แต่ดินส่วนใหญ่มีปัญหา คือสภาพพื้นดินเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมซึ่งในฤดูฝนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี มีปัญหาการใช้ประโยชน์จากดินเพราะฤดูฝนน้ำจะท่วมซึ่ง และจะแห้งแล้งในฤดูแล้ง ทำให้ใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ ปลูกข้าวโพด ถั่ว เป็นต้น ส่วนอาชีพรองคือ ค้าขาย รับจ้าง จับปลา เป็นต้น

3.3.3 การคมนาคม การคมนาคมของตำบลวังนก ยังไม่ได้ได้รับความสะดวกสบายเท่าที่ควร ถนนภายในหมู่บ้านยังเป็นถนนดินและดินลูกรัง บางเส้นทางใช้ไม่ได้ในฤดูฝน ทำให้ถนนพังทลาย เป็นหลุมเป็นบ่อ ถนนสายเข้าหมู่ที่ 7 หมู่ที่ 11 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 3 ในฤดูฝนถูกน้ำท่วมซึ่งใช้การไม่ได้ ต้องอาศัยพาหนะเรือเป็นบางช่วง หมู่บ้านที่อยู่ไกลอำเภอมากที่สุดของตำบลคือ บ้านใหม่ หมู่ที่ 8 ห่างจากอำเภอสามง่าม 17 กิโลเมตร ถนนเป็นดินลูกรัง ใช้เวลาเดินทางเที่ยวเดียวประมาณ 50 นาที

* สัมภาษณ์ นายเทอด ใจหาญ อายุ 51 ปี กำนันตำบลวังนก บ้านเลขที่ 20/4 หมู่ที่ 4 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิบูลย์ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2536

3.3.4 การแบ่งเขตการปกครอง ตำบลวังนก ได้แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น

11 หมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

หมู่ที่ 1	บ้านจรเข้พอม
หมู่ที่ 2	บ้านเวียงขาหยั่ง
หมู่ที่ 3	บ้านวังนก
หมู่ที่ 4	บ้านหนองน้ำเขียว
หมู่ที่ 5	บ้านใหม่
หมู่ที่ 7	บ้านเนินยั้ง
หมู่ที่ 8	บ้านใหม่
หมู่ที่ 9	บ้านกระทุ่มน้ำเตอด
หมู่ที่ 10	บ้านโนนไผ่ขุย
หมู่ที่ 11	บ้านปากครอง

ในปี พ.ศ. 2535 มีการจัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านในตำบลนี้ เป็น 2 ระดับ คือ

หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 มี 10 หมู่บ้าน 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10 และ 11

หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 มี 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4

3.3.5 ประชากร ประชากรในตำบลวังนก ถ้าเกอสามง่าม มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,805 คน เป็นชาย 2,567 คน เป็นหญิง 3,238 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,900 ครัวเรือน จำนวนประชากรแยกตามอายุได้ดังนี้

1	วัน - 5 ปี	จำนวน	230 คน
3	ปี 1 วัน - 6 ปี	จำนวน	265 คน
6	ปี 1 วัน - 12 ปี	จำนวน	461 คน
12	ปี 1 วัน - 14 ปี	จำนวน	454 คน
14	ปี 1 วัน - 18 ปี	จำนวน	904 คน
18	ปี 1 วัน - 50 ปี	จำนวน	2,614 คน
50	ปี 1 วัน - 60 ปี	จำนวน	566 คน
60	ปี ขึ้นไป	จำนวน	311 คน

แสดงให้เห็นว่าประชากร ในวัยแรงงานมาก จนอาจเกิดปัญหาการว่างงาน ประชากรบางส่วน จึงต้องอพยพไปทำงาน ยั้งต่างจังหวัด และกรุงเทพฯ

3.3.6 การประกอบอาชีพ ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกพืช เป็นอาชีพหลัก และค้าขาย จับปลา รับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพมากกว่า หนึ่งอาชีพ มีจำนวน 283 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียว มีจำนวน 919 ครัวเรือน และประกอบอาชีพรับจ้างเพียงอย่างเดียว มีจำนวน 82 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีการเลี้ยงสัตว์ใช้ขายจำนวน 30 ครัวเรือน สัตว์ที่เลี้ยงคือวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ จำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตรกรรมในฤดูแล้งมีจำนวน 104 ครัวเรือน การทำนาของประชาชนในตำบลวังนก ผลผลิตโดยเฉลี่ย 370 กิโลกรัมต่อไร่

3.3.7 กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และไม่ต้องเช่า มีจำนวน 818 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ต้องเช่าเพิ่มเติม มีจำนวน 62 ครัวเรือน ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำกินทั้งหมด มีจำนวน 40 ครัวเรือน

3.3.8 การบริการสาธารณสุขประโยชน์ ตำบลวังนก มีการบริการสาธารณสุขประโยชน์ ดังนี้คือ มีวัด 5 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 3 แห่ง โรงเรียนระดับประถม 7 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 5 แห่ง ศูนย์ข้อมูลระดับตำบล 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาตำบล หรือที่ทำการตำบล 1 แห่ง สถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง ที่พิศสายตรวจ 1 แห่ง^๑

ลำดับต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงชื่อหมู่บ้าน และวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อถือดั้งเดิม และความสืบเนื่องที่ถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันของหมู่บ้านริมสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตตำบลวังนก ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะทำการศึกษากรณีเฉพาะ บ้านจระเข้ยอม (หมู่ที่ 1) บ้านวังขาค้าง (หมู่ที่ 2) บ้านวังนก (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) บ้านใหม่ (หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8) บ้านกระท่อมน้ำเต๋อด (หมู่ที่ 9) บ้านปากครอง (หมู่ที่ 11)

^๑ สำนักงานพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (พ.ศ. 2535-2539) ตำบลวังนก,

3.3.9 บ้านจระเข้ผอม

3.3.9.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านจระเข้ผอม หมู่ที่ 7 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม ตั้งอยู่ทางตะวันออกของอำเภอสามง่าม มีแม่น้ำยม ไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดอำเภอเมืองพิบูลย์
ทิศใต้	จดบ้านวังชาหยิ่ง หมู่ที่ 10 ตำบลวังนก
ทิศตะวันออก	จดบ้านโนนไผ่ขุย หมู่ที่ 10 ตำบลวังนก
ทิศตะวันตก	จดตำบลเนินปอและตำบลสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีคลอง เรียกว่า "คลองจระเข้ผอม" ไหลผ่าน อาชีพหลักคือทำนา ทำไร่ ปลูกพืชต่าง ๆ โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ คือแม่น้ำยมและคลองจระเข้ผอม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของคนแถบนี้ ส่วนอาชีพรองลงมาคือ การค้าขายของคนในหมู่บ้าน การรับจ้างทั่วไป และจับปลาเป็นต้น

ค. ประชากร บ้านจระเข้ผอมมีครัวเรือนทั้งหมด 106 ครัวเรือนเป็นชาย 392 คน เป็นหญิง 479 คน มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีวัด 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

ง. การคมนาคม มีถนนดินลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ระยะห่างจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการอำเภอประมาณ 13 กิโลเมตร มีนายเหนือ บุญอ่อน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.3.9.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านจระเข้ผอมตั้งอยู่ทางตอนบนของตำบลวังนกที่แม่น้ำยมและคลองจระเข้ผอมไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ประชาชนมักอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาตินี้เพื่อการดำรงชีวิตเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนอพยพมาจากชัยนาท และสิงห์บุรี คนพื้นเพมีน้อยบ้านจระเข้ผอมยังมีการตั้งสมาคมจินาพันธ์ขึ้น ซึ่งเป็นเชื้อสายคนจีนตระกูลจินาพันธ์ ที่อพยพมาตั้งรกรากที่บ้านจระเข้ผอมมากกว่า 16 ปีแล้วบ้านจระเข้ผอมมีประวัติเกี่ยวกับที่มาของชื่อหมู่บ้านเล่าว่าสมัยก่อนมีคลองน้ำแห่งหนึ่งเชื่อว่าปัจจุบันคงเป็นคลองจระเข้ผอม มีจระเข้ตัวหนึ่งที่ผอมมากติดคลองอยู่ตัวเดียวหนีไปไหนก็ไม่ได้จนกระทั่งตายไป ชาวบ้านไปพบเมื่อตายไปแล้ว จึงฝังซากศพจระเข้ตัวนี้ไว้ในคลองจึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านนี้ จึงเรียกว่า "บ้านจระเข้ผอม"

* สัมภาษณ์ นายวิชา จินาพันธ์ อายุ 61 ปี เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2536

3.3.10 บ้านวังชาหยิ่ง

3.3.10.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังนก หมู่ที่ 2 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม ตั้งอยู่ริมแถบลุ่มแม่น้ำยมทั้งสองฝากฝั่ง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดบ้านจรเข้ผอม ตำบลวังนก
- ทิศใต้ จดบ้านเนินขี้ บ้านวังนกและบ้านกระทุ่มน้ำเต๋อด
- ทิศตะวันออก จดบ้านเนินไผ่ขุย ตำบลวังนก
- ทิศตะวันตก จดตำบลเวินป่อ อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ บ้านวังชาหยิ่ง ส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองน้ำไหลผ่านหมู่บ้าน เรียกว่าคลองจรเข้ผอม ในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมขัง ประชาชนส่วนใหญ่จึงนิยมปลูกบ้านแบบทรงสูง มีใต้ถุนบ้าน เพื่อกันไม่ให้น้ำท่วมถึง อาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ จะทำนา ทำไร่ ส่วนอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป และจับปลา โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ค. ประชากร บ้านวังชาหยิ่ง มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 90 ครัวเรือน เป็นชาย 159 คน เป็นหญิง 186 คน

ง. การคมนาคม การเดินทางนับว่ามีความลำบากไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร ถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน เป็นถนนดิน ในฤดูฝนถนนจะขังเป็นหลุมเป็นบ่อ ทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก ต้องใช้เรือในการสัญจรเป็นบางครั้ง ระยะห่างจากอำเภอสามง่าม ประมาณ 10 กิโลเมตร มีนายมานะ บุญส่อง เป็นผู้ใหญ่บ้าน อายุ 52 ปี

3.3.10.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังชาหยิ่ง หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านเล็กหมู่บ้านหนึ่งของตำบลวังนก ที่นับว่าเป็นหมู่บ้านที่ด้อยความเจริญ ยังไม่ได้รับการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางด้านบุคลากร หรือทางด้านวัตถุ การคมนาคมต่างๆ ยังมีความลำบากอยู่มากประชาชนส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ไม่ใช่บุคคลพื้นเผ่าดั้งเดิมหากแต่อพยพมาจากภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ บ้านวังชาหยิ่งมีประวัติความเป็นมาแล้วว่า สมัยก่อนที่ชื่อว่า "วังชาหยิ่ง" ก็เพราะว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีวังอยู่แห่งหนึ่ง ที่มีความลึกมาก ถึงแม้ว่าหน้าน้ำลดน้ำแห้งเท่าใดซากก็ยังไม่ถึง ชาวบ้านจึงคิดว่ามันเพี้ยนดาว จึงให้ชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านวังชาหยิ่ง" บางคนก็แล้วว่า ที่ให้ชื่อบ้านวังชาหยิ่งเพราะสมัยก่อนมีคลองน้ำที่ติดกับหมู่บ้าน ปัจจุบันเรียกว่า

คลองจระเข้ตื้นมีน้ำระเหยมาก จนคนส่วนใหญ่ไม่กล้าเอาขาหยั่งลงไป ในคลองน้ำจึงให้ชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านวังขาหยั่ง" มาจนทุกวันนี้*

3.3.11 บ้านวังนก

3.3.11.1 สภาพโดยทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านวังนกรอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่ คือหมู่ที่ 3 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตก และหมู่ที่ 4 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้คือ

ทิศเหนือ	จดบ้านวังขาหยั่ง หมู่ที่ 2 ตำบลวังนก
ทิศใต้	จดบ้านปากคลอง หมู่ที่ 11 ตำบลวังนก
ทิศตะวันออก	จดบ้านเนินสูง หมู่ที่ 7 ตำบลวังนก
ทิศตะวันตก	จดบ้านกระทู้มน้ำเตือดและบ้านหนองน้ำเขียว ตำบลวังนก

ข. ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ประกอบอาชีพ ส่วนอาชีพรองลงมาคือจับปลาและค้าขาย มีขนาดเล็กน้อย

ค. ประชากร บ้านวังนกส่วนใหญ่มีคนไทยพื้นถิ่นน้อย ส่วนใหญ่อพยพมาจากแถบภาคกลางจังหวัดลพบุรีกันมาก บ้านวังนกรวมครัวเรือนทั้งหมด 321 ครัวเรือน เป็นชาย 821 คน เป็นหญิง 1031 คน มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีวัด 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง มีสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง และยังเป็นที่ตั้งที่ว่าการกำนัน อีกด้วย

ง. การคมนาคม มีถนนทางหลวงแผ่นดิน สายสามง่าม-พิจิตร ตัดผ่านแยกเข้าบ้านท่มน้ำเตือด ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตรและมีถนนดินลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ถนนจะได้รับความลำบากมากที่สุดในฤดูฝน ประชาชนในหมู่บ้านจำเป็นต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการสัญจรไปมาในฤดูฝน มีนายท้าว คงกู อายุ 57 ปี เป็นผู้ใหญ่หมู่ที่ 3 ส่วนหมู่ที่ 4 มีกำนันเทอด ใจหาญ อายุ 51 ปี เป็นกำนันตำบลวังนก

* สัมภาษณ์ นางลำดวน จินาพันธ์ อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ 1 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร และนายมานะ บุญอ่อน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลวังนก เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2536

3.3.11.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านวังนกตั้งอยู่ทางสองฝั่งแม่น้ำยม เป็นศูนย์กลางความเจริญในจำนวนหมู่บ้านวังนกทั้งหมด แต่ยังเป็นหมู่บ้านเล็กที่ยังไม่ได้ รับการพัฒนาประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากแถบภาคกลางบ้านวังนกเป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งซึ่งประวัติเล่าว่าสมัยก่อนบ้านวังนกแถบนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ บ้านวังนกริมคลองน้ำใหญ่แห่งหนึ่งข้างคลองจะมีต้นจิก และในคลองจะมีปลาชุกชุมมากจึงทำให้คนต่างๆ มาอาศัยทำรังอยู่ในแถบนี้มากเพราะอาหารอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน "บ้านวังนก"*

3.2.12 บ้านใหม่

3.3.12.1 สภาพทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านใหม่ครอบคลุมพื้นที่ 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของตำบลวังนก อำเภอสามง่าม และมีแม่น้ำยมไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ   จุดบ้านปากคลองหมู่ที่ 11 และบ้านวังนกหมู่ 4
- ทิศใต้   จุดตำบลวังจิก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก   จุดบ้านหนองน้ำเขียว หมู่ที่ 5 ตำบลวังนก
- ทิศตะวันออก   จุดบ้านเนินปอ อำเภอสามง่าม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ บ้านใหม่ ส่วนใหญ่พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีแม่น้ำยมไหลผ่านกลาง อาชีพหลัก ทำนา ทำไร่ ปลูกพืชต่าง ๆ เช่นข้าวโพด มะเขือ เป็นต้น โดยอาศัย แม่น้ำยมแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ในการดำรงชีพ ส่วนเอาชีพรองลงมาคือจับปลา รับจ้างทั่วไป และค้าขายกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ภายในหมู่บ้าน

ค. ประชากร บ้านใหม่มีจำนวนครัวเรือน 205 ครัวเรือน เป็นชาย 409 คน เป็นหญิง 562 คน มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีวัด 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง มีกองทุนยา 1 แห่ง

* สัมภาษณ์ นายเทอด ใจหาญ อายุ 51 ปี กำนันตำบลวังนก บ้านเลขที่ 48/4 หมู่ที่ 4 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2536

ง. การคมนาคม มีถนนลูกรังเชื่อมระหว่าง หมู่บ้าน และยังมีถนนทางหลวงแผ่นดินสายพิจิตร-โพธิ์ประทับช้าง ตัดผ่านหมู่บ้าน 2 สาย ระยะห่างจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการอำเภอสามง่าม 11 กิโลเมตร มีนายแจ่ม สวัสดิ์เมือง เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6 อายุ 48 ปี และนายสุวรรณ กุฎกา เป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8 อายุ 57 ปี

3.3.12.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านใหม่หมู่ที่ 6 ตำบลรังนก ตั้งอยู่ทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมทางตอนล่างของตำบลรังนก บ้านใหม่เป็นหมู่บ้านที่เพิ่งจะสร้างขึ้นใหม่ อีกทั้งประชาชนในหมู่บ้านได้รณรงค์ปรับปรุงต่อเติมเปลี่ยนแปลงบ้านใหม่ และสะอาดอยู่เสมอด้วยเหตุนี้จึงตั้งชื่อว่า "บ้านใหม่" *

3.3.13 บ้านกระทุ้มเตือด

3.3.13.1 สภาพโดยทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านกระทุ้มน้ำเตือด หมู่ที่ 9 ตำบลรังนก อำเภอสามง่าม ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านวังขาหยั่ง หมู่ 2 ตำบลรังนก
ทิศใต้	จดบ้านรังนก หมู่ 4 ตำบลรังนก
ทิศตะวันออก	จดบ้านเนินไผ่ขุย หมู่ 10 ตำบลรังนก
ทิศตะวันตก	จดแม่น้ำยม

ข. ลักษณะภูมิประเทศ บ้านกระทุ้มน้ำเตือดเป็นที่ราบลุ่ม เป็นส่วนใหญ่ มีแม่น้ำยมไหลผ่านหมู่บ้านทางทิศตะวันตก อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่คือทำนา โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแม่น้ำยม ซึ่งเป็นหัวใจของชาวเรา อาชีพรองลงมาคือจับปลา และรับจ้างทั่วไป

ค. ประชากร บ้านกระทุ้มน้ำเตือด มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด 104 ครัวเรือน มีประชากรชาย 307 คน เป็นหญิง 335 คน มีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา 1 แห่ง มีวัด 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง มีกองทุนยา 1 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคกลาง ประชากรยังมีการศึกษาต่ำ ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับสูงต่อ

* สัมภาษณ์ นายสุวรรณ กุฎกา บ้านเลขที่ 58 หมู่ 8 เมื่อวันที่ 12 ส.ค. 36

ง. การคมนาคม บ้านกระท่อมน้ำเดือด มีถนนทางหลวงแผ่นดิน สาย สามง่าม-พิจิตร ตัดผ่านหมู่บ้าน ระยะห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร และมีถนนสายพิจิตร-โพธิ์ประทับช้างตัดผ่าน 2 สาย มีนายแกะ อยู่พวง อายุ 50 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้าน

3.3.13.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านกระท่อมน้ำเดือด เป็นหมู่บ้านเล็กหมู่บ้านหนึ่งมีประวัติเล่าว่า สมัยก่อนปี พ.ศ. 2506 ประมาณ 30 ปีมาแล้ว ภายในพื้นที่มีคลองน้ำแห่งหนึ่งเป็นคลองน้ำที่แปลกคือจะมีแห่งหนึ่งของคลองน้ำ มีน้ำเดือดขึ้นมาคล้ายกับเป็นบ่อน้ำพุร้อนแต่น้ำเดือด ขึ้นมาเป็นหย่อม ๆ ประกอบกับตรงข้ามคลองตลอดจนพื้นที่แถบบ้านกระท่อมน้ำเดือด ต้นไม้ส่วนใหญ่จะเป็นต้นกระทุ่ม ขึ้นอยู่พื้นที่บริเวณนั้น จึงให้ชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านกระท่อมน้ำเดือด"*

3.3.14 บ้านปากคลอง

3.3.14.1 สภาพโดยทั่วไป

ก. ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านปากคลองหมู่ที่ 11 ตำบลวังนก ตั้งอยู่ทางตะวันตกของกลุ่มน้ำยม มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดบ้านวังนก หมู่ 3 ตำบลวังนก
- ทิศใต้ จดบ้านใหม่ หมู่ 6 ตำบลวังนก
- ทิศตะวันออก จดบ้านวังนก หมู่ 4 ตำบลวังนก
- ทิศตะวันตก จดตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม

ข. สภาพภูมิประเทศ บ้านปากคลอง มีพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำยมไหลผ่านทางด้านตะวันออกของหมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่ ปลูกพืชต่าง ๆ ส่วนอาชีพรองลงมา คือขายภายในหมู่บ้าน จับปลาจับจิ้งจกทั่วไป โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพประจำวัน

ค. ประชากร บ้านปากคลองหมู่ 11 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 107 ครัวเรือน เป็นชาย 133 คน เป็นหญิง 192 คน มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

* สัมภาษณ์ นายแกะ อยู่พวง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 60 หมู่ 8 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2536

ง. การคมนาคม การสัญจรไปมาของประชาชน ในหมู่บ้านแห่งนี้ยังคง
ไม่ได้ได้รับความสะดวก เพราะถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านยังคงเป็นถนนดินลูกรัง ในฤดูฝนดิน
จะพังทลาย ถนนขาด ต้องใช้เรือเป็นพาหนะในบางที่ ระยะทางจากหมู่บ้านไปยังที่ว่าการ
อำเภอสามง่ามประมาณ 9 กิโลเมตร นายสมคิด สุรเดช เป็นผู้ใหญ่บ้าน อายุ 55 ปี

3.3.14.2 ประวัติหมู่บ้าน

บ้านปากคลองหมู่ที่ 11 เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลรังนกตั้งอยู่
ทางฝั่งตะวันตกของกลุ่มไผ่ยม ทางตอนล่างของตำบลรังนก เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นมาไม่นาน
เป็นหมู่บ้านที่แยกเขตการปกครองมาจากหมู่บ้านรังนก เนื่องจากหมู่บ้านรังนกมีประชากร
หนาแน่น จึงได้มาตั้งหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ เนื่องจากประชากรเพียงพอ และตั้งหันหน้าไปทาง
ด้านปากคลองรังนก จึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านปากคลอง"*

---

* สัมภาษณ์ นายสมคิด สุรเดช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11 อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 81
หมู่ที่ 11 ตำบลรังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2536

บทที่ 4

วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

ในการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีของคนในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่สองริมฝั่งแม่น้ำยม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ครั้งนี้ผู้ทำการศึกษาได้กำหนดรูปแบบประเพณีของหมู่บ้านออกเป็น 4 ประเภทด้วยกันดังนี้คือ

1. ประเพณีของครอบครัว ได้แก่ การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การบวชลูกหลาน และการทำศพ
2. ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ได้แก่ การลงแขก การทำขี้วัว การกวาดข้าวทิพย์ สลากภัทร งานสารภ
3. ประเพณีเกี่ยวกับภาษา
4. ประเพณีเกี่ยวกับสังคมอื่น ๆ ซึ่งเห็นประเพณีส่วนร่วมมักจะทำกันในเทศกาลต่าง ๆ

ส่วนในด้านวัฒนธรรมที่เป็นความเชื่อของหมู่บ้าน ๆ ผู้ทำการศึกษาได้กำหนดรูปแบบความเชื่อของหมู่บ้านออกเป็น 4 ประเภทด้วยกันดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำครอบครัว ได้แก่ การตั้งศาลพระภูมิ การบวงสรวง การปิดรังควาน การสะเดาะเคราะห์ การบูชาผีเรือน การเลี้ยงผี เป็นต้น
2. ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ เช่น การทรงเจ้า ความเชื่อถือโชคลาง
3. ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม เช่น คาถาป้องกันตัว คาถารักษาโรคภัย
4. ความเชื่ออื่น ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับบาบุญคุณโทษ

รูปแบบและการปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อโดยทั่วไปของหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

4.1 ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว

4.1.1 ประเพณีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การปลูกเรือนหรือยกบ้านของคนไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาถือว่า เป็นเรื่องสำคัญเพราะบ้านเป็นที่เกิด ที่อยู่อาศัยและที่ตายของสมาชิกในครอบครัว งานที่สุภานิต คำพังเพยบทหนึ่งกล่าวว่า "ปลูกเรือนผิดคิดจนเรือนทลาย" ดังนั้นจึงให้ความสำคัญในเรื่องเหล่านี้เป็นพิเศษโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูฤกษ์ ดูยาม เพื่อให้เกิดสิริมงคลและความเป็นอยู่เป็นสุข การที่จะคิดปลูกบ้านจะมีการถือ เคล็ด ดูฤกษ์ ดูยามซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นเรื่องมงคลทั้งสิ้น และต้องเป็นไปตามตำราฤกษ์ยาม เช่น ฤกษ์วันเวลาที่ จะทำการตัดไม้โดยระบุให้ตัดได้เฉพาะเดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม และเดือนสี่เท่านั้น นอกจากนั้นแล้วห้ามตัดเพราะเป็นเดือนที่ไม่บวช หากตัดมาปลูกบ้านก็อาจจะ เป็นอัปมงคล ลักษณะหนึ่งก็คือ โคนใหญ่ปลายเล็ก ส่วนฤกษ์ที่ให้ปลูกบ้าน คือ เดือนสี่ เดือนหก เดือนเก้า เดือนสิบสอง และเดือนอ้าย สำหรับวัน คือ วันจันทร์ พุธ และ พฤหัส

สำหรับการปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อถือของชาวบ้านที่ตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำยมในเขตอำเภอสามง่าม พบว่าการปลูกบ้านหรือยกบ้าน และพิธีการขึ้นบ้านใหม่ ได้ถือปฏิบัติกันมาช้านาน แม้กระทั่งในปัจจุบัน โดยมีลักษณะ และรูปแบบของการปฏิบัติที่ คล้ายกัน กล่าวคือการยกบ้านหรือปลูกบ้าน ก็จะมีการกำหนดเลือกฤกษ์ เลือกกันตาม ตำราที่จะทำการยกเสาเอกเสาขวัญ โดยหมอดูประจำบ้านหมู่บ้าน กำหนดให้มีเครื่อง บูชาเสาเอกเสาขวัญดังนี้ บายศรี ผ้าแดง ผ้าขาว ผ้าขาว ห่อกล้วย หน่ออ้อย ขันวงเงิน ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียนในการกระทำพิธีดังกล่าว เจ้าของบ้าน เจ้าของบ้านจะขอแรง ชาวบ้านมาช่วยกันพลได้ เวลาอันเป็นมงคล ก็จะทำการยกเสาเอกเสาขวัญ หมอพิธีพรหม น้ำมนต์ที่เสาเอกเสาขวัญรวมทั้งเสาทุกต้นที่วางเรียงไว้เจิมเสาเอกโดยรอบคอบของตัวรอด เเอา พวงเงินพวงทองคล้ายปลายเสา ต่อจากนั้นก็มีพิธีทำขวัญแล้วเอายันต์ปิดหัวเสา พอ ได้ฤกษ์ หมอพิธีขึ้นช้องห้ายเอาชาวบ้านช่วยกันโย้ 3 ลา และยกเสาเอกเสาขวัญลงหลุม พยายามตั้งเสาให้ตรง ส่วนเสาต้นอื่นก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แล้วจากนั้น ในเวลาต่อมา ชาวบ้านก็ช่วยกันยกบ้านหรือปลูกบ้านจนกระทั่งเสร็จเรียบร้อย ซึ่งในสมัยก่อนการที่ชาวบ้าน มาช่วยกันเรียกว่า "เอาแรง" แต่ในปัจจุบันนี้อาจจะเป็นการจ้างหรือวาน โดยเจ้าของบ้าน ต้องประกอบอาหารเลี้ยงในแต่ละวัน

เมื่อปลูกบ้านเสีจ เรียบร้อยในกรณีที่บ้านเดิมมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้าง
ดีก็มักมีการประกอบอาชีพทำบุญขึ้นบ้านใหม่ สำหรับหมู่บ้านที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำยม ในตำบล
กำแพงดินจะถือว่าเมื่อได้ประกอบพิธียกเสาเอกเสาช้างแล้ว ก็นับว่าเป็นสิริมงคลแก่บ้าน
และคนที่อาศัยอยู่ในบ้านแล้ว เพียงแต่จะมีการเอาของขึ้นบ้านโดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน
ขึ้นไปอยู่บนเรือน ก่อนแล้วกล่าวเชิญเจ้าของบ้านพร้อมทั้งบุคคลในครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็น
ลูกหลานให้เข้ามาอยู่อาศัย พร้อมกับให้ศีลให้พร ให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อจากนั้นเพื่อนบ้านก็
จะช่วยกันขนของขึ้นบ้านเป็นอันเสีจพิธี

สำหรับหมู่บ้านที่ตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำยม ในแถบตำบลสามง่าม และตำบล
วังนก เมื่อปลูกบ้านเสีจ เรียบร้อยแล้ว เจ้าของบ้านจะกระทำพิธี ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อ
ขับไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลออกจากบ้านให้หมด เพื่อให้คนในบ้านอยู่อย่างมีความสุขไม่ทะเลาะ
เบาะแว้งกัน พิธีจะทำให้เสีจภายใน 1 วันคือตอนเช้ามีมนต์พระมาฉันท์เช้าจำนวน 9 รูป
เมื่อเสีจพระแล้วก็มนต์พระให้ประพรหมน้ำมนต์ภายในบ้านมีการเจิมประตูห้องนอน และ
ห้องต่าง ๆ เมื่อเสีจจากพิธีทางพระแล้วจะเป็นพิธีของชาวบ้านคือไม่เกี่ยวกับสงฆ์เจ้าของ
บ้านก็จะจัดเตรียมข้าวของที่จะนำไปอยู่บ้านใหม่ ของที่เตรียมเอาไว้ในจะต้องเอาไปไว้
ที่อื่นก่อน และจะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ใครก็ได้ที่ข้างซุ้ข้างเจรจามาฉันนอนเป็นเจ้าของบ้าน แล้ว
กล่าวเชิญให้เจ้าของบ้านเข้ามาอยู่อาศัยเป็นอันเสีจพิธี*

4.1.2 การบวช

การบวชเป็นประเพณี เป็นพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมของ
ผู้ชายจากคฤหัสถ์เป็นสมณะเพศโดยกำหนดอายุอย่างต่ำ 20 ปีบริบูรณ์ นับเป็นการเริ่มต้นวัย
ผู้ใหญ่ ซึ่งมีความรู้สึกรับผิดชอบเต็มที่ และสามารถเข้าใจหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี
ส่วนใหญ่ก็นิยมบวชในเดือนสี่ เดือนห้า และเดือนหก

สำหรับประเพณีการบวชของชาวบ้าน โดยเฉพาะในกรณีศึกษาหมู่บ้านที่ตั้ง
อยู่สองฝั่งแม่น้ำยม ในเขตอำเภอสามง่าม มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันหากจะกล่าวโดยภาพรวม
หากบ้านใดจะบวชลูกหลาน ก็จะต้องเลือกกำหนดวันบวชให้เป็นไปตามฤกษ์ยาม ต่อจากนั้น

---

* สัมภาษณ์ นายยวง พัดภาพ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 20 หมู่ 2
ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2536

ผู้ที่จะบวชจะต้องไปอยู่วัดเสียก่อน ในสมัยก่อนอาจจะต้องไปอยู่วัดเป็นเดือน เพื่อไปศึกษาเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติของพระทรงแสดงมนต์ คำขอลุปัตสา หรือที่เรียกว่า "คำขานนาค" จนสามารถท่องได้อย่างแม่นยำ แต่หากในปัจจุบันกิจกรรมดังกล่าวอาจไม่พบเห็นเนื่องจากความจำเป็นทางด้านการประกอบอาชีพ โดยอาจจะไปอยู่วัดเพียง 3 วันหรือ 7 วัน หรือไม่ต้องไปอยู่ก็ได้ เมื่อถึงวันบวชโดยก่อนหน้าวันบวช 1 วัน ทางเจ้าภาพจะมีการเตรียมของหรือที่เรียกว่า การเข้าโรงครัว โดยมีเพื่อนบ้านมาช่วยกันจัดเตรียมข้าวของ สำหรับเตรียมการในพิธีบวชรวมทั้งการปรุงอาหารเลี้ยงแขกหรือที่มาร่วมพิธีในวันบวช หรือที่เรียกว่า "วันสุกดิบ" เมื่อถึงวันบวช ก็จะมีการโกนผม นวด เครา คิ้ว ของผู้ที่บวช โดยนิยมให้พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ชโลมผมให้ก่อน แล้วจึงให้ช่างโกนพร้อมกับการทำอาบไอนาคทาของหอมบ้างพอสมควร ต่อจากนั้นจะให้ขนาดนุ่งขาวห่มขาว เพื่อทำพิธีทำขวัญนาคโดยหมอบทำขวัญซึ่งจะมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้ขนาดสำนึกพระคุณพ่อแม่ ให้ทราบอันิสสัยสังข์ของการบวช ในวันรุ่งขึ้นก็จะเน้นพิธีอุปสมบท โดยการแห่ขนาดไปวัดและเมื่อไปถึงโบสถ์ก็จะนำขนาดเวียนขวา รอบโบสถ์ 3 รอบเพื่อแสดงความเคารพต่อสถานที่ส่วนขนาดนิยมให้ถือดอกไม้ธูปเทียนและประนมมือไปตลอดเวลา เมื่อขนาดเข้าโบสถ์แล้วจะทำพิธีบวชเป็นพระ ซึ่งเป็นสังกรรมอันหนึ่งในพระพุทธศาสนา

หลังจากบวชพระเรียบร้อยแล้ว ในวันรุ่งขึ้นก็จะมีการฉลองพระใหม่ โดยมี การนิมนต์พระรวมทั้งพระบวชใหม่ด้วย มาฉันภัตตาหารเช้า หรือที่เรียกว่า "ทำบุญเลี้ยงพระเช้า" จึงเป็นอันเสร็จพิธีอุปสมบททั้งหมด พระที่บวชส่วนใหญ่ ในสมัยก่อนจะอยู่ในเพศบรรพชิตอย่างน้อย 1 พรรษาขึ้นไปแต่ในปัจจุบันระยะการจำพรรษาของพระบวชใหม่ขึ้นอยู่กับความจำเป็น ในด้านหน้าที่การงาน การประกอบอาชีพรวมทั้งวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม สำหรับพระที่สึกแล้วเรียกว่า "กิต" หมายถึงผู้รู้หรือบัณฑิต*

---

* สัมภาษณ์ พระยอด ญาณยโส เจ้าอาวาสวัดกำแพงดิน อำเภอสามง่าม เมื่อวันที่ 14 ส.ค. 36

4.1.3 การทำศพ

สำหรับประเพณีการทำศพก็เช่นกัน ชาวบ้านที่ตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำยมเขต อำเภอสว่างงาม ก็จะมีการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกันคือ เมื่อมีคนตายก็จะนำศพเพื่อประกอบ พิธีกรรมได้ที่บ้านโดยก่อนที่จะนำศพใส่โลงก็จะมี การอาบน้ำศพใส่เสื้อผ้าที่ดีที่สุด ประนมมือ ที่อกมีดอกไม้ธูปเทียนล้อมไว้ โดยใช้สายสิญจน์มัดแล้วเอาศพใส่โลง มีตะเกียงดวงเล็ก จุดไว้จนกระทั่งเอาศพออกจากบ้านในตอนกลางคืนจะมีการสวดอภิธรรม เพื่ออุทิศส่วนกุศล แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยปกติเจ้าภาพจะเก็บศพเอาไว้ เพื่อประกอบพิธีกรรมประมาณ 3 วัน บางราย หากญาติอยู่ไกลหรือมีฐานะดีก็อาจจะเก็บศพไว้หลายวันเพื่อรอให้ญาติมาพร้อมหน้า พร้อมตากัน หลังจากครบกำหนดแล้วจึงทำการเผาหรือที่เรียกว่า"ลาปลงกิจ" เมื่อศพล้าง ปาชำระหรือลาปลงเสถาน ก็จะมีการสวดและทอดผ้าบังสุกุล โดยเมื่อถึงเวลาเผาศพก็จะมี พระเป็นผู้จุดไฟเผา ก่อนต่อมาก็จะเป็นญาติหรือแขกหรือ เมื่อเผาได้ 1-3 วัน ก็จะมีการ เก็บอัฐิ หรือกระดูกผู้ตาย แล้วแต่กำหนด เช่นทำบุญ 7 วัน 100 วัน เป็นต้น เป็นเงิน เสริจ พิธี*

อนึ่งชาวบ้านอำเภอสว่างงาม มีความเชื่อสำหรับศพที่ตายนอกบ้านจะนำศพ ไปไว้ที่วัดเพราะเชื่อว่าการไปตายที่อื่น ถือว่าขาดจากการเป็นผีเป็นน้อง และในกรณี ตายโหง (ตายด้วยอุบัติเหตุ) จะไม่นิยมเอาศพขึ้นบ้าน หากตายบนบ้านจะไม่นำศพใส่โลง แต่จะห่อศพด้วยฟาก แล้วใช้เท้าถีบให้ตกลงเรือนไปแล้วญาติพี่น้องก็จะนำศพไปฝัง**

4.1.4 การแต่งงาน

การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่ทำให้ชายหญิง เป็นสามีภรรยากันตามจารีต ประเพณีและตามครรลองของวัฒนธรรมประเพณีแต่ละชุมชน หมายถึงคนเราจะเปลี่ยนจาก สถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่งคนจากคนโสดไปเป็นคนที่มีครอบครัววิถีชีวิตก็จะเปลี่ยน

---

* สัมภาษณ์ นางพวง ขจรศรี อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 15 หมู่ 11 เมื่อวันที่ 14 ส.ค. 36

** สัมภาษณ์ นางพรม ศรีอาวสุ อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ 11 อำเภอสว่างงาม เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2536

ไปสู่ชีวิตใหม่ สำหรับรูปแบบและการปฏิบัติตามประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานของหมู่บ้านที่
 อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยมในเขตตำบลสามง่ามก็มีลักษณะกันแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ชุมชนและ
 ที่ตั้งนั้น ๆ ได้กำหนดขึ้นสำหรับตำบลกำแพงดินทางตอนเหนือหมู่บ้านวังโป่ง จะกำหนดรูปแบบ
 แบบและการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานดังนี้ เมื่อฝ่ายหญิงรักชอบพอกัน ฝ่ายชาย
 จะให้ผู้ใหญ่ที่มีหน้ามีตาไปสู่ขอต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิง เพื่อเจรจาตกลงกันแล้วจะกำหนดวันหมั้นวัน
 แต่งงานกันโดยดูฤกษ์ดูยาม ส่วนใหญ่จะเป็นเดือนสี่และเดือนสิบสอง (เดือนคู่) เมื่อถึง
 กำหนดวันนี้จะทำการไหว้ผีโดยฝ่ายชายจะต้องนำเครื่องเซ่นผี ส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วย
 หมูช่วงหรือหมูสามชั้นต้ม 4 ช่วง ซี่โครง 4 ซี่โครง ข้าวต้มมัดขนมต้ม และผลไม้ต่าง ๆ
 โดยเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องใส่ชุดสี*** และจะมีผู้กล่าวนำให้สีกให้พรโตขกล่าวและให้
 เจ้าบ่าวเจ้าสาวกล่าวตาม เสร็จแล้วจะมีการทำพิธีหมั้นผูกข้อมือคู่บ่าวสาว จะมีขันหมาก
 จากฝ่ายเจ้าบ่าว ขันหมากส่วนใหญ่ประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย ลูกหมาก เหล้า 4 ขวด
 ขนมกวน ใส่ลงไปในกระจาดที่มีถาด 4 ถาด และขันหมับปักตามหลังคนหมั้นทั้ง 4 คน
 จะต้องทำท่าหมากที่หนักเซตตัวไปเซตตัวมา เพราะถือว่าเป็นการห้ามเงิงห้ามทองเข้าบ้านและ
 จะมีการเลี้ยงแขกหรือที่มาในงานเป็นอันเสร็จพิธี เมื่อแต่งงานเสร็จจะเป็นธรรมเนียมที่ฝ่าย
 ชายจะต้องไปอยู่กับฝ่ายหญิงก่อน จนกระทั่งเมื่อมีฐานะมั่นคงจึงจะแยกออกไปตั้งอยู่บ้านใหม่

ส่วนรูปแบบและพิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งงานของหมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่สอง
 ฝั่งแม่น้ำยมในเขตตำบลสามง่าม และตำบลวังนกกจะมีรูปแบบและประเพณีที่เราสามารถพบ
 เห็นโดยทั่วไป คือเมื่อหญิงชายรักกันฝ่ายชายจะจัดการ ให้ผู้ใหญ่สู่ขอให้ต่อ พ่อแม่ฝ่ายหญิง
 โดยจะส่งเถ้าแก่ไปถามขอสู่ขอและตกลงเงื่อนไขเกี่ยวกับสินสอดทองหมั้น กำหนดวันเวลา
 สถานที่ของพิธีหมั้นและพิธีแต่งงานก่อนจะถึงกำหนดการแต่งงานก็เป็นระยะเวลาเตรียมงาน
 ต่าง ๆ เช่น ส่งบัตรเชิญไปให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพรักรวมทั้งญาติสนิทมิตรสหาย เพื่อมาร่วม
 งานตามกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่ได้ระบุไว้ซึ่งได้กำหนดวันแต่งงานก็จะต้องดูฤกษ์
 ดูยาม ดูวัน วันที่ถือเป็นสิริมงคลได้แก่วันจันทร์กับวันศุกร์ สมัยก่อนนิยมวันศุกร์มากเพราะ

*** ชุดสี คือชุดประกอบพิธีแต่งงานในช่วงการไหว้ผี เป็นชุดสีดำขนยาว ตัว
 ขาวดังตามตำหนิยายวคอกลม มีการปักดอกไม้ไว้ด้านหลัง

เชื่อว่า จะเกิดความสุข ส่วนวันจันทร์เชื่อว่า แสงของดวงจันทร์ เป็นแสงเย็นตาในเวลา กลางคืนเป็นลักษณะของความสุข สำหรับเดือนที่นิยมแต่งเป็นเดือนคู่หากแต่งเดือนคี่อาจจะ เป็นอัปมงคลเกิดความแตกแยกหรือตายจากกันก่อนวันแต่งหนึ่งวันเรียกว่า "วันสุกดิบ" ทาง บ้านฝ่ายหญิงจะเตรียมอาหารสำหรับแขกหรือ เมื่อถึงวันแต่งงานฝ่ายชายจะแห่ขันหมาก พร้อมด้วยฟ้าโหว่ไปยังบ้านเจ้าสาว โดยยกขบวนขันหมากอย่างเอิกเกริกมีการตีตีเป่า เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาวจะมีการกินประตูกองประเพณี โดยจะนำแพรสีสดหรือสายสร้อยทอง ผูกติดต่อกันกินประตูกองไว้หรือที่เรียกว่า "ประตูกองประตูกอง" ซึ่งก่อนจะผ่านแต่ละ ประตูกองเจ้าสาวจะต้องจ่ายเงินแต่ละประตูกองจากนั้น เมื่อขึ้นบ้านแล้วก็จะมีการเชิญขันหมาก ตลอดจน มีการมอบสินสอดมอบให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะเลี้ยงให้แก่ผู้มาร่วมงาน สำหรับพิธีรดน้ำสังข์จะกระทำตอนบ่ายหรือตอนสายแล้วแต่ความเหมาะสม โดยญาติทั้งสอง ฝ่ายมีการให้ศีลให้พรตามธรรมเนียม ส่วนการส่งตัวคู่บ่าวสาวกระทำกันตามสะดวกหรือ ตามฤกษ์ที่กำหนดไว้เป็นอันเสร็จพิธี*

4.2 ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ

4.2.1. การลงแขก

การลงแขกเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันของคนในหมู่บ้าน หากแต่ละบ้านหนึ่งงาน หรือกิจกรรมใด ๆ การลงแขกจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่นการดำนา การเกี่ยวข้าว การนวดข้าว เป็นต้น โดยเจ้าของนาหรือเจ้าของบ้านก็จะ กำหนดวันในการลงแขก และบอกเพื่อนบ้านในละแวกนั้นทราบ เมื่อถึงวันนัดทุกคนก็จะช่วย

---

* สัมภาษณ์ นางน้อย มีบุตร อายุ 38 ปี 11/5 หมู่ 5 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2536

กันทำงาน โดยเจ้าของบ้านจะประกอบอาหารเข้ามาเลี้ยงแขกที่มาช่วยเหลือนงาน เพื่อ
เสิร์ฟงานแล้วอาจจะมีการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน และเป็นการสังสรรค์สำหรับเพื่อน
บ้าน ซึ่งจะหมั่นเวียนกันแต่ละบ้าน

ในการศึกษาสองฝั่งแม่น้ำยม เขตอำเภอสามง่าม พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ซึ่งทำให้มีสิ่งแลกเปลี่ยนเช่น ดำนา เกียวข้าวหยอดถั่ว
การลงแขกส่วนมากจะลงแขกจะลงแขกทำนาโดย ฝ่ายชายเป็นคนจก และหญิงหยอดข้าว
ส่วนมากจะงานถึงสามวันจึงจะแล้วเสร็จ มีงานรื่นเริงฉลอง*

4.2.2 สลากภัทร

การทำบุญสลากภัทรนับเป็นประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านรวมทั้งชาวไทยพุทธ
ที่ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน การทำบุญสลากภัทรของชาวบ้านสองฝั่งแม่น้ำยม
ในเขตอำเภอสามง่าม จะกระทำกันประมาณเดือนหก เนื่องจากชาวบ้านว่างงาน จาก
ภารกิจการทำนา ประกอบกับช่วงฤดูนี้ผลไม้จะออกผลหลายชนิด เช่น มะม่วง ส้มโ
ส้มเขียวหวาน ขนุน ฯลฯ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังจำพรรษาอยู่อย่างพร้อมเพรียงโดยทางวัด
จะกำหนดวันสลากภัทร และนิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ มาชุมนุมกันในวันทำบุญสลากภัทรนี้
พระจะมีมากกว่าทำบุญอื่น ๆ และแจ้งให้ชาวบ้านทราบเพื่อเตรียมจัดข้าวของอาหารคาว
หวาน ตามแต่ศรัทธาและฐานะจัดใส่ลงในตระกร้า พอถึงวันสลากภัทรชาวบ้านจะนำอาหาร
คาวหวาน ไปวาง อาหารคาวหวานส่วนใหญ่จะต้องมีมะพร้าวแก้ว เม็ดขนุน วุ้น ข้าว
เหนียวมะม่วงเป็นหลัก ต่อจากนั้นก็ทำการจับสลาก ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็จะมารับทาน
สลากที่ได้จับหมายเลขนั้น ๆ พร้อมกับสอดให้พรแก่ชาวบ้านและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง
ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี**

---

* สัมภาษณ์ นายจำลอง บรรจงลักษณ์ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 36 หมู่ 4
ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2536

** สัมภาษณ์ นางหรั่ง คงประเสริฐ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 2
ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2536

4.2.3 พิธีสารก

เทศกาลสารทของชาวอำเภอสามง่ามกระทำกันในเดือนสิบ โดยชาวบ้าน เชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วเนื่องจากขณะนี้ เป็นช่วงขมขาล ปล่อยเปรต ให้มาเยี่ยมบ้านเรือนของตน เพื่อที่จะรับส่วนกุศล ที่ญาติจะอุทิศให้ ชาวบ้าน จะนำอาหารคาวหวานไปเลี้ยงพระ สำหรับของหวานมักจะนิยมเอาข้าวเม่า กล้วยสารท ซึ่งก่อนจะไปทำบุญหนึ่งวัน ชาวบ้านจะจัดทำกวนกระยาสารทแต่ละบ้านเพื่อไปทำบุญตอนเช้า ซึ่งส่วนประกอบที่ใช้กวนกระยาสารทประกอบด้วยข้าวเม่า ข้าวตอก งา ถั่วลิสง มะพร้าว หินขึ้น น้ำตาลปีบ และแบะแซ นำมากวนรวมกัน ประุงรสตามใจชอบอาจจะนำมาจับประทาน กับกล้วยไข่ก็ได้*

4.3 ประเพณีเกี่ยวกับสังคมอื่น ๆ ซึ่งเป็นประเพณีส่วนรวมมักจะกระทำกันในเทศกาลต่าง ๆ

4.3.1 วันสงกรานต์

วันสงกรานต์ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทยมาช้านานถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนเป็นวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ในสมัยปัจจุบันก็ตามแต่ชาวบ้านก็ยังนับถือว่าวันสงกรานต์เป็นวันสำคัญ และถือว่าเป็นวันเทศกาลสนุกสนานรื่นเริงประจำปีภายหลังจากการเสร็จธุตงานในเทศกาลดังกล่าว กรณีศึกษาประเพณีสงกรานต์ของอำเภอสามง่าม จะกำหนดวันสงกรานต์ 5 วันในประเพณีสงกรานต์ดังกล่าวจะมีการรดน้ำดำหัวบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เพื่อขอขมาขอรุณในวันพฤหัสบดี (กำหนดเอาวันที่ 13 เมษายน) ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรในตอนเช้าทุก 5 วัน ที่วัด ก่อนวันสงกรานต์ชาวบ้านจะไปทำกาวกอบพระทราย หรือประเพณีขนทรายเข้าวัดเพราะเชื่อกันว่า เวลาเราเข้าวัดและทำทรายตัก ต่าง ๆ ออกจากวัดจำต้องขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นการทดแทนหนุ่มสาวจะไปการก่อพระทรายด้วยกันเพื่อชาติหน้าจะได้มาพบกันอีกเป็นต้น

* สัมภาษณ์ นางน้อย คงประเสริฐ อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 2 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2536

ในวันสงกรานต์นี้จะมีการสรงน้ำพระและมีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น จำวาง มอญซ่อนผ้า ลูกช่วง สะบ้า ฯลฯ แต่ในปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านดังกล่าวค่อย ๆ จางหายไปพร้อมกับวัฒนธรรมของชุมชนเมืองที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน แต่หากวัฒนธรรมก็มิได้จางหายไปเสียเลยทีเดียว*

4.3.2 วันลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงนิยมทำกันในวันเพ็ญเดือน 12 เป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวงและน้ำเจิ่งนองเต็มตลิ่งทั้งสองฝั่งประเพณีนี้ได้มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เชื่อว่า แม่น้ำลำคลองเป็นผู้มีพระคุณจึงเรียกว่าแม่พระคงคาชาวบ้านได้ใช้น้ำเป็นประโยชน์แทบทุกอย่าง เช่นการทำนา ใช้อาบ ใช้น้ำดื่ม รวมทั้งการระบายถ่ายเทของเสีย และสิ่งโสโครกต่าง ๆ ลงในแม่น้ำลำคลอง ดังนั้นพอถึงวันลอยกระทง จึงเป็นการขอขมาต่อแม่พระคงคา และพร้อมทั้งอธิษฐานให้ความทุกข์ของตนลอยลงไปกับกระทงด้วย

สำหรับกระทงที่ใช้ลอยนั้นชาวบ้าน จะทำกระทงเองเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ใบตอง กาบกล้วย กาบพร้าฝรั่ง พร้อมดอกไม้ธูปเทียนหมาก พูล และเงินใส่ลงในกระทง ให้ลอยตามแม่พระคงคา

สำหรับหมู่บ้านกำแพงดินในวันลอยกระทง จะมีการจัดการประกวดกระทงกันและจะมีการแสดงของไก่เหียน หรือบุตรหลานคนในหมู่บ้าน พ่อแม่ส่วนใหญ่ก็จะตามไปดูบุตรหลานของตนแสดง กันอย่างสนุกสนานรื่นเริง**

---

* สัมภาษณ์ นายวิวัช แดงนิยม อายุ 44 ปี บ้านเลขที่ 215 หมู่ 4 ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ นางสาวลิ้ม สหิธรรมรังสี หัวหน้าแม่บ้านประจำตำบลกำแพงดิน อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 2 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร อายุ 51 ปี เมื่อวันที่ 10 ส.ค.36

4.3.3 เทศ์เือกพรรรษา หมายถึงการเทศน์วันสิ้นเทศกาลเข้าพรรษา เริ่มจาก แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะมีการทำบุญออกพรรษา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตักบาตรเทโว ชาวบ้านจะตักบาตรและทำบุญออกพรรษาโดยชาวบ้านจะรับเป็นเจ้าภาพด้วยอาหารดาวหวาน ส่วนใหญ่จะต้องมี ข้าวต้มมัด กลัวยใช้สำหรับชาวบ้านตำบลกำแพงดินจะมีการทำบุญวันออกพรรษา 2 วัน วันแรกจะตักบาตรข้าวต้มมัด วันที่สองจะตักบาตรข้าวสาร นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมเทศ์เือกพรรรษา ชาวบ้านจะรับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ 13 กัณฑ์ ก่อนวันเทศน์ 1 วัน ชาวบ้านก็จะนำการฉลองกัณฑ์เทศน์แต่ละบ้านเป็นที่สนุกสนานครื้นเครง วันรุ่งขึ้นก็จะแห่กัณฑ์เทศน์ไปวัด ตามลำดับ เริ่มจากกัณฑ์ที่ 1 เรื่อยไปพระจะมาเทศน์และรับข้าวกัณฑ์เทศน์เป็นอันเสร็จพิธี*

4.3.4 การทำบุญวันพระ

วันพระเป็นวันที่สำคัญวันหนึ่ง ทางพุทธศาสนา ตามปกติวันพระจะเป็นวันขึ้น 8 ค่ำ วันขึ้น 15 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ ของทุกเดือนซึ่งชาวบ้านจะพร้อมกันไปทำบุญตักบาตรที่วัด เสร็จแล้วรับศีลรับพร ฟังธรรม และถือโอกาสนี้เป็นวันหยุดงานงดเว้นจากการประพฤติกัณฑ์ที่คิดว่า เป็นบาปเช่นละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการดื่มสุรา เป็นต้น พวกหนุ่มสาวจะแต่งตัวสวยงาม เพื่อมาทำบุญในวันพระและมีการเที่ยวชมในสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดนั้น สำหรับชาวบ้านในแถบนี้จะกำหนดวันอาทิตย์ของทุก ๆ สัปดาห์เป็นวันพระพุทธศาสนา จะมีการฟังเทศน์ฟังธรรมชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ทุกวันอาทิตย์**

---

* สัมภาษณ์ พระอธิการสุรินทร์ กตสาโร เจ้าอาวาสวัดศรีศรีรัตนาราม ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ นายนิพนธ์ กมลพันธ์ อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ 4 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4.4.1 การตั้งศาลพระภูมิ

การตั้งศาลพระภูมิ เป็นธรรมเนียมของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชนบทจะต้องมีศาลพระภูมิกันแทบทุกบ้าน โดยเฉพาะกรณีที่ดินที่ศึกษา ในเขตอำเภอศรีสะเกษนี้ เพื่อเป็นการเคารพและบูชาพระภูมิเจ้าที่ นิยมยกศาลพระภูมิขึ้นในวันเดียวกับการยกบ้าน โดยจะให้หมอดูฤกษ์วันและสถานที่ตั้งศาลโดยมีหลักเกณฑ์ที่ว่าเจ้าของบ้านจะต้องไม่ทับเงาของศาลพระภูมิ และเงาของศาลพระภูมิก็ไม่ทับบ้านคือต้องตั้งนอกชายคาบ้านนั้นเอง ตั้งศาลพระภูมิใช้เสาต้นหนึ่ง และปักเปิดหัวเปิดท้ายข้างในมีเครื่องเช่นสังเวียน ประกอบด้วยข้าวกล้ายอ้อย ขนต้มแดง ข้าวต้มขาว มะพร้าวอ่อน ต่อจากนั้นทำพิธีเชิญพระภูมิขึ้นสู่ศาล เพื่อให้ปกปักรักษาเจ้าของบ้านและคนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข*

4.4.2 การสะเดาะห์เคราะห์และปิดรังควาน

เมื่อคนในบ้านมีเคราะห์มีโศกชาวบ้านจะไปให้หมอดูตรวจดูโชตชะตา เมื่อหมอดูทำนายว่า ชะตาขาดก็จะต้องทำพิธีสะเดาะห์เคราะห์ต่อชะตา โดยมีกรรมบัตรกระทง กาบกล้วยสี่เหลี่ยม 1 ลูก มีแกงส้ม แกงหวาน เนื้อแห้ง ปลาตาย พริกลูกเกลือก้อนใส่ลงในกระทงต่อจากนั้นหมอจะทำน้ำมนต์ โดยสวดคาถาเสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ให้แก่คนในครอบครัวที่มีเคราะห์และประพรมน้ำมนต์ทั่วบริเวณบ้าน รวมทำน้ำมนต์ไปอาบด้วยถือว่าเป็นการสะเดาะห์เคราะห์และปิดรังควานพร้อมกัน ต่อจากนั้นทำการผูกข้อมือด้วยด้ายขาวและหมอจะคิดค่าครู 19 บาท เป็นอันเสร็จพิธี**

* สัมภาษณ์ นายจรรยา มีไชโย อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 52 หมู่ 6 ตำบลกำแพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ พระอธิการประทีป จารุบุญโย เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มน้ำเพื่อศ

4.5 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

ชาวบ้านเขตอำเภอสามง่ามส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ หรือว่าโชคลาง โดยที่ถือปฏิบัติกันเป็นส่วนมากก็คือการดูฤกษ์ดูยามเวลาออกจากบ้าน ตัวอย่างเช่น จะเข้าตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2536

ป่าเพื่อไปฟันไม้ไปทำเสา เรือก่อนออกจากบ้าน จะต้องมีความเจ็บตัวมีสิ่งงูมาทำ หรือเกิดเสียงและอะวอยวายจะไม่ไปป่าในวันนั้น และถ้าไปโค่นแล้วไม้ล้มค้างยอดตกไม้ถึงดินหรือมีกระรอก กระแตกัดก็จะไม่เอาไม้ที่ล้มนั้น แต่ในปัจจุบันการเชื่อเรื่องโชคลางนั้น ดึงกล่าวก็จางหายไป เนื่องจากภาวะการดำรงชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเจริญ และการพัฒนาทางเทคโนโลยีจะมีบ้างแต่คนรุ่นเก่า ที่ยังถือโชคลางตามตำราโหราศาสตร์ ซึ่งในผู้ทำการศึกษาได้ขอตัวอย่างจากหมอดูประจำตำบลวังนกผู้หนึ่งเป็นตำราที่สืบทอดมาจากพระทางเหนืออีกที มีข้อความดังนี้*

ตำราพยาบ

ใช้นับวันขึ้น-วันแรม เป็นเกณฑ์ที่ใช้ได้ทุกเดือน

ขึ้น 1 ค่ำ	สีกันผีดีเลิศ	แรม 1 ค่ำ	สีกันวัว
ขึ้น 2 ค่ำ	สีกันคน	แรม 2 ค่ำ	สีกันควาย
ขึ้น 3 ค่ำ	สีกันไก่	แรม 3 ค่ำ	สีกันม้า
ขึ้น 4 ค่ำ	สีกันหมู	แรม 4 ค่ำ	สีกันช้าง
ขึ้น 5 ค่ำ	สีกันหมา	แรม 5 ค่ำ	สีกันผีดีเลิศ
ขึ้น 6 ค่ำ	สีกันวัว	แรม 6 ค่ำ	สีกันคน
ขึ้น 7 ค่ำ	สีกันควาย	แรม 7 ค่ำ	สีกันไก่
ขึ้น 8 ค่ำ	สีกันช้าง	แรม 8 ค่ำ	สีกันเป็ด

* สัมภาษณ์ นายบุญ เสือไว อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 48/3 หมู่ 3 ตำบลวังนก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

ชั้น 9	ค่า	ฝึกินหม้า	แรม 9	ค่า	ฝึกินหมา
ชั้น 10	ค่า	ฝึกินฝัดเลิศ	แรม 10	ค่า	ฝึกินหมา
ชั้น 11	ค่า	ฝึกินคน	แรม 11	ค่า	ฝึกินวัว
ชั้น 12	ค่า	ฝึกินไก่	แรม 12	ค่า	ฝึกินควาย
ชั้น 13	ค่า	ฝึกินเป็ด	แรม 13	ค่า	ฝึกินช้าง
ชั้น 14	ค่า	ฝึกินหมู	แรม 14	ค่า	ฝึกินหม้า
ชั้น 15	ค่า	ฝึกินหมา	แรม 15	ค่า	ฝึกินผี

ตำรา 12 ราศี

วันจันทร์	อธิบดี
วันอังคาร	โลกาวินาศ
วันพุธ	อุบาทว์
วันพฤหัสบดี	ชงชัย
วันศุกร์	อธิบดี
วันเสาร์	อุบาทว์
วันอาทิตย์	อธิบดี*

4.6 ความเชื่อเรื่องดาตาอาคม

ความเชื่อด้านดาตาอาคม ยังเชื่อในสมัยก่อนเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งมีผีสิงสถิตอยู่ การเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดจากการกระทำของผีนั้น หากมีการเจ็บป่วยจะต้องไปตามผู้ที่เป็นหมอที่มีดาตาอาคมมาไล่ผี สำหรับยามใช้รักษาใช้รักษาหาเก็บสมุนไพรในป่านำมาต้มแล้ว

---

* สัมภาษณ์ นายเปล่ง คำจิ่ง อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 106/1 หมู่ 6 ตำบลก้านพงดิน อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

ให้หมอลงคาตากำกับเวทมนต์คาถาของหมอแต่ละคนก็มีการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังที่เรียกว่า ลูกศิษย์ ต่อมาชาวดนสืบทอดความเจริญสมัยใหม่ของวงการแพทย์ทำให้คาถาอาคมหายไปด้วยคงเหลือการใช้ยาสมุนไพรรักษาตนเองตามพื้นบ้าน*

4.7 ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ

สมัยก่อนคนยังมีจำนวนน้อย ต่างคนต่างทำมาหากินโดยสุจริตจึงไม่มีการลักขโมยหรือฆ่าฟันกันเหมือนสมัยนี้ ชาวบ้านเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ ว่าบาปกับบุญมีจริงหากกระทำความดีช่วยเหลือผู้อื่นก็จะได้รับบุญซึ่งอาจจะเห็นผลในชาตินี้หรือส่วนผลให้ไปถึงชาติหน้า เช่น เตียวกับการทำชั่วซึ่งผลของการทำความชั่วก็จะเป็นบาปซึ่งอาจจะเห็นผลในชาตินี้ หรือติดตัวในชาติหน้า ส่วนความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับสวรรค์และนรก ชาวบ้านคิดว่าอาจมีจริงหรือไม่จริงก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น การกระทำความดี คือการปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรม โดยการไปทำบุญที่วัดการใส่บาตรพระ การฟังเทศน์ฟังธรรม โดยเปรียบเทียบกับคนที่ไม่เคยไปทำบุญจะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คนที่ไปทำบุญที่วัดอย่างดีสม่ำเสมอจะมีความรู้สึกอิ่มเอิบใจ คุ้มสังสารวัฏ รวมทั้งการเข้าสังคมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ส่วนคนที่ไม่เคยเข้าวัดก็มักจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และจะทำให้เข้ากับคนอื่นได้ยาก เป็นต้น สำหรับในเรื่องของบาปนั้น คนที่ประพฤติก็น่าจะได้รับเคราะห์กรรมที่สามารถพบเห็นได้ในชาตินี้ เช่น หากเป็นโจรลักขโมย หรือเป็นนักเลงหัวไม้อันธพาลก็มักจะถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจยิงตายด้วยหรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา **

* สัมภาษณ์ พระอธิการอื่น เขมรโต เจ้าอาวาสวัดวังนกก ตำบลวังนกก อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

** สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมโฆษาส เจ้าอาวาสวัดสามง่าม ตำบลสามง่าม อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2536

บทที่ 5

วิเคราะห์การปฏิบัติประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้านตัวอย่างในเขตอำเภอสามง่าม

จากการที่ผู้ทำการศึกษาได้ออกศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ทั้งทางด้านแหล่งข้อมูลในสนาม และข้อมูลจากสถานที่ต่าง ๆ ทั้งทางด้านแหล่งข้อมูลในสนามและข้อมูลจากสถานที่ต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับ "ประเพณีและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน 2 ตำบลน้ำยมในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพะเยา" ทำให้ทราบถึงการปฏิบัติประเพณีของหมู่บ้านต่าง ๆ ว่าประเพณีบางอย่างยังคงปฏิบัติอย่างไม่เสื่อมคลายในบางหมู่บ้าน และประเพณีบางอย่างได้ลดความนิยมลงไปบ้างแต่ก็มิได้เลิกปฏิบัติเสียทีเดียว ซึ่งจะวิเคราะห์ออกมาในรูปแบบของร้อยละได้ดังต่อไปนี้

5.1 ตำบลกำแพงดิน หมู่บ้านคลองพันจ่อ

5.1.1 ประเพณีครอบครัว มีการปฏิบัติดังต่อไปนี้

ตาราง 12 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีครอบครัว

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญเด็ก	5	25.0	7	35.0	8	40.0
2. การตั้งชื่อ	20	100.0	-	-	-	-
3. การหมั้นสู่ขอ	16	80.0	4	20.0	-	-
4. การแต่งงานแบบโบราณ	7	35.0	10	50.0	3	15.0
5. การโกนจุก	-	-	10	50.0	-	50.0
6. การบวชเณร	18	90.0	2	10.0	-	-
7. การบวชเณร	20	100.0	-	-	-	-
8. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่	17	85.0	3	15.0	-	-
9. การปลูกบ้าน	15	75.0	4	20.0	1	5.0
10. การตาย	19	95.0	1	5.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		67.0		22.0		11.0

จากตาราง 12. แสดงว่า หมู่บ้านคลองพันเจอบุคคลปฏิบัติประเพณีครอบครัวเป็นประจำ คือ การตั้งชื่อ (100.0) การบวชเณร (100.0) การตาย (95.0) การบวชเณร (90.0) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ (85.0) การหมั้นสู่ขอ (80.0) การปลูกบ้าน (75.0) โดยที่ค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 67 ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติในบางครั้งคือการโกนจุก

5.1.2 ประเพณีทางด้านศาสนา ที่การปฏิบัติตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 13 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีศาสนา

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. มาฆบูชา	20	100.0	-	-	-	-
2. วิสาขบูชา	20	100.0	-	-	-	-
3. อาสาฬหบูชา	20	100.0	-	-	-	-
4. เข้าพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
5. ออกพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
6. เทศน์มหาชาติ	20	100.0	-	-	-	-
7. ตักบาตรเทโว	20	100.0	-	-	-	-
8. การฟังเทศน์	19	95.0	1	5.0	-	-
9. เวียนเทียน	19	95.0	1	5.0	-	-
10. ทำบุญตักบาตรประจำวัน	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		99.0		1.0		

จากตาราง 13 แสดงว่าหมู่บ้านคลองตันจอบปฏิบัติประเพณีศาสนาเป็นประจำ คือ มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์มหาชาติ ตักบาตรเทโว ทำบุญตักบาตรประจำวัน (100.0) การฟังเทศน์ เวียนเทียน (95.0) โดยมีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 99.0

5.1.3 ประเพณีอาชีพ ที่การปฏิบัติตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 14 วิเคราะห์ร้อยละปฏิบัติประเพณีอาชีพ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญข้าว	10	50.0	7	35.0	3	15.0
2. การลงแขกดำนา	5	25.0	8	40.0	7	35.0
3. การลงแขกเกี่ยวข้าว	12	60.0	5	25.0	3	15.0
4. การกวักข้าวทิพย์	1	5.0	5	15.0	14	70.0
5. สลากภัทร	20	100.0	-	-	-	-
6. การกวักกระยาสารท	20	100.0	-	-	-	-
7. การทำขวัญยุง	-	-	1	5.0	19	95.0
8. เทศกาลสารท	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		55.0		15.0		30.0

จากตาราง 14 แสดงว่าหมู่บ้านคลองพันเจอยังปฏิบัติประเพณีอาชีพเป็นประจำ คือ สลากภัทร (100.0) การกวักกระยาสารท (100.0) เทศกาลสารท (100.0) การลงแขกเกี่ยวข้าว (60.0) โดยมีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 55 ส่วนประเพณีที่เลิกปฏิบัติแล้วเป็นส่วนใหญ่ คือ การทำขวัญยุง (95.0) และการกวักข้าวทิพย์ (70.0)

5.1.4 ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ ที่การปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 15 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การแข่งเรือ	-	-	1	5.0	19	95.0
2. การลอยกระทง	20	100.0	-	-	-	-
3. การสร้างน้ำพระ	20	100.0	-	-	-	-
4. การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	11	55.0	9	45.0	-	-
5. การขอฝน	2	10.0	12	60.0	6	30.0
6. การทอดผ้าป่า	19	95.0	5	5.0	-	-
7. การทอดกฐิน	17	85.0	3	15.0	-	-
8. เพลงเต๊ก	1	5.0	6	30.0	13	65.0
9. นิทานชาวบ้าน	-	-	7	35.0	13	65.0
10. สุภานิต	-	-	1	5.0	19	95.0
11. ปรีศนาศำทากาย	-	-	-	-	20	100.0
12. ละคร	4	20.0	7	35.0	9	45.0
13. การละเล่นพื้นบ้าน	5	25.0	5	25.0	10	50.0
14. งานเป็ใหม่	19	95.0	1	5.0	-	-
15. การทนทรายเข้าวัด	18	90.0	2	10.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		45.3		18.3		36.4

จากตาราง 15 แสดงว่ากลุ่มบ้านคลองพินิจ ยังปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการ
ละเล่นอื่น ๆ เป็นประจำ คือ การลอยกระทง (100.0) การสร้างน้ำพระ (100.0) การ
ทอดผ้าป่า (95.0) การทอดกฐิน (85.0) งานปีใหม่ (95.0) การขนทรายเข้าวัด
(90.0) การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (55.0) โดยมีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำ 45.3 ส่วนประเพณี
ที่ปฏิบัติบางครั้ง คือ การขอยน (60.0) และประเพณีที่เลิกปฏิบัติคือ พิธีนาคำทวย(100.0)
สุภษิต (95.0) การแข่งเรือ (95.0) เพลงเด็ก (65.0) นิทานสาวบ้าน(65.0) การ
ละเล่นพื้นบ้าน (50.0)

5.1.5 ความเชื่อต่าง ๆ ที่การปฏิบัติ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 16 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ						
หมู่บ้าน	18	90.0	2	10.0	-	-
2. การบวงสรวง	12	60.0	8	40.0	-	-
3. การบูชาผีบ้านผีเรือน	4	20.0	9	45.0	7	35.0
4. การปิดรังควาน	10	50.0	9	45.0	1	5.0
5. การสะเดาะเคราะห์	12	60.0	8	40.0	-	-
6. การตั้งศาลพระภูมิ	15	75.0	5	25.0	-	-
7. ด้านไสยศาสตร์						
เวทมนต์	1	5.0	10	50.0	9	45.0
8. การทรงเจ้า	16	80.0	4	20.0	-	-
9. โโชคกลางต่าง ๆ	15	75.0	5	25.0	-	-
10. การร้องทักของสัตว์						
ต่าง ๆ	5	25.0	14	70.0	1	5.0
รวม/เฉลี่ย		54.0		37.0		9.0

จากตาราง 16 แสดงว่าหมู่บ้านคลองพันจอยยังปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำ คือสิ่งศักดิ์ ประจำหมู่บ้าน (90.0) การทรงเจ้า (80.0) การตั้งศาลพระภูมิ (95.0) โโชคกลางต่าง ๆ (75.0) การสะเดาะเคราะห์ (60.0) การบวงสรวง (60.0) มีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 54 ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้ง คือการร้องทักของสัตว์ต่าง ๆ (70.0)

5.1.6 ประเพณีด้านคาลาอาคม มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 17 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีด้านคาลาอาคม

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. คาลาป้องกันตัว	2	10.0	7	35.0	11	55.0
2. คาลารักษาโรค	7	35.0	2	10.0	11	55.0
3. การทำเสน่ห์	1	5.0	5	25.0	14	70.0
4. คาลาในการให้โทษ คนอื่น	5	25.0	6	30.0	11	55.0
รวม/เฉลี่ย		18.7		25.0		58.8

จากตาราง 17 แสดงว่าหมู่บ้านคลองพันจอกได้เลิกปฏิบัติประเพณีเป็นส่วนใหญ่ คือ การทำเสน่ห์ (70.0) คาลาป้องกันตัว (55.0) คาลารักษาโรค (55.0) คาลาในการให้โทษคนอื่น (55.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 18.7

5.2 ตำบลสามง่าม หมู่บ้านสามง่าม

5.2.1 ประเพณีครอบครัว มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 18 วิเคราะห์ร้อยละปฏิบัติประเพณีครอบครัว

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญเด็ก	2	10.0	11	55.0	7	35.0
2. การตั้งชื่อ	18	90.0	2	10.0	-	-
3. การหมั้นสู่ขอ	18	90.0	2	10.0	-	-
4. การแต่งงานแบบโบราณ	2	10.0	3	15.0	15	75.0
5. การโขนจุก	1	5.0	5	25.0	14	70.0
6. การบวชเฒ่า	19	95.0	5	5.0	-	-
7. การบวชเณร	20	100.0	-	-	-	-
8. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่	20	100.0	-	-	-	-
9. การปลูกบ้าน	17	85.0	3	15.0	-	-
10. การตาย	19	95.0	1	5.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		68.0		14.0		18.0

จากตาราง 18 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่ามมีการปฏิบัติประเพณีครอบครัวเป็นประจำ คือ การบวชเณร (100.0) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ (100.0) การบวชเฒ่า (95.0) การตาย (95.0) การตั้งชื่อ (90.0) การหมั้นสู่ขอ (90.0) การปลูกบ้าน (85.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 68 ส่วนประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ การแต่งงานแบบโบราณ (75.0) การโขนจุก (70.0)

5.2.2 ประเพณีทางศาสนา มีการปฏิบัติตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 19 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีทางศาสนา

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. มาฆบูชา	20	100.0	-	-	-	-
2. วิสาขบูชา	20	100.0	-	-	-	-
3. อัสสาฬหบูชา	20	100.0	-	-	-	-
4. เข้าพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
5. ออกพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
6. เทศน์มหาชาติ	20	100.0	-	-	-	-
7. ตักบาตรเทโว	20	100.0	-	-	-	-
8. การฟังเทศน์	20	100.0	-	-	-	-
9. เวียนเทียน	20	100.0	-	-	-	-
10. ทำบุญตักบาตรประจำวัน	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		100.0		-		-

จากตาราง 19 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่ามยังปฏิบัติประเพณีทางศาสนาเป็นประจำคือ มาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์มหาชาติ ตักบาตรเทโว การฟังเทศน์ เวียนเทียน ทำบุญตักบาตรประจำวัน (100.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำวันร้อยละ 100.0

5.2.3 ประเพณีอาชีพ มีการปฏิบัติตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 20 วิเคราะห์ร้อยละปฏิบัติประเพณีอาชีพ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญข้าว	4	20.0	6	30.0	10	50.0
2. การลงแขกดำนา	5	25.0	5	25.0	10	50.0
3. การลงแขกเกี่ยวข้าว	10	50.0	10	50.0	-	-
4. การทวนข้าวทิพย์	1	5.0	-	-	19	95.0
5. สลากภัทร	20	100.0	-	-	-	-
6. การทวนกระษาสารท	20	100.0	-	-	-	-
7. การทำขวัญยุง	2	10.0	-	-	18	90.0
8. เทศกาลสารท	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		51.3		13.1		35.6

จากตาราง 20 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่ามยังปฏิบัติประเพณีอาชีพเป็นประจำ คือ สลากภัทร (100.0) การทวนกระษาสารท (100.0) เทศกาลสารท (100.0) โดยที่ค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 51.3 ส่วนประเพณีที่เลิกปฏิบัติแล้วเป็นส่วนใหญ่ คือ การทวนข้าวทิพย์ (95.0) การทำขวัญยุง (90.0)

5.2.4 ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ ที่มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 21 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การแข่งเรือ	-	-	2	10.0	18	90.0
2. การลอยกระทง	20	100.0	-	-	-	-
3. การสงฆ์น้ำพระ	20	100.0	-	-	-	-
4. การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	10	50.0	10	50.0	-	-
5. การขอลง	2	10.0	15	75.0	3	15.0
6. การทอดผ้าป่า	20	100.0	-	-	-	-
7. การทอดกฐิน	20	100.0	-	-	-	-
8. เพลงเต๊ก	-	-	-	-	20	100.0
9. นิทานชาวบ้าน	-	-	2	10.0	18	90.0
10. สุภานิต	-	-	-	-	20	100.0
11. ปริศนาคำทาย	-	-	-	-	20	100.0
12. ละคร	-	-	2	10.0	18	90.0
รวม/เฉลี่ย		41.3		13.3		45.4

จากตาราง 21 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่ามยังปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการละเล่น
อื่น ๆ เป็นประจำ คือ การลอยกระทง (100.0) การสร้างน้ำพระ (100.0) การทอดผ้าป่า
(100.0) การทอดกฐิน (100.0) งานปีใหม่ (100.0) การขนทรายเข้าวัด (60.0) โดย
มีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำ 41.3 ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้ง คือ การขอฝน (75.0) และ
ประเพณีที่เลิกปฏิบัติคือ สุภานิต (100.0) เพลงเด็ก (100.0) ปริศนาคำทาย (100.0)
การละเล่นพื้นบ้าน (95.0) ละคร (90.0) การแข่งเรือ (90.0) นิทานชาวบ้าน (90.0)
(65.0) การละเล่นพื้นบ้าน (50.0)

5.2.5 ความเชื่อต่าง ๆ มีการปฏิบัติ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 22 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำ						
หมู่บ้าน	13	65.0	7	35.0	-	-
2. การบวงสรวง	-	-	20	100.0	-	-
3. การบูชาผีบ้านผีเรือน	1	5.0	15	75.0	4	20.0
4. การปิดรังควาน	-	-	18	90.0	2	10.0
5. การสะเดาะเคราะห์	13	65.0	7	35.0	-	-
6. การตั้งศาลพระภูมิ	20	100.0	-	-	-	-
7. ด้านไสยศาสตร์						
เวทมนต์	11	55.0	6	30.0	3	15.0
8. การทรงเจ้า	1	5.0	19	95.0	-	-
9. โโชคกลางต่าง ๆ	17	85.0	3	15.0	-	-
10. การร้องทักของสัตว์						
ต่าง ๆ	15	75.0	5	25	-	-
รวม/เฉลี่ย		45.5		50		4.5

จากตาราง 22 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่าม ยังปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำ คือ การตั้งศาลพระภูมิ (100.0) โขดกลางต่าง ๆ (85.0) การร้องห่มของสัตว์ต่าง ๆ (75.0) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน (65.0) การสะเดาะเคราะห์ (65.0) ด้านไสยศาสตร์เวทมนต์ (55.0) โดยมีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 45.5

ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้งคือ การบวงสรวง (100.0) การทรงเจ้า (95.0) การปัดรังควาน ((90.0) การบูชาผีบ้านผีเรือน (75.0)

5.2.6 ประเพณีด้านคาถาอาคม มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 23 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคม

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. คาถาป้องกันตัว	10	50.0	-	-	10	50.0
2. คาถารักษาโรค	20	100.0	-	-	-	-
3. การทำเสน่ห์	1	5.0	-	-	19	95.0
4. คาถาในการให้โทษ คนอื่น	5	25.0	15	75.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		45.0		18.7		36.3

จากตาราง 23 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่าม ยังปฏิบัติประเพณี ด้านคาถาอาคมเป็นประจำ คือ คาถารักษาโรค (100.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 45

ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้ง คือ คาถาในการให้โทษคนอื่น (75.0) และประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ การทำเสน่ห์ (95.0)

5.3 ตำบลวังนก หมู่บ้านจระเข้ผอม

5.3.1 ประเพณีครอบครัว มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 24 วิเคราะห์ร้อยละปฏิบัติประเพณีครอบครัว

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญเด็ก	7	35.0	13	65.0	-	-
2. การตั้งชื่อ	20	100.0	-	-	-	-
3. การหั้นสู้อ	16	80.0	4	20.0	-	-
4. การแต่งงานแบบโบราณ	2	10.0	-	-	18	90.0
5. การโกนจุก	-	-	1	5.0	19	95.0
6. การบวชเณร	-	-	20	100.0	-	-
7. การบวชนาค	19	95.0	1	5.0	-	-
8. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่	15	75.0	5	25.0	-	-
9. การปลุกบ้าน	20	100.0	-	-	-	-
10. การตาย	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		59.5		22.0		18.5

จากตาราง 24 แสดงว่าหมู่บ้านจระเข้ผอมยังปฏิบัติประเพณีครอบครัวเป็นประจำ คือ การตั้งชื่อ (100.0) การปลุกบ้าน (100.0) การตาย (100.0) การบวชนาค (95.0) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ (75.0) การหั้นสู้อ (80.0) โดยมีค่าเฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 59.5

ส่วนประเพณีที่ครอบคลุมไว้ที่ปฏิบัติบางครั้งคือ การบวชขนาด (100.0) การทำขวัญเด็ก (65.0) และประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ การแต่งงานแบบโบราณ (90.0) และการโกนจุก (95.0)

5.3.2 ประเพณีทางศาสนา มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 25 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีทางศาสนา

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ผาทบุงชา	20	100.0	-	-	-	-
2. วิสาขบุงชา	20	100.0	-	-	-	-
3. อาสาฬหบุงชา	20	100.0	-	-	-	-
4. เข้าพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
5. ออกพรรษา	20	100.0	-	-	-	-
6. เทศน์มหาชาติ	20	100.0	-	-	-	-
7. ตักบาตรเทโว	20	100.0	-	-	-	-
8. การฟังเทศน์	20	100.0	-	-	-	-
9. เวียนเทียน	20	100.0	-	-	-	-
10. ทำบุญตักบาตรประจำวัน	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		100.0		-		-

จากตาราง 25 แสดงว่าหมู่บ้านสามง่ามยังปฏิบัติประเพณีทางศาสนาเป็นประจำคือ
มหาบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์มหาชาติ ตักบาตรเทโว การฟังเทศน์
เวียนเทียน ทำบุญตักบาตรประจำวัน (100.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 100.0

5.3.3 ประเพณีอาชีพ มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 26 วิเคราะห์ร้อยละปฏิบัติประเพณีอาชีพ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การทำขวัญข้าว	-	-	5	25.0	15	75.0
2. การลงแขกดำนา	-	-	-	-	20	100.0
3. การลงแขกเกี่ยวข้าว	-	-	6	30.0	14	70.0
4. การกวนข้าวทิพย์	-	-	-	-	20	100.0
5. สลากภัทร	20	100.0	-	-	-	-
6. การกวนกระยาสารท	18	90.0	2	10.0	-	-
7. การทำขวัญยุง	-	-	-	-	20	100.0
8. เทศกาลสารท	20	100.0	-	-	-	-
รวม/เฉลี่ย		36.3		8.1		55.6

จากตาราง 26 แสดงว่าหมู่บ้านจะเข้ยอม ยังปฏิบัติประเพณีอาชีพเป็นประจำ
คือสลากภัทร (100.0) เทศกาลสารท (100.0) การกวนกระยาสารท (90.0) โดยมี
ค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ 36.3 ส่วนประเพณีอาชีพที่เลิกปฏิบัติคือ การลงแขกดำนา
การกวนข้าวทิพย์ (100.0) การทำขวัญยุง (100.0) การทำขวัญข้าว (75.0) การ
ลงแขกเกี่ยวข้าว (70.0)

5.3.4 ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ ที่มีการปฏิบัติตั้งตารางต่อไปนี้

ตาราง 27 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีสังคมและการละเล่นอื่น ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การแข่งเรือ	-	-	1	5.0	19	95.0
2. การลอยกระทง	20	100.0	-	-	-	-
3. การสงฆ์น้ำพระ	18	90.0	2	10.0	-	-
4. การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	15	75.0	5	25.0	-	-
5. การขอฝน	-	-	20	100.0	-	-
6. การทอดผ้าป่า	-	-	20	100.0	-	-
7. การทอดกฐิน	-	-	20	100.0	-	-
8. เพลงเด็ก	-	-	15	75.0	5	25.0
9. นิทานชาวบ้าน	-	-	5	25.0	15	75.0
10. สุภานิต	-	-	-	-	20	100.0
11. ปรีศนาคำทาย	-	-	-	-	20	100.0
12. ละคร	-	-	-	-	20	100.0
13. การละเล่นพื้นบ้าน	-	-	10	50.0	10	50.0
14. งานปีใหม่	20	100.0	-	-	-	-
15. การขนทรายเข้าวัด	15	75.0	5	25.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		29.3		34.4		36.3

จากตาราง 27 แสดงว่าหมู่บ้านกระเป๋ม ยังปฏิบัติประเพณีทางสังคมและการ
ละเล่นอื่น ๆ เป็นประจำ คือ การลอยกระทง (100.0) งานปีใหม่ (100.0) การสร้าง
น้ำพระ (90.0) การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (75.0) การขนทรายเข้าวัด (75.0) โดยที่ค่า
เฉลี่ยปฏิบัติประจำร้อยละ 29.3

ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้ง คือ การขอยศ (100.0) การทอดผ้าป่า (100.0)
การทอดกฐิน (100.0) เพลงเด็ก (75.0) ประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ สุภานิต (100.0)
ปริศนาคำทาย (100.0) ละคร (100.0) การแข่งเรือ (95.0) นิทานชาวบ้าน (75.0)

5.3.5 ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีการปฏิบัติดังต่อไปนี้

ตาราง 28 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน	12	60.0	8	40.0	-	-
2. การบวงสรวง	18	90.0	2	10.0	-	-
3. การบูชาผีบ้านผีเรือน	-	-	20	100.0	-	-
4. การปิดรังควาน	-	-	20	100.0	-	-
5. การสะเดาะเคราะห์	17	85.0	3	15.0	-	-
6. การตั้งศาลพระภูมิ	20	100.0	-	-	-	-
7. ด้านไสยศาสตร์						
เวทมนต์	5	25.0	5	25.0	10	50.0
8. การทรงเจ้า	-	-	15	75.0	5	25.0
9. โขลกต่าง ๆ	-	-	20	100.0	-	-
10. การร้องทักของสัตว์ต่าง ๆ	-	-	20	100.0	-	-
รวม/เฉลี่ย		36.0		56.5		7.5

จากตาราง 28 แสดงว่าหมู่บ้านจะเข้พอมยังปฏิบัติประเพณีความเชื่อต่าง ๆ เป็นประจำ คือ การตั้งศาลพระภูมิ (100.0) การบวงสรวง (90.0) การสะเดาะเคราะห์ (85.0) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน (60.0) โดยมีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติประจำร้อยละ (36.0)

ส่วนประเพณีที่ปฏิบัติบางครั้งได้แก่ การบูชาผีบ้านผีเรือน (100.0) การปิด
รั้วความ (100.0) วิชาต่าง ๆ (100.0) การร้องทักสัตว์ต่าง ๆ (100.0) การ
ทรงเจ้า (75.0)

5.3.6 ประเพณีด้านคาถาอาคม มีการปฏิบัติดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 29 วิเคราะห์ร้อยละการปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคม

ชื่อประเพณี	ปฏิบัติประจำ		ปฏิบัติบางครั้ง		เลิกปฏิบัติ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. คาถาป้องกันตัว	-	-	-	-	20	100.0
2. คาถารักษาโรค	-	-	15	75.0	5	25.0
3. การทำเสน่ห์	-	-	2	10.0	18	90.0
4. คาถาในการให้โทษ คนอื่น	-	-	-	-	20	100.0
รวม/เฉลี่ย		21.2		78.8		

จากตาราง 29 แสดงว่าหมู่บ้านจะเห็นผลยังปฏิบัติประเพณีด้านคาถาอาคมเป็น
บางครั้ง คือ คาถารักษาโรค (75.0) และประเพณีที่เลิกปฏิบัติ คือ คาถาป้องกัน
ตัว (100.0) คาถาในการให้โทษคนอื่น (100.0) การทำเสน่ห์ (90.0) โดยมีค่าเฉลี่ย
การปฏิบัติประจำร้อยละ 0

ตาราง 30 เปรียบเทียบการปฏิบัติประเพณีที่ปฏิบัติประจำของตำบลต่าง ๆ

ตำบล	ครอบครัว	ศาสนา	อาชีพ	การละเล่น	ความเชื่อ	คาถา	เฉลี่ย
1. ตำบลกำแพงดิน	67	99	55	45.3	54	18.7	50.5
2. ตำบลสามง่าม	68	100	51.3	41.3	45.5	45	58.5
3. ตำบลวังนก	59.5	100	36.3	29.3	36	0	43.5
เฉลี่ย	64.8	99.6	47.5	38.6	45.2	21.2	52.8

จากตาราง 30 แสดงว่า ตำบลกำแพงดิน ตำบลสามง่าม ตำบลวังนก ปฏิบัติประเพณี ค่าเฉลี่ยร้อยละ 52.8 โดยที่ตำบลสามง่ามปฏิบัติประเพณีต่าง ๆ มากที่สุด

ประเพณีที่ปฏิบัติมากตามลำดับ คือ ประเพณีทางด้านศาสนา (99.6) ประเพณีครอบครัว (64.8)

ประเพณีที่ปฏิบัติน้อยตามลำดับ คือ ประเพณีอาชีพ (47.5) ประเพณีความเชื่อต่าง ๆ (45.2) ประเพณีทางสังคมและการละเล่นอื่น ๆ (38.6) และประเพณีทางด้านคาถาอาคม (21.2)

บทสรุป

1. ความมุ่งหมาย การศึกษาค้นคว้า และวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบล และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำอโยในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา ประชากร และวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

1.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชื่อตำบล และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในริมสองฝั่งแม่น้ำอโย ในเขตอำเภอสามง่าม

1.3 วิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติวัฒนธรรมของหมู่บ้านตัวอย่างในแต่ละเขตตำบลในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

2. วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้

2.1 การศึกษาด้านเอกสาร ศึกษาจากแหล่งเอกสาร คือ หน่วยงานต่าง ๆ ของอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร และตำบลต่าง ๆ รวมทั้งหอสมุดประชาชน และหอสมุดของมหาวิทยาลัยนเรศวร

2.2 การศึกษาด้านวัฒนธรรมประเพณี ศึกษาจากแหล่งข้อมูลภาคสนามในท้องที่หมู่บ้าน 3 ตำบล คือ 1. ตำบล 2. ตำบลสามง่าม 3. ตำบลวังนก

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ

2.3.1 ตารางการสำรวจ ซึ่งใช้ในการจัดเก็บข้อมูลประเภทสถิติต่าง ๆ กำหนดลงในตารางเพื่อทำการวิเคราะห์

2.3.2 ข้อมูลแบบสอบถามมาตราส่วน (Rating Scale) 3 ระดับ คือ ปฏิบัติประจำ ปฏิบัติบางครั้ง และปฏิบัติเื่อยหรือเลิกปฏิบัติ

2.3.3 การสัมภาษณ์ สัมภาษณ์วิทยากรที่กำหนดไว้ในหมู่บ้านต่าง ๆ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลประเภทเอกสาร และข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง ระหว่างเดือนมิถุนายน 2536 ถึงกันยายน 2536 โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละตำบลและหมู่บ้าน เพื่อจัดเก็บข้อมูล ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์ เป็นอย่างดียิ่ง

2.5. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 2.5.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์
- 2.5.2 ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการวิเคราะห์โดยคำสถิติร้อยละ

3. สรุปการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้

3.1. สภาพทั่วไปและประวัติของอำเภอ

อำเภอสามงามเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 8 อำเภอของจังหวัดพิจิตร ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 18 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย เป็นส่วนใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดตำบลวังอีถก ตำบลพันเสา และตำบลหนองกุเลา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
- ทิศใต้ จดตำบลวังจิก ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันออก จดตำบลบ้านไร่ ตำบลโคกสลุด ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ตำบลย่านยาว และตำบลคลองคะเชนทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันตก จดเขตตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร และตำบลหนองหว้า อำเภอไทรงาม ตำบลคลองขลุง ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง และตำบลระหาน อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมา อำเภอสามงามแต่เดิมนั้น "สามงาม" เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม มีคลองสำคัญชื่อ "คลองสามงาม" ไหลลงสู่แม่น้ำยม มองเห็นเป็นแจกลสามแฉก จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านสามงาม" ต่อมาทางราชการได้ยกฐานะ เป็นตำบล จัดตั้งเป็นตำบลสามงามขึ้นกับอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ต่อมาในปี 2481 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอสามงาม โดยแบ่งแยกจากตำบลต่าง ๆ ของอำเภอเมืองพิจิตร คือ ตำบลสามงาม ตำบลวังนก ตำบลไผ่รอบ ตำบลเนินปอ ตำบลบ้านนา และแบ่งจากอำเภอบางกระทุ่ม

จังหวัดพิษณุโลก 2 ตำบล คือ ตำบลกำแพงดิน ตำบลหาดกรวด รวมเป็น 8 ตำบล ต่อมาในปี พ.ศ.2486 ตำบลวังจิก และตำบลไผ่รอบ ได้แยกออกไปขึ้นกับอำเภอเมือง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

3.2 สภาพทั่วไปและประวัติตำบลและหมู่บ้าน

อำเภอสามง่าม ประกอบด้วยตำบลที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำยม 3 ตำบล ดังนี้คือ

3.2.1 ตำบลกำแพงดิน ประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้คือ

- ก. หมู่บ้านกำแพงดิน
- ข. หมู่บ้านคลองพันจอ
- ค. หมู่บ้านท่าแห
- ง. หมู่บ้านวังโปง
- จ. หมู่บ้านวังปลาทุ
- ฉ. หมู่บ้านท่าทอง

3.2.2 ตำบลสามง่าม ประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้ คือ

- ก. หมู่บ้านหาดกรวด
- ข. หมู่บ้านวังแดง
- ค. หมู่บ้านสามง่าม
- ง. หมู่บ้านราชชะโด
- จ. หมู่บ้านวังลูกช้าง
- ฉ. หมู่บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง

3.2.3 ตำบลวังนก ประกอบด้วยหมู่บ้าน ดังนี้คือ

- ก. หมู่บ้านจระเข้ดอม
- ข. หมู่บ้านวังข่าหยิ่ง
- ค. หมู่บ้านวังนก
- ง. หมู่บ้านใหม่
- จ. หมู่บ้านกระทู้ยอดน้ำ
- ฉ. หมู่บ้านปากคลอง

สภาพโดยทั่ว ๆ ไป ของอำเภอและตำบล หมู่บ้านส่วนใหญ่ เป็นที่ราบลุ่ม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา และทำสวนไม้ผล ไม้ยืนต้น ประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนพื้นเมืองเดิม นิยมอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่ราบลุ่มริมสองฝั่งแม่น้ำโขง การคมนาคมติดต่อระหว่างตัวอำเภอไปยังตำบลและหมู่บ้านสะดวกสบาย เป็นเพียงบางหมู่บ้านที่เป็นเพียงถนนลูกรัง การคมนาคมจึงไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร เศรษฐกิจของตำบลละหมู่บ้านไม่ค่อยคล่องตัวนัก เพราะประชากรยังขาดการศึกษาที่ดี ทำให้เกิดการว่างงานในช่วงฤดูหลังจึงเกิดการอพยพเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก

ชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอสามง่ามนี้ ได้มีการตั้งขึ้นจากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง อาทิเช่น

- ก. แหล่งกำเนิดตามธรรมชาติ เช่น หมู่บ้านคลองขี้เจือ หมู่บ้านหาดกรวด หมู่บ้านวังแดง หมู่บ้านปากคลอง หมู่บ้านวังชาหยิ่ง
- ข. ลักษณะภูมิประเทศ เช่น หมู่บ้านกำแพงดิน หมู่บ้านสามง่าม ตำบลวังนก หมู่บ้านท่าทอง หมู่บ้านวัดใหม่ราษฎร์บำรุง หมู่บ้านใหม่
- ค. ตามตำนานเล่าขาน เช่น หมู่บ้านท่าแห หมู่บ้านวังโป่ง หมู่บ้านวังปลาทุ หมู่บ้านราชชะโอด หมู่บ้านวังลูกช้าง หมู่บ้านจระเข้พอม หมู่บ้านกระทุ่มยอดน้ำ

3.3 วิถีวัฒนธรรมประเพณี

จากการศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน 2 ฝั่งแม่น้ำโขงในเขตอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร ทำให้ทราบว่าอำเภอสามง่ามยังปฏิบัติประเพณีต่าง ๆ ทั่วไป ดังนี้

- ก. ประเพณีครอบครัว ได้แก่ การทำขวัญเด็ก การตั้งชื่อ การหยีนมสู่ขอ การแต่งงานแบบโบราณ การบวชเณร การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การปลูกบ้าน และการตาย
- ข. ประเพณีทางศาสนา ได้แก่ มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์มหาชาติ ตักบาตรเทโว ทำบุญตักบาตรประจำวัน
- ค. ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ได้แก่ การทำขวัญข้าว การลงแขกดำนา การลงแขกเกี่ยวข้าว การกว่นข้าวทิพย์ สลากภัทร การกว่นกระยาสารก

ง. ประเพณีทางสังคม และการละเล่นอื่น ๆ ได้แก่ การแข่งเรือ การลอยกระทง การสร้างน้ำพระ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การขอฝน การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เพลงเด็ก นิทานชาวบ้าน สุภานิต ปริศนาคำทาย ละคร

จ. ประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำครอบครัว การบวงสรวง การบูชาผีบ้านผีเรือน การปิดรังควาน การสะเดาะเคราะห์ การตั้งศาลพระภูมิ ด้านไสยศาสตร์เวทมนต์ การทรงเจ้า การเข้าทรง โชคกลางต่าง ๆ การร้องทักของสัตว์ต่าง ๆ

ฉ. ประเพณีด้านกาลอาคม ได้แก่ คาลาป้องกันตัว คาลารักษาโรค การทำเสน่ห์ คาลาให้โทษคนอื่น

ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติประเพณีในปัจจุบัน

ประเพณีปฏิบัติประจำมากที่สุด คือ ประเพณีทางด้านศาสนา ซึ่งประกอบด้วย มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์มหาชาติ ตักบาตรเทโว ทำบุญตักบาตรประจำวัน และตำบลที่ปฏิบัติประเพณีนี้มากที่สุด คือ ตำบลสามง่าม และตำบลรังนก ส่วนประเพณีที่เลิกปฏิบัติไปแล้ว คือ การทอนข้าวทิพย์ การทำขวัญช้าง เพราะชาวบ้านเห็นว่าไม่มีความจำเป็น และกรรมวิธีในการทำมันยุ่งยากเกินไป จึงทำให้ประเพณีนี้สูญหายไป เราจึงควรจะฟื้นฟูให้กลับคืนมาดังเดิม ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ดังนั้นเราจึงควรอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลาน ปฏิบัติสืบทอดต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นที่เชิดหน้าชูตาของอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งสามารถจะเผยแพร่ ชาวต่างชาติได้ ชำบชั้งและ ทราบถึงวัฒนธรรมประเพณีไทยอย่างถ่องแท้อีกด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

1. หนังสือทั่วไป

- ปราณี วราหาร. ท่องเที่ยวไปในประเทศ. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว กรุงเทพฯ, 2517
- เขาวนันทน์ เชื้อฉวีรัตน์. 72จังหวัดเล่ม3. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กรุงเทพฯ, 2524
- หวน พิณกฤษณ์. พิจิตรของเรา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2520
- สมพร ด้ขมาตย์. รวมเรื่องเมืองพิจิตร. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2520

2. รายงานหน่วยราชการ

- พิจิตร, สำนักงานจังหวัด. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร, 2530, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานจังหวัด. บรรยายสรุปจังหวัดพิจิตร, 2532, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานอำเภอ. บรรยายสรุปจังหวัดพิจิตร, 2535, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานพาณิชย์จังหวัด. ข้อมูลการตลาดจังหวัดพิจิตร, 2535, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด. แผนพัฒนาตำบล 5ปี (พ.ศ.2535-2539),
ตำบลรังนก, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด. แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (พ.ศ.2535-2539).
ตำบลกำแพงดิน, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด. แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (พ.ศ.2535-2539).
ตำบลสามง่าม, อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานศาลาประชาคมจังหวัด. เอกสารประกอบการศึกษากิจการภาคเหนือ
นักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 35 และปธอ. รุ่นที่ 5, 2536 อัดสำเนา
- พิจิตร, สำนักงานหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัด. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัด
พิจิตรที่2, 2535 อัดสำเนา
- สามง่าม, สำนักงานอำเภอ. แผนพัฒนาอำเภอสามง่าม 5ปี (2535-2539), อัดสำเนา
- สามง่าม, ศูนย์ประสานงานการศึกษาแลกเปลี่ยน. อำเภอสามง่าม, สำนักงานอำเภอ
สรุปผลการปฏิบัติงานงบประมาณ 2534, อัดสำเนา

คณบดีที่ปรึกษา

		ก					
เกษ	ณัฐพงษ์	นาย	อายุ	50	ปี	ตำบล	วังนกก
		จ					
เจียร	เชื้อกพงษ์	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
จำลอง	มีไชโย	นาย	อายุ	56	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
แจ่ม	สวัสดิ์เมือง	นาย	อายุ	48	ปี	ตำบล	วังนกก
จำลอง	บรรจงลักษณ์	นาย	อายุ	50	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
		ท					
ทิพย์	คำจริง	นาย	อายุ	56	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
ทวี	ต่ายผอย	นาย	อายุ	50	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
เทอด	ใจหาญ	นาย	อายุ	51	ปี	ตำบล	วังนกก
		ธ					
ธูป	ทองพงษ์เทียม	นาย	อายุ	70	ปี	ตำบล	สามง่าม
		บ					
บุญ	เสื่อไว	นาย	อายุ	60	ปี	ตำบล	วังนกก
		ป					
ปรุ่ง	คำจริง	นาย	อายุ	38	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
ประเทือง	คำสอน	นาย	อายุ	42	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
ปรดิษฐ์	แสงกิติสัมพันธ์	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	สามง่าม
ประสาน	อินทสุริย์	นาย	อายุ	44	ปี	ตำบล	สามง่าม
เปล่ง	คำจริง	นาย	อายุ	74	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
		พ					
พวง	ขจรศรี	นาง	อายุ	41	ปี	ตำบล	สามง่าม
พรหม	ศรีอาวุธ	นาย	อายุ	53	ปี	ตำบล	สามง่าม

ฟ

เฟื่อง	แดงอ่อน	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
ไฟบุลย์	สกุลทอง	นาย	อายุ	51	ปี	ตำบล	กำแพงดิน

ม

ม้าย	สมสงวน	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
มัน	ประสพผล	นาย	อายุ	40	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
มาล	แพรวโพธิ์	นาย	อายุ	59	ปี	ตำบล	วังนก
มานร	บุญอ่อน	นาย	อายุ	52	ปี	ตำบล	วังนก

ย

โย่ง	ด่านประเสวีรัฐชัย	นาย	อายุ	53	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
ยนต์	ภูมิ	นาย	อายุ	58	ปี	ตำบล	สามง่าม
ยวง	พยัคภาพ	นาย	อายุ	50	ปี		

ล

เลื้อน	พันทิพ	นาย	อายุ	50	ปี	ตำบล	วังนก
ลาดวน	จินาพันธ์	นาย	อายุ	61	ปี	ตำบล	วังนก

ว

วิศิษฐ์	ลิ่มนันทนศิลป์	นาย	อายุ	56	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
วีระ	สุทัศน์	นาย	อายุ	55	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
วิทยา	จินาพันธ์	นาย	อายุ	61	ปี	ตำบล	วังนก
วิวัช	แดงลิม	นาย	อายุ	44	ปี	ตำบล	สามง่าม

ส

สัสมลิ้ม	สหัสธรรมวังมี	นาง	อายุ	51	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
สืบ	เฟือกพงษ์	นาย	อายุ	46	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
สุรพล	เสวีพงษ์	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
सारวย	บุญเขต	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
สมิตติ	สุรเดช	นาย	อายุ	55	ปี	ตำบล	วังนก
สุวรรณ	ภูพกา	นาย	อายุ	57	ปี	ตำบล	วังนก
สุนันท์	บุญอ่อน	นาง	อายุ	51	ปี	ตำบล	วังนก

ก

เทียม	เตียงบรรลเสวีฐ	นาย	อายุ	55	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
เหลือ	ตินะคิด	นาย	อายุ	49	ปี	ตำบล	กำแพงดิน
เหลือ	บุญผ่อง	นาย	อายุ	45	ปี	ตำบล	วังนก
หวัง	คงประเสวีฐ	นาง	อายุ	73	ปี	ตำบล	กำแพงดิน

ดรรชนีชื่อตำบลและหมู่บ้าน

	ก	
กำแพงดิน ตำบล หมู่บ้าน		หน้า 40
กระเทียมน้ำเต๋อด หมู่บ้าน		หน้า 75
	ค	
คลองพันจ่อ หมู่บ้าน		หน้า 45
	จ	
จระเข้ผอม หมู่บ้าน		หน้า 71
	ท	
ท่าแห หมู่บ้าน		หน้า 47
ท่าทอง หมู่บ้าน		หน้า 51
	ข	
บ้านใหม่ หมู่บ้าน		หน้า 74
	ป	
ปากคลอง หมู่บ้าน		หน้า 76
	ร	
รางขงโค หมู่บ้าน		หน้า 63
รังแก ตำบล หมู่บ้าน		หน้า 67
	ว	
วังโป่ง หมู่บ้าน		หน้า 48
วังปลาทุ หมู่บ้าน		หน้า 49
วังแดง หมู่บ้าน		หน้า 61
วังลูกช้าง หมู่บ้าน		หน้า 64
วัดใหม่ราษฎร์บำรุง หมู่บ้าน		หน้า 66
วังชาหยั่ง หมู่บ้าน		หน้า 72

ส

สามง่าม ตำบล หมู่บ้าน

หน้า 55

ท

หาดกรวด

หมู่บ้าน

หน้า 69